

Institut
d'Estudis
Catalans

Jornades d'homenatge a
Ramon Aramon i Serra
en el centenari de la seva naixença
(1907-2007)

Jornades d'homenatge a
Ramon Aramon i Serra
en el centenari de la seva naixença
(1907-2007)

**Jornades d'Homenatge a Ramon Aramon i Serra en el Centenari de la seva Naixença
(1907-2007) (2007 : Barcelona, Catalunya)**

Jornades d'Homenatge a Ramon Aramon i Serra en el Centenari de la seva Naixença
(1907-2007). — (Publicacions de la Presidència ; 33)

Referències bibliogràfiques. — Textos en català i francès

ISBN 9788499650630

I. Aramon i Stein, Núria, ed. II. Aramon i Serra, R. (Ramon), 1907-2000

III. Institut d'Estudis Catalans IV. Títol V. Col·lecció: Publicacions de la Presidència ; 33

1. Aramon i Serra, R. (Ramon), 1907-2000 — Congressos

2. Institut d'Estudis Catalans — Història — Congressos 3. Filòlegs — Catalunya — Congressos
929Aramon i Serra, Ramon(061.3)

Edició a cura de Núria Aramon i Stein

Disseny gràfic: Enric Satué

© dels autors dels textos

© 2011, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: setembre del 2011

Tiratge: 400 exemplars

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per Anglofort, SA

Imprès a Limpergraf, SL

ISBN: 978-84-9965-063-0

Dipòsit Legal: B. 31503-2011

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

ÍNDEX

Presentació,
per Jordi Carbonell,
president de la Comissió Organitzadora
7

Aramon i l'Institut

La reconstrucció (1942-1944),
per Jordi Carbonell,
membre de la Secció Filològica
9

La travessa del desert (1945-1967) i el camí cap a la consolidació (1968-1982),
per Josep Massot i Muntaner,
membre de la Secció Històrico-Arqueològica
19

Ramon Aramon i Serra i el món de les ciències: el perseverant estímul,
per Oriol Casassas,
membre de la Secció de Ciències Biològiques
33

Aramon i la filologia

Ramon Aramon i Serra: filòleg, lexicòleg, lexicògraf,
per Joan Martí i Castell,
president de la Secció Filològica
43

La relació de Ramon Aramon i Serra amb professors i correctors,
per Albert Jané,
membre de la Secció Filològica
65

Ramon Aramon i Serra: les seves publicacions i l'edició de textos,
per Germà Colón,
membre de la Secció Filològica
73

Aramon i la seva actuació cívica

Notes biogràfiques de Ramon Aramon i Serra,
per Núria Aramon i Stein
79

Aramon i la resistència cultural antifranquista,
per Joaquim Molas,
membre de la Secció Històrico-Arqueològica
91

Ramon Aramon i Serra: projecció internacional,
per Anscari Manuel Mundó,
membre de la Secció Històrico-Arqueològica
105

Ramon Aramon i Serra et l'Union Académique Internationale,
per Madeline H. Caviness,
presidenta honorària de la Unió Acadèmica Internacional
119

6

Fotografies

127

PRESENTACIÓ

JORDI CARBONELL,

PRESIDENT DE LA COMISSIÓ ORGANITZADORA

L'Institut d'Estudis Catalans, l'acadèmia nacional dels Països Catalans, decidí d'organitzar l'any 2007 un homenatge a Ramon Aramon i Serra, amb motiu del centenari de la naixença, el desembre de 1907, del qui en fou secretari general de 1942 a 1989 i treballà, en la clandestinitat i mancat de mitjans, per salvar l'Institut, fer-lo perviure i desenvolupar-lo. Amb aquesta finalitat, creà una Comissió Organitzadora, l'1 de març de 2007, formada pel senyor Jordi Carbonell (Secció Filològica, president de la Comissió), la senyora Núria Aramon i Stein (secretària de la Comissió) i els senyors Heribert Barrera (Secció de Ciències i Tecnologia), Oriol Casassas (Secció de Ciències Biològiques), Joan Martí i Castell (president de la Secció Filològica), Josep Massot i Muntaner (Secció Històrico-Arqueològica), Joaquim Molas (Secció Històrico-Arqueològica), Joandomènec Ros (Secció de Ciències Biològiques, secretari general de l'Institut) i Joan Triadú (Secció de Filosofia i Ciències Socials). La Comissió ha organitzat diversos actes, alguns ja celebrats (l'exposició «Ramon Aramon i Serra, la tenacitat indefallent», inaugurada el 5 de maig de 2008 —amb la presència de Jordi Pujol, anterior president de la Generalitat de Catalunya— de la qual han estat extretes les fotografies publicades a l'última part del llibre, la convocatòria del Premi Internacional Ramon Aramon i Serra, les tres jornades acadèmiques d'homentage, tingudes el 13 de novembre de 2007, el 28 de novembre de 2007 i l'11 de desembre de 2007). D'altres actuacions es troben en curs.

Ara tenim l'honor de publicar els textos dels parlaments pronunciats amb motiu de les Jornades d'Homenatge a Ramon Aramon i Serra en el Centenari de la seva Naixença (1907-2007), distribuïdes en tres sessions. La primera sessió, que comptà amb la presència del conseller de la Vicepresidència de la Generalitat de Catalunya, Josep Lluís Carod-Rovira, amb el títol genèric d'«Aramon i l'Institut», constà de tres parlaments: Jordi Carbonell, *La reconstrucció (1942-1944)*; Josep Massot i Muntaner, *La travessa del desert (1945-1967) i el camí cap a la consolidació (1968-1982)*; Oriol Casassas, *Ramon Aramon i Serra i el món de les ciències: el perseverant estímul*. La segona sessió, que comptà amb la presència de l'antic conseller de Cultura Max Cahner, amb el títol general d'«Aramon i la filologia», inclogué tres parlaments: Joan Martí i Castell, *Ramon Aramon i Serra: filòleg, lexicòleg i lexicògraf*; Albert Jané, *La relació de Ramon Aramon i Serra amb professors i correctors*; Germà Colón, *Ramon Aramon i Serra: les seves publicacions i l'edició de textos*. Finalment, la tercera sessió, que comptà amb la presència del president del Parlament de Catalunya, Ernest Benach, amb el títol general d'«Aramon i la seva actuació cívica», constà de quatre parlaments: Núria Aramon i Stein, *Notes biogràfiques de Ramon Aramon i Serra*; Joaquim Molas, *Aramon i la resistència cultural antifranquista*; Anscari Manuel Mundó, *Ramon Aramon i Serra: projecció internacional*; Madeline H. Caviness, *Ramon Aramon i Serra et l'Union Académique Internationale*.

Amb la publicació d'aquestes conferències, l'Institut d'Estudis Catalans ofereix una contribució seriosa i documentada al coneixement de l'activitat polifacètica, científica i cívica de l'home a qui la institució deu la seva supervivència.

ARAMON I L'INSTITUT

LA RECONSTRUCCIÓ (1942-1944)

JORDI CARBONELL,

MEMBRE DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

Ramon Aramon i Serra nasqué a Barcelona el 8 de desembre de 1907, en una família de classe mitjana, que vivia l'efervescència catalanista dels anys de la Mancomunitat. Cursà estudis de filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, on fou deixeble d'Antoni Rubió i Lluch. Al mateix temps, seguí els cursos dels Estudis Universitaris Catalans, on tingué com a mestres Jordi Rubió i Balaguer i Francesc Martorell, amb el qual treballà i es formà després com a secretari redactor de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut de la qual Martorell era secretari. Seguí cursos de doctorat a Madrid amb Ramón Menéndez Pidal i Américo Castro de 1929 a 1930. Anà a Alemanya, on fou deixeble de Walther von Wartburg i Wilhem Friedmann a la Universitat de Leipzig el curs 1930-1931 i d'Ernst Gamillscheg i Eduard Wechssler a la de Berlín de 1931 a 1933. En tornà amb una sòlida formació filològica i amb una jove muller, Hilde Stein, d'Hamburg, condeixeb-la a Berlín, fins a la seva mort una companya fidel i culta. De retorn d'Alemanya, col·laborà amb les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut a les ordres de Pompeu Fabra de 1933 a 1939, al mateix temps que exercia la docència a l'Institut-Escola del Parc. Des del 1934 fou ajudant de Fabra al Seminari Romànic de la Universitat Autònoma. Aramon sempre considerà els seus mestres Pompeu Fabra, Jordi Rubió i Francesc Martorell, juntament amb Ernst Gamillscheg, el gran romanista austríac. Els demostrà tota la vida una gran adhesió.

De ben jove mostrà predilecció per la tasca pròpiament filològica. Els primers textos medievals editats per ell aparegueren el 1927 i el 1929, al mateix temps que col·laborava en diverses revistes amb recensions entre les quals destaquen les d'obres alemanyes i d'estudis lingüístics sobre el País Valencià, que mostren la seva visió ampla sobre els Països Catalans. Entre 1931 i 1933 publicà la important edició crítica del *Curial e Güelfa* i el 1934, la de *Novel·letes exemplars*. L'Institut li encarregà una tasca important: l'edició dels cançoners. El 1938 aparegué el *Cançoner dels Masdovelles* i deixà d'altres textos enllestits. Al costat d'aquesta obra científica, no desdenyà de publicar obres de divulgació sobre Lull i Desclot i la utilíssima *Bibliografia de llengua i literatura catalana*, apareguda a l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*. Aquesta vasta activitat científica i didàctica li obria un futur esplèndid en la seva especialitat.

Però el 26 de gener de 1939 Barcelona queia en mans de les tropes del general Franco. El 5 d'abril de 1938, amb motiu de l'ocupació de Lleida, havia estat derogat l'Estatut d'autonomia de Catalunya. El mateix general Franco havia definit el seu projecte polític: «España se organiza en un amplio concepto totalitario por medio de instituciones que aseguren su totalidad, su unidad y su continuidad»; «la unidad nacional [...] la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la española». El nou règim que havia de portar a terme aquesta política executà la repressió més violenta de la nostra història en una ampla operació de genocidi cultural que esborrà la llengua dels centres d'ensenyament i en prohibí l'ús públic verbal i imprès fins en les targetes de visita.

L'Institut d'Estudis Catalans no solament havia codificat la llengua catalana sinó que l'havia usada en tots els camps de la ciència i de la tècnica. Era evi-

dent que el nou règim s'hi havia d'enfrontar. I va fer-ho. Els seus locals de la Casa de Convalescència foren confiscats i les seves publicacions, segrestades i destruïdes. La Biblioteca de Catalunya, que era la de l'Institut, esdevingué Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona. Els diversos serveis foren destruïts o retinguts. Li foren retirades totes les subvencions. El 9 de febrer de 1939, el secretari general Ramon d'Alòs-Moner anà a visitar Ferran Valls i Taberner en cerca d'ajut i consell, però, sortint de l'entrevista, que hem de pensar que devia ésser tensa, morí de manera fulminant, sense poder arribar a casa seva. L'Institut d'Estudis Catalans, entre el gener de 1939 i l'abril de 1942, no tingué cap activitat. Encara més, el 5 de juliol de 1940, un informe a la Diputació de Barcelona signat per diverses persones i promogut per Valls i Taberner, després d'analitzar què havia estat l'Institut, d'afirmar que «no pudo tener funcionamiento moral y reglamentario» després del 18 de juliol de 1936, i d'analitzar la sort dels seus membres (només tres eren a Barcelona), afirmava que l'Institut «ha quedado pues actualmente *sin personalidad ni función propias, por natural extinción*»¹ i afegia que «no procede hacer revivir dicho Institut, [...] dejando espedito el camino para que nuevas iniciativas de este género con más amplios horizontes y alentadas por el espíritu nacional, puedan nacer sin hipotecas anteriores ni herencias forzosas que limitasen en lo más mínimo la plasmación y desarrollo de las mismas».

Tan convençuts devien estar de l'«extinció», que es van oblidar de fer un decret de dissolució de l'Institut. Altrament, la «iniciativa [...] alentada por el espíritu nacional», impulsada per Ferran Valls, va ser l'Instituto Español de Estudios Mediterráneos. Obtingué elevades subvencions però fou un fracàs total: en quaranta anys publicà tres llibres. L'abril de 1942, l'Institut *feia tres anys llargos que no existia*: no tenia locals, no tenia materials, no tenia diners, no donava senyals de vida. Les autoritats el donaven per mort. Si no hi havia res de nou, hauria incrementat la llista d'institucions importants del país que han quedat com a simples testimoniatges brillants d'un moment històric, com l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana o el CADCI (Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria).

Tanmateix, sota la superfície repressiva del moment, alguna cosa es movia. Algunes activitats començaven a emergir en la clandestinitat. Entre d'altres, a la darrereria de 1941 s'organitzava a casa de l'arquitecte Bonet i Garí la commemoració del centenari de *Lo Gayter del Llobregat*, de Rubió i Ors. Hi havia d'assistir Josep Puig i Cadafalch, tornat de l'exili, a qui Aramon havia parlat de les possibilitats de refer l'Institut. Però una ordre de detenció de Puig l'obligà a exiliar-se de nou. No pogué tornar fins entrat el 1942. Llavors fou convocada, el 17 d'abril de 1942, una reunió dels membres de l'Institut que hi havia a Barcelona a casa de Puig i Cadafalch. Hi assistiren, ultra el president Puig, Eduard Fontserè i Josep M. López-Picó. Tres. Jaume Massó i Torrents s'hi adherí, des del llit de malalt on moriria l'any següent. Ramon Aramon i Serra,

1. La cursiva és meua.

que no era membre de la institució, hi assistí com a secretari i en redactà l'acta, un document que avui no es pot llegir sense que un calfred et recorri l'espina.

En efecte, en aquell moment la persecució contra la llengua i la cultura catalanes assolí el seu zenit. L'extinció de l'Institut havia estat declarada en un document oficial. Quan Puig exposa el motiu de la reunió, «que no és altre que estudiar què cal fer per donar continuïtat a l'obra de l'Institut d'Estudis Catalans, avui de fet interrompuda per motius de tots prou sabuts», sap que actuen a contrarcorrent de la situació política i amb tota la força del poder en contra d'ells. I en dedicar «un record als membres de l'Institut morts des de l'inici de la guerra civil» afirma que mereixen «una commemoració pública [...] no sols pel valor científic de cadascun d'ells, ans també pel patriotisme que demostraren en més d'una ocasió». Parlar en aquests termes de patriotisme català, i deixar-ho escrit era perillós. Sobretot si l'acta feia l'elogi a continuació dels exiliats —Fabra, August Pi i Sunyer, Carner, Nicolau d'Olwer, Serra i Húnter, Carles Riba i Bosch i Gimpera—, «que tan bona tasca duïen a cap en les nostres diverses seccions». Si aquella acta hagués anat a mans de l'autoritat governativa ho haurien passat malament.

Les paraules d'Aramon en l'acta, que posa en boca de Puig i Cadafalch, són una anàlisi precisa, asèptica i desacomplexada de la situació de l'Institut en aquells moments, però no per a certificar-ne la mort sinó per a donar-ne fe de vida fins i tot legal. «De fet, doncs, l'Institut d'Estudis Catalans, que té la seu a Barcelona, queda avui representat *legalment* pels tres membres reunits i pel Sr. Jaume Massó i Torrents, que no ha pogut assistir per motius de salut, els quals tenen l'*obligació moral* d'assegurar-se la col·laboració de gent nova que continuï amb ells la tasca de l'Institut amb *el mateix esperit* amb què aquest ha vingut actuant des de l'any 1907».² Siguin aquestes les paraules de Puig i Cadafalch o hagin estat reforçades per Aramon, redactor de l'acta, el fet és que responen a l'esperit del redactor, que sabia, en escriure-les, que una part important de la tasca que comportaven hauria de carregar damunt les seves espatlles. Tothom ho ha vist així. I Maria Aurèlia Capmany ho va expressar amb absoluta precisió en el seu discurs de glossa del guardonat Ramon Aramon i Serra en ésser-li atorgat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes el 1983. No em sé estar de citar-ne un fragment: «És molt fàcil de parlar dels anys difícils; no ho era tant de viure'ls. Però, sobretot, calia una gran dosi d'imaginació per sobreviure'ls. És molt fàcil de dir, Ramon Aramon va salvar l'existència de l'Institut d'Estudis Catalans, però és difícil de pensar que l'endemà de la derrota l'Institut ja no existia, i que calia tota la decisió, tota l'energia, tota l'audàcia del món per a negar l'evidència i decidir que aquella entelèquia, sense casa, sense parets, sense llibres, continuaria existint. El pitjor que té una derrota és precisament l'acceptació definitiva de la derrota, i molts dels qui es quedaven entre nosaltres van acceptar la derrota, fins i tot a favor de la catalanitat. Eren partidaris de demanar permís, de tenir paciència, de

2. La cursiva és meua.

penedir-se dels pecats comesos. Ramon Aramon no va demanar permís, ni va tenir paciència, ni es va penedir de res: va decidir que la derrota no existia, va establir contacte amb Puig i Cadafalch, i va decidir de continuar, com si la Història, la Gran Història, s'hagués equivocat i no calgués fer-li gaire cas». En efecte, tres membres ancians de l'Institut i un de moribund s'havien trobat amb Aramon, que no n'era. I van prendre acords que Aramon executà.

Un primer acord era de solidaritat, com si Franco no hagués guanyat la guerra: «Considerar espiritualment entre nosaltres els membres de l'Institut que han hagut d'exiliar-se per raons patriòtico-polítiques». Si la policia agafa aquest text tots van a la presó com a mínim.

El segon acord era essencial: «Omplir les vacants deixades pels membres morts». Sense això no hi hauria hagut continuïtat i avui no fórem ací. Sobre aquest punt hi ha hagut controvèrsia: algú ha considerat que hauria estat millor consultar abans els membres de l'exili. Però això hauria comportat una gran lentitud amb les dificultats de comunicació que hi havia, en uns moments en què calia actuar ràpidament. I van començar a actuar en aquella mateixa sessió: foren proposats vuit nous membres, en primer lloc, Aramon, i també Jordi Rubió, Agustí Duran i Sanpere, Joaquim Folch i Torres, Higini Anglès, Pius Font i Quer, Josep Ramon Bataller i Josep Maria de Sagarra. El senyor Puig, atesa la situació d'urgència, creu «preferible de designar investigadors que es trobin a Barcelona». Es distribueixen les gestions a fer i a Aramon li'n toca el major nombre.

També s'acorda de celebrar privadament sessions periòdiques que assegurin la continuïtat de les tasques de l'Institut, en les quals es doni compte dels treballs realitzats pels membres presents i absents i de les obres que es publiquin a l'estranger de tema català. L'obertura mental era ben clara.

D'altres acords són: reactivar les societats filials; publicar a l'estranger, si no és possible fer-ho a Catalunya, els resultats dels treballs dels membres; estudiar la possibilitat de nomenar algun membre corresponent, «sobretot a Mallorca, València i Rosselló». Finalment, hom decideix de comunicar els acords al senyor Massó i també «als membres que avui han de viure lluny de nosaltres». La relació amb els membres a l'exili fou portada a terme per Aramon, malgrat les dificultats de comunicació de l'època.

A continuació es passa revista al que s'ha esdevingut amb els locals, els serveis, els materials i les publicacions de l'Institut. La situació general és catàstròfica: confiscats, destruïts, saquejats o desarticulats. Després d'un canvi d'impressions sobre les possibilitats de posar remei a aquest estat de coses, s'acorda de celebrar al més aviat possible una altra reunió per tal de nomenar nous membres i esbossar un pla de treballs a dur a terme.

Aquesta sessió del 17 d'abril de 1942 fou un esclat de patriotisme: partint de zero havien decidit de recuperar la normalitat d'una institució que era essencial per a la cultura catalana. No solament era un ple com Déu mana: era el ple més decisiu de la història de l'Institut. I es van citar els mateixos quatre en una altra reunió el dia 1 de maig, dues setmanes després.

Aquesta segona sessió comença amb normalitat. Però sobretot és decisiva perquè s'hi presenten les bibliografies i les publicacions dels científics que en la sessió anterior havien estat proposats per a ocupar vacants, tal com és preceptiu a l'Institut. Surten elegits, per unanimitat, després de debat i votació, les persones següents: per a la Secció Històrico-Arqueològica, Jordi Rubió, Agustí Duran i Sanpere, Joaquim Folch i Torres i Higiní Anglès; per a la Secció Filològica, Ramon Aramon i Serra i Josep M. de Sagarra; per a la Secció de Ciències, Pius Font i Quer i Josep Ramon Bataller.

Per al 15 de maig de 1942 es convoca de nou el ple amb els nous membres, que en llur majoria hi assisteixen. Pere Bohigas és elegit membre de la Secció Filològica com a adjunt de Carner. Ramon Aramon i Serra és elegit secretari general. En menys d'un mes, doncs, el panorama havia canviat, s'havien omplert les vacants de membres i havia estat elegit un nou secretari general. L'Institut ja podia tornar a funcionar malgrat que la meitat dels seus membres eren a l'exili.

El nomenament del secretari general no era formulari. La tasca que se li ofería era ingent. Aramon assumia un càrrec a ple temps en una institució que no tenia cap subvenció i amb un futur incert. Havia de renunciar a una carrera universitària que, si a Catalunya tenia unes possibilitats desconegudes, tenia opcions a Alemanya, d'on rebria ofertes de professor ordinari, amb seguretat i un salari substancial.

14

Aramon renuncià a tot per tal de dedicar-se a l'Institut de ple i amb una abnegació total. Tingué l'ajut de moltes persones, però l'estratègia de la seva actuació fou bàsica per al manteniment, el desenvolupament i el prestigi social de la nostra primera institució cultural.

Aramon planificà l'activitat de l'Institut de cara al país i de cara a l'estranger. I no es limità al seu desplegament intern i extern, sinó que atengué d'altres funcions, que el convertiren en l'eix de la resistència cultural contra la repressió. Davant l'absència total d'ensenyaments referents als Països Catalans a la universitat oficial, organitzà des del mateix 1942, amb l'ajuda inestimable de Miquel Coll i Alentorn, la represa clandestina dels Estudis Universitaris Catalans, on ell mateix, al costat sobretot de Jordi Rubió i Balaguer, Ferran Soldevila i Pere Bohigas, investigadors de prestigi innegable, oferien una alternativa seriosa i catalana en l'ensenyament de llengua, literatura i història. S'hi formaren joves investigadors com Joan Ainaud, Josep Romeu, Miquel Tarradell, Joaquim Molas, Joan Triadú, Frederic Pau Verrié, Antoni Comas, per citar-ne només alguns. Les lliçons dels Estudis Universitaris Catalans al voltant de taules de menjador van ser l'autèntic moll de l'os de l'ensenyament superior a casa nostra.

Amb vista a l'estructuració interna, calgué cercar un mínim equip de col·laboradors. Entre ells és de justícia mencionar en primer lloc Maria Montserrat Martí, bibliotecària formada amb Jordi Rubió, que des del 1943 li féu de secretària, amb una dedicació i una fidelitat exemplars. I, al seu costat, Hortènsia Coromines, Ricard Albert i Francesc Torres, que a la seva mort, el febrer de 1944, fou substituït per Josep Miracle.

El desplegament de l'activitat de la institució exigia uns recursos econòmics. El primer any, Fèlix Millet i Maristany es féu càrrec de les despeses. Però, a manca de suport públic, calgué recórrer a les subvencions privades. També amb l'ajut de Miquel Coll, fou creada una organització encarregada de recollir fons per al manteniment mínim de l'Institut. Utilitzant com a tapadora una germanada anomenada Benèfica Minerva, recollia diners d'un cert nombre de persones que arribaven mensualment a la nostra institució. Cobrien especialment les despeses generals i eren la font principal de finançament. No era, però, l'única. Per a les publicacions Aramon solia cercar el mecenatge de persones o institucions com Rafael Patxot, Francesc Cambó fins a la seva mort el 1947, la Fundació Enric de Larratea, el Patronat de Cultura Catalana d'Amèrica i fins i tot la Union Académique Internationale (UAI) o la UNESCO. Aquesta dispersió del finançament exigí d'Aramon esforços considerables.

Benèfica Minerva tenia el domicili a l'Editorial Pedagògica, tapadora de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que tenia poca activitat. Al domicili d'aquestes entitats, a Gran Via, 600, 3r 2a, s'hi instal·là la Secretaria General de l'Institut, després d'un temps de fer servir de base l'Ateneu Barcelonès. Ocupava primer una sola habitació, però a mesura que l'acció de l'Institut augmentava anava prenent cada vegada més espai. Hi treballaven Aramon i el personal fix, i anà servint de biblioteca i de dipòsit de llibres. Aquell piset es convertí en una potent plataforma de les activitats de l'Institut i de contacte amb el món cultural català.

Les reunions de les seccions i del Ple tenien lloc en domicilis particulars. Les seccions Històrico-Arqueològica i Filològica es reuniren juntes des del 1942. La Secció de Ciències es reuní per primera vegada el 27 de novembre de 1943 a casa d'Eduard Fontserè. Els plens es reunien més o menys mensualment i solien fer-ho a casa de Puig i Cadafalch. La primera memòria de les activitats de l'Institut és datada el 30 de setembre de 1943 i abraça el període 1936-1943. L'any 1944 és redactada la memòria anual del curs 1943-1944, ja amb un caràcter orgànic regularitzat. La tornada de Carles Riba de l'exili la primavera del 1943 és un reforç considerable per a la Secció Filològica i el nomenament de Ramon d'Abadal ho és per a la Històrico-Arqueològica.

Del 1944 data també la represa de la preparació de les publicacions d'una manera sistemàtica. És sabut que en aquesta època totes les publicacions havien de passar per la censura, que no autoritzava la publicació d'obres en català. Aramon, d'acord amb Puig i Cadafalch, que sempre li donà suport, decidí que les publicacions de l'Institut no passarien per la censura. El feble argument al·legat era que l'Institut, fundat per la Diputació de Barcelona, no ho necessitava.

El gener de 1944 el Ple decidí la publicació de l'estudi de Ferran Soldevila sobre Pere el Gran, la versió catalana de *Flos Mundi* a càrrec d'Aramon i Coll i Alentorn, i la nova *Flora catalana* a cura de Pius Font i Quer. Les primeres publicacions, bé que preparades abans, no aparegueren fins el 1947: foren el *Diplomatari de l'Orient català*, de Rubió i Lluch, i el volum XIII dels «Arxius de la

Secció de Ciències», *Histopatologia d'una nova capa d'epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives*, de Frederic Duran i Jordà, exiliat a Manchester. En realitat les primeres edicions de postguerra són del 1946, però apareixen amb data falsa del 1938: són una sèrie de fascicles de 12 a 16 pàgines de la *Memòria* fins al 1936-1937 i dels discursos llegits a la Festa Anual entre la primera i la tretzena. Els voluminosos *Estudis Romànics* surten per primera vegada amb data 1947-1948 però són impresos el 1949. Tanmateix, els treballs de preparació, que requerien una complicada relació amb col·laboradors estrangers, són dels anys anteriors. Les publicacions eren la fe de vida, tant als Països Catalans com a l'estranger, i foren la preocupació obsessiva d'Aramon des de l'inici de la represa. A part de la tensió amb l'autoritat franquista, hi havia els problemes econòmics, car per a cada publicació calia trobar un patrocinador. Aramon els superava amb una dedicació especial. Les publicacions eren a més imprescindibles per als intercanvis amb les acadèmies i universitats de tot el món. Aquestes demanaven sovint obres aparegudes abans del 1939. A vegades era possible d'obtenir-ne del fons confiscat a la Casa de Convalescència amb la complicitat arriscada d'un bidell de la Biblioteca, però no sempre. Ara, l'intercanvi internacional era fonamental, no solament per a adquirir publicacions estrangeres altrament inassequibles, sinó com a cobertura davant el poder, que defugia complicacions eventuais amb l'estranger. Això feia que no interceptessin una activitat que relacionava l'Institut amb quasi dues-centes institucions culturals estrangeres.

El Govern espanyol intentà d'impedir les relacions amb la Unió Acadèmica Internacional, de la qual l'Institut era membre des del 1922. Aramon presentà batalla en aquest terreny vital per a la seva subsistència. En aquesta lluita, tingué dues ajudes importants de membres exiliats: Pere Bosch i Gimpera, que tenia un càrrec important a la UNESCO, i Lluís Nicolau d'Olwer, que havia estat president de la UAI en representació de l'Institut de 1935 a 1937. En una altra intervenció en aquestes Jornades hom en parlarà en detall però ací volem remarcar aquesta afirmació de la cultura catalana, a través de l'Institut, en els cercles acadèmics internacionals.

La tensió contínua de la seva tasca i la migradesa del salari influïren en la vida familiar d'Aramon. Mai no se'n queixava. La seva muller Hilde va estar sempre al seu costat, en les estretors i en les tensions. Era admirable com aquella universitària alemanya va saber assumir com a pròpies les ambicions catalanes i com vivia la lluita del seu marit. En una ocasió em va explicar un seu somni recurrent. Havien anat a la platja i Aramon nedava un xic endins. De sobte apareixia Franco en una barca i anava enfonsant amb la mà Aramon cada vegada que treia el cap de l'aigua. El malson era significatiu de l'ambient que es vivia en aquella casa.

El 23 d'abril de 1944 Aramon organitza la primera Festa Anual de la postguerra a casa de Puig i Cadafalch. Hi assistiren més de cent persones, entre les quals no solament personalitats de la cultura catalana, sinó també presidents dels instituts estrangers a Barcelona. Era un acte de presència de l'Institut davant la societat catalana, que significava un pas endavant en la consolidació de la institució.

L'any 1944 no va esborrar la precarietat de la vida de l'Institut, entre la minsa situació econòmica i la terrible pressió política. Però, malgrat tot, s'havien regularitzat les sessions de les seccions i del Ple, hi havia una tasca de recerca en execució, es preparaven els nomenaments de membres corresponents estrangers i nacionals. La Festa Anual havia estat un acte de presència en determinats cercles ciutadans a Barcelona, s'havien iniciat les tasques que aviat donarien lloc a publicacions d'alt nivell científic i s'havien reprès les relacions internacionals amb institucions d'alta cultura d'arreu del món. De la mort per inactivitat de l'any 1942 hom havia passat, gràcies en bona part a l'activisme, el sacrifici i el dinamisme de Ramon Aramon i Serra, que gaudí de la col·laboració de moltes persones, entre les quals cal destacar Josep Puig i Cadafalch i Carles Riba, per no citar-ne sinó dues, a una vitalitat considerable i a una presència de gran prestigi entre la societat catalana i el món cultural estranger. En dos anys, s'havia dut a terme la reconstrucció de l'Institut d'Estudis Catalans i, bé que amb entrebancs i enmig d'enormes dificultats, la nostra primera institució cultural iniciava el període que ha estat anomenat «la travessa del desert» vers la seva consolidació, sota el guiatge segur de Ramon Aramon i Serra, secretari general. Sense ell avui no fórem on som, l'Institut no hauria sobreviscut. En el centenari del seu naixement i del de la institució, és just que recordem la seva extraordinària personalitat.

ARAMON I L'INSTITUT

LA TRAVESSA DEL DESERT (1945-1967)

I EL CAMÍ CAP A LA CONSOLIDACIÓ (1968-1982)

JOSEP MASSOT I MUNTANER,

MEMBRE DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

Ramon Aramon i Serra, nascut a Barcelona el desembre de 1907,¹ va tenir des de jove una vocació molt clara de servei a la cultura catalana, que en un primer moment repartí entre la filologia i la música. A partir del 1925 va estudiar a la Universitat de Barcelona la carrera que aleshores s'anomenava de filosofia i lletres, en la qual seguí la branca de lletres —que comprenia llengua i literatura, on tingué com a professor Jordi Rubió i Balaguer—, i al mateix temps entrà en contacte amb els Estudis Universitaris Catalans (EUC), una mena d'universitat paral·lela en la qual aprofundí en temes de llengua, de literatura i d'història de Catalunya, i on fou encara a temps d'assistir a les classes del primer president de l'Institut d'Estudis Catalans, Antoni Rubió i Lluch, al costat de les del seu fill Jordi —que a la Universitat ensenyava literatura castellana i als EUC era professor de literatura catalana—, de Ferran Valls i Taberner o de Francesc Martorell, tots ells molt relacionats amb l'Institut d'Estudis Catalans, del qual esdevingueren aviat membres.²

En un primer moment Aramon col·laborà estretament amb l'Oficina Romànica dirigida pel jesuïta Josep Calveras, més aviat enfrontada —bé que no barrallada— amb l'Institut d'Estudis Catalans, i publicà amb assiduitat, a l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, ressenyes i llistes bibliogràfiques.³ Es posà en contacte igualment amb el grup de joves que el periodista i filòsof Josep M. Capdevila aplegava entorn de la revista *La Paraula Cristiana*, que feien reunions cap a l'any 1927 al carrer de Rivadeneyra, número 4, on conegué, entre altres persones, Maurici Serrahima, amb el qual havia de tenir una gran relació després de la guerra en tota mena d'activitats de tipus cultural i patriòtic.⁴

1. Per a la biografia d'Aramon, vegeu tots els treballs recollits en aquest volum, especialment el de la seva filla Núria. Per completar la informació que donaré en aquesta síntesi —i algunes vegades per documentar-la—, vegeu el meu parlament «R. Aramon i Serra, l'home de l'Institut», a *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001, p. 205-245. Cal tenir ben presents també el capítol que li dedica Albert MANENT, *En un replà del meu temps. Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona, Proa, 1999, p. 25-36, i el número monogràfic que li va dedicar la revista *Llengua Nacional* el febrer de 1983.

2. Per a l'Institut d'Estudis Catalans vegeu sobretot els dos volums de la *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, d'Albert BALCELLS i Enric PUJOL, als quals s'afegí al segon volum Santiago IZQUIERDO, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2002-2007. He presentat aquests volums a *Escriptors i erudits contemporanis. Quarta sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 99-105, i *Setena sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 134-147. Per als membres de la corporació, vegeu INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Directorí dels membres: 1907-2002*, Barcelona, 2002. Vegeu també el magnífic catàleg de l'exposició commemorativa del centenari de l'Institut, *IEC, l'Institut d'Estudis Catalans, 1907-2007: Un segle de cultura i ciència als Països Catalans*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2007.

3. Cf. *Epistolari de l'Oficina Romànica*, ed. a cura de Narcís Iglésias, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, amb un bon nombre de cartes de R. Aramon al pare Calveras.

4. Cf. Maurici SERRAHIMA, *El passat des del present*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, p. 223. Per a Serrahima i Aramon, vegeu *Escriptors i erudits contemporanis. Setena sèrie*, p. 172-176.

Aquesta època Aramon escriví també moltes ressenyes, algunes en forma de petits articles, per a *La Paraula Cristiana*, on quedava molt clara la seva devoció envers Pompeu Fabra i el seu model de llengua estàndard —«literària», com es deia en aquell moment—, discutit per la majoria dels lingüistes i historiadors de la llengua addictes a l'Oficina Romànica del pare Calveras.

Ja el juliol de 1930 —en tornar de Madrid, on havia seguit els cursos de doctorat amb Ramón Menéndez Pidal, Américo Castro i Tomás Navarro Tomás, entre altres professors— el jove Aramon fou nomenat secretari redactor de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, presidida en aquell moment per Josep Puig i Cadafalch i de la qual era secretari Francesc Martorell, mestre i protector d'Aramon. Aquest càrrec, però, no va durar gaire, ja que molt aviat anà a ampliar estudis a Alemanya (ens consta, en concret, que el 19 de desembre de 1930 el president de la Secció va fer saber que Aramon l'havia saludat «des de Leipzig on estudia actualment», i el 2 de gener de 1931 fou substituït per Enric Bagué).

El 1933, quan tornà de Berlín, Aramon entrà, gràcies a Pompeu Fabra, a les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut, dependents de la Secció Filològica, on treballà en el futur diccionari de l'Institut i sobretot en l'elaboració del nomenclàtor de topònims del Principat i del País Valencià, al costat de Josep M. de Casacuberta, de Joan Coromines i de Pompeu Fabra. El 1934, sense deixar la feina a l'Institut, col·laborà —igualment al costat de Joan Coromines— amb Pompeu Fabra en el Seminari Romànic que aquest havia organitzat com a catedràtic de Llengua Catalana de la Universitat de Barcelona, i el 1937 Casacuberta, Coromines i Aramon preparaven, per encàrrec de la Universitat de Barcelona, un volum d'homenatge a Fabra que hauria hagut de sortir el 1938, amb motiu dels seus setanta anys. A l'hora de la veritat, el volum va romandre a mig fer i finalment el va desencallar, des de l'exili, Joan Coromines, que el publicà a Buenos Aires el 1944 (amb data de 1943). En aquell moment Coromines figurava com l'únic promotor de la *Miscel·lània Fabra*, però a l'advertiment que l'encapçalava no deixava d'esmentar el nom «d'En R. Aramon i Serra, que m'ajudà amb la seva experiència en la fase preparatòria inicial».⁵ Aquest elogi, sortit d'una persona com Coromines, diu molt a favor d'Aramon: ja durant els anys de la guerra li era reconeguda una «experiència» en la tasca editorial, fruit de la seva col·laboració constant amb l'Editorial Barcino —dirigida per Josep M. de Casacuberta— i de la seva tasca a l'Institut d'Estudis Catalans, com a secretari redactor, com a treballador de les Oficines Lexicogràfiques i com a investigador a qui fou encarregada la transcripció de textos catalans antics, dels quals només pogué aparèixer el *Cançoner dels Masdovelles* (1938).

5. Cf., per a tot aquest tema, *Epistolari Joan Coromines & Francesc Cambó* [i Rafael Patxot i altres], *La gènesi de la 'Miscel·lània Fabra'*, ed. a cura de Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona, Fundació Pere Coromines, 2008. A les pàgines 487-489 hi és reproduït l'«Advertiment *Miscel·lània Fabra*».

El 9 de maig de 1939, tot just quan feia un mes que havia acabat oficialment la Guerra Civil, el gran lingüista menorquí Francesc de B. Moll —que l'havia viscuda des de Mallorca, adherit per força a la Falange— escrivia des de Palma al seu col·lega valencià Manuel Sanchis i Guarner —que mentrestant havia estat oficial de l'exèrcit republicà—, tancat en un camp de concentració de Salamanca: «No sé si sabes que Aramon [amb qui tots dos havien mantingut una estreta relació durant els anys de la República] se encuentra enfermo, que no puede trabajar. Ha pasado meses en un sanatorio de montaña. Dice que la escasez de alimentos le ha llevado a ese estado». ⁶ Efectivament, Aramon havia agafat una tuberculosi, una malaltia terrible en aquell moment, i, després d'una temporada de repòs en un hospital militar, havia passat els darrers mesos de la guerra al Sanatori del Brull. Ell mateix s'adreçava directament a Sanchis el 9 de febrer de 1941 i, després de dir-li que sabia on parava gràcies a Francesc de Borja Moll, li comentava amb un to agredolç: «Aquests cinc anys que he passat sense veure't i sense tenir comunicació amb tu han pesat extraordinàriament sobre meu. He passat llargs mesos al llit, i ara, malgrat que sembli bon tros restablert, sento encara la feblesa que aquesta malaltia porta aparellada. No sé si tornaré mai més a ser el d'abans. No sóc pessimista, però em molesta no poder treballar amb la intensitat d'abans, quan encara tants treballs resten per fer. Actualment aprofito els lleures que les necessitats ineludibles —classes, etc.— em deixen, per avançar la projectada edició dels trobadors, amb preferència, ara per ara, de Guillem de Berguedà. No sé quan ho enllestiré, però voldria que fos aviat. Així em podria dedicar a altres coses sobre les quals voldria fixar amb detenció la meua activitat. Una d'elles —treball vast, ambiciós— la redacció d'una història literària, per a la qual tinc molts materials. Altres, per exemple, la liquidació de notes lingüístiques que tinc fa anys entretingudes. Però tot em cal fer-ho en [*sic*] calma». ⁷

Tres anys més tard, el 25 de juny de 1944, Aramon tornava a escriure a Sanchis i Guarner, que ja havia sortit del camp de concentració i, gràcies a Francesc de B. Moll, havia trobat feina a Mallorca, queixant-se-li un cop més de les dificultats amb què topava en l'ambient enrarit dels anys del primer franquisme. «Volia escriure't fa temps [li deia], però mai no trobava el moment. Ja deus saber per experiència com és dura aquesta vida de la post-guerra [*sic*] i de quina manera són rars els moments de lleure per dedicar als amics. En Borja [Moll] et deu haver explicat la sèrie d'equilibris que haig de fer, la quantitat de tecles que haig de tocar, i, conseqüència d'una cosa i l'altra —i encara de moltes més— la gran fluixedat de borsa en què em trobo. Però com que això, sembla, és general, no val la pena d'entrar en detalls, ja et faràs càrrec del per què [*sic*] del meu silenci». ⁸

6. Carta publicada per Santi Cortés a Manuel SANCHIS GUARNER, *Lletres de resistència (1939-1981)*, Catarroja: Barcelona, Afers, 2005, p. 24.

7. Carta publicada per Santi Cortés a Manuel SANCHIS GUARNER, *Lletres de resistència (1939-1981)*, p. 27.

8. Carta publicada per Santi Cortés a Manuel SANCHIS GUARNER, *Lletres de resistència (1939-1981)*, p. 49.

Tot seguit anava al motiu que havia donat origen a la carta: «A començaments de juliol, aniré, si Déu vol, a València. Vull examinar una sèrie de revistes que espero trobar a l'Arxiu Municipal i en algun altre lloc. Per què no hi vas tu, també, i així podríem veure'ns després del temps llarg que hem hagut d'estar lluny un de l'altre? Em creia que aquest any hauria pogut escapar-me a Mallorca, però ho hauré de deixar per a una altra ocasió. Si no pots anar a València mira de venir a Barcelona quan vingui En Borja; procureu, però, d'avisar-me amb temps, per tal que jo em trobi ací. És possible que part de l'estiu la passi a muntanya amb la família». Li explicava encara, enllaçant amb el que li deia el 1941, que havia «fet una petita pausa en el meu treball dels trobadors [que, de fet, no arribà a enllestir mai], per preparar l'edició de l'*Escala de Contemplació* d'Antoni Canals i la *Primera Guerra Púnica* de Leonardo Bruni d'Arezzo», que tampoc no aconseguí de tirar endavant.⁹

Aquestes «confessions» d'Aramon a Sanchis ens confirmen els esforços que va haver de dur a terme per tirar endavant la seva família —s'havia casat el 1935 amb Hilde Stein i aviat en tingué dues filles i dos fills—, separat de la Universitat per la depuració del 1939 i de les Oficines Lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans a partir del maig de 1940.¹⁰ Així i tot, amb la seva energia indefallent i amb la seva tossuderia proverbial, no va deixar mai de promoure totes les manifestacions de la literatura i de la cultura catalanes, proscrietes per les noves autoritats, i —com el seu mestre i amic Josep M. de Casacuberta— fomentà les relacions amb València¹¹ i amb Mallorca.¹² La darrera carta a Sanchis no li parla, però, segurament per evitar problemes derivats de la censura aplicada a la correspondència, de la important notícia que, després d'unes converses amb l'historiador i polític d'Unió Democràtica de Catalunya Miquel Coll i Alentorn, havia aconseguit de convèncer el patriarca Josep Puig i Cadafalch per reprendre, d'una manera clandestina i precària, la vida de l'Institut d'Estudis Catalans i per tornar a posar en marxa els Estudis Universitaris Catalans, més necessaris que mai en uns moments que la universitat oficial bandejava del tot el català i la història de Catalunya.¹³

A les seves memòries, que no va publicar mai en vida i que en realitat no va poder enllestir del tot, Puig i Cadafalch fa un esment molt breu i no sempre prou exacte del paper decisiu que va tenir en la reconstitució de l'Institut d'Estudis Catalans:

9. Carta publicada per Santi Cortés a Manuel SANCHIS GUARNER, *Lletres de resistència (1939-1981)*, p. 49.

10. Cf. Albert BALCELLS i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, p. 321.

11. En aquest cas hi va anar realment el 1944 (vegeu la nota de Santi Cortés a Manuel SANCHIS GUARNER, *Lletres de resistència*, p. 50).

12. Tenim notícia de diverses estades en anys successius, que ara no és el moment de detallar.

13. Per a la intervenció de Coll i Alentorn, vegeu Miquel COLL I ALENTORN, *Història/2*, Barcelona, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, p. 502.

Al cap d'anys tornem a Barcelona.¹⁴ Uns amics han salvat la meua llibreria i la major part dels meus mobles, a excepció dels llits, que anaren a parar als hospitals de sang improvisats durant la guerra.

A Barcelona reprenc la meua vida d'arquitecte i d'estudis.

L'Institut [d'Estudis Catalans] anava a poc a poc extingint-se. Quedaven ben pocs [membres de la corporació] a Barcelona. En Pere Coromines, en Pijoan, en Pi Sunyer i en Terrades eren en llocs diversos d'Amèrica.¹⁵ En [Pompeu] Fabra i en [Lluís] Nicolau [d'Olwer] a França; mossèn Alcover seguia en la seva actitud d'home impossible per a la vida acadèmica.¹⁶ Quedaven a Barcelona en [Jaume] Massó [i Torrents], en [Eduard] Fontserè i el que això escriu. No sé recordar de ningú més.¹⁷ Vàrem citar a Junta General tots aquells que fou possible i en la Junta s'acordà nomenar membres de l'Institut els directors de les Institucions sobrevivents a la revolució, que eren en [Joaquim] Folch [i Torres], director dels Museus d'Art, i en [Agustí] Duran i Sanpere, director de l'Arxiu Històric de la ciutat. L'Institut pogué seguir la seva vida.¹⁸

Curiosament, Puig i Cadafalch no recorda que en les primeres reunions per refer l'Institut d'Estudis Catalans, celebrades a casa seva, a Barcelona, el 17 d'abril i l'1 de maig de 1942, hi fou present Ramon Aramon i Serra, que, per indicació de Puig mateix, hi actuà com a secretari d'actes i fou elegit membre de la Secció Filològica i alhora secretari general de l'Institut. El mateix dia 1 de maig de 1942, la petita resta de l'Institut aplegada per Puig i Cadafalch —que es limitava a Eduard Fontserè, a Josep M. López-Picó i a Jaume Massó i Torrents, el qual per raons de salut s'hi adherí, però no podia assistir-hi personalment— nomenà membres numeraris de la corporació no solament Aramon, Duran i Sanpere i Folch i Torres, sinó també Jordi Rubió i Balaguer, Josep M. de Sagarra, Pius Font i Quer i Josep Ramon Bataller, i membre adjunt el musicòleg Higiní Anglès, als quals aviat s'anaren afegint noms com Pere Bohigas o Ramon d'Abadal.¹⁹

14. El 1941 i, definitivament, el 1942, després d'un exili forçat a França que es va iniciar el 1936.

15. En realitat, Pere Coromines morí a Buenos Aires el 1939 i Josep Pijoan i Esteve Terradas s'havien allunyat de l'Institut ja molt abans de la guerra. August Pi i Sunyer s'havia exiliat el 1939 i s'establí a Caracas.

16. En realitat, Antoni M. Alcover havia estat pràcticament expulsat de l'Institut a causa de les seves divergències amb Pompeu Fabra i amb Puig i Cadafalch mateix, i morí a Palma el 1932.

17. Puig oblida Josep M. López-Picó, membre de la Secció Filològica des del 1933.

18. Josep PUIG I CADAFALCH, *Memòries*, ed. a cura de Núria Mañé i de Josep Massot i Muntaner, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, p. 375.

19. Cf. el meu treball «R. Aramon i Serra, l'home de l'Institut», a *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*, p. 205-210. Albert BALCELLS i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, p. 327-328, i Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. II, p. 67, donen una informació poc exacta sobre aquests nomenaments. Ramon d'Abadal (contràriament al que diu també el *Directorí dels membres* de l'Institut, p. 51) no va ésser elegit membre de la Secció Històrico-Arqueològica l'1 de

Aquest redreçament de l'Institut, indispensable per salvar el que fos salvable i per tirar endavant amb discreció mentre no arribessin temps millors, no va ésser entès per alguns dels membres de la corporació que es trobaven fora de Catalunya i menys encara per algun exiliat com Joan Coromines, que aspirava a formar part de la Secció Filològica i que no entenia que les circumstàncies del moment no permetien cap altra opció, si es volia que l'Institut fos operatiu i pogués anar-se refent des de Barcelona. Encara el 16 de febrer de 1949, Coromines escrivia des de Chicago a Carles Riba, que feia temps que s'havia reincorporat a la Secció Filològica: «No cal que li digui la trista impressió que vaig rebre en saber que l'Institut havia nomenat membres de la Secció l'Aramon i En Segarra [sic]; membres permanents i no adjunts com se'ls hauria pogut nomenar quan hi havia mig Institut absent i tants col·laboradors de l'Institut érem absents forçosos».²⁰ I li recordava que el «nostre Mestre comú», Pompeu Fabra, li havia comentat el 15 de març de 1948: «no cal dir-vos quin va ésser el meu astorament quan vaig asabentar-me dels nomenaments d'en Segarra [sic] i de l'Aramon, fets sense consultar-nos prèviament en Nicolau i a mi. Vull creure, com vós, que aquests nomenaments foren fets amb caràcter interí. Vaig demanar aclariments, però encara no m'han estat donats».²¹ Joan Coromines, que acabà essent membre de la Secció Filològica el 1950, veia d'aquesta manera Aramon, en una carta a Carles Riba del 22 d'agost de 1949: «bon amic meu, excel·lent persona, home utilíssim, i altrament autor d'edicions discretes i de còmodes bibliografies, però mancat d'una sòlida formació lingüística i humanística, i erudit de talent mitjà».²² No cal dir que a la llarga els dos antics companys i amics toparien amb motiu de la reedició del diccionari de Pompeu Fabra i per moltes altres qüestions, que arribaren a allunyar Coromines del tot de l'Institut i dugueren a un trencament personal entre ell i Aramon.²³

25

---

maig de 1942, sinó el març de 1943 (cf. Francesc VILANOVA I VILA-ABADAL, *Ramon d'Abadal: Entre la història i la política (1888-1970)*, Lleida, Pagès, 1996, p. 359), i Pere Bohigas fou nomenat membre adjunt de la Secció Filològica el 1942 (el 13 de juny segons el *Directorí dels membres* de l'Institut, p. 56) i numerari el 1950 (Amadeu J. SOBERANAS, «Notícia de Pere Bohigas i Balaguer, filòleg i bibliòleg», a Pere BOHIGAS, *Aportació a l'estudi de la literatura catalana*, Amsterdam, Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, Barcelona, Fundació Congrés de Cultura Catalana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1982, p. XVIII; cf. també, amb dates més precises encara, la nota de Josep Ferrer i Joan Pujadas a *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*, Barcelona, Fundació Pere Coromines, 2002, p. 72).

20. *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*, p. 66.

21. *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*, p. 67 (vegeu la resposta de Carles Riba a *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*, p. 71-72). La carta de Fabra a Coromines és publicada sencera a *Pompeu Fabra i Joan Coromines: La correspondència dels anys de l'exili*, a cura de Joan Ferrer, Josep Ferrer i Joan Pujadas, Barcelona, Fundació Pere Coromines, 1998, p. 70-71.

22. *Epistolari Joan Coromines & Carles Riba*, p. 77.

23. Els episodis més significatius d'aquestes baralles surten als epistolaris de Coromines que han anat apareixent i són resumits per Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. II, amb índex de noms.

Sense fer cas de la incomprensió dels uns i de la malvolença dels altres —en una situació política extraordinàriament difícil, a mercè d'un règim opressor que a poc a poc anà tolerant algunes manifestacions de la cultura catalana a mesura que la Segona Guerra Mundial ensorrava el nazisme alemany i el feixisme italià, fins aleshores protectors del general Franco—, Aramon s'esforçà per treballar com si no hagués passat res, malgrat les topades que de tant en tant tingué amb la censura i amb la brigada politicosocial de la policia. Ajudat per la seva fidel secretària M. Montserrat Martí i Bas²⁴ i per altres col·laboradors, va refer els ponts amb la Union Académique Internationale —que donava un suport exterior molt valuós a l'Institut—, va mirar de recuperar idees i projectes dels anys anteriors i va estimular els membres de la corporació amb qui estava en contacte perquè s'il·lusionessin en una empresa que no resultava gens fàcil. Albert Balcells, Santiago Izquierdo i Enric Pujol han posat en relleu, amb tota la raó, que una «característica destacada de la vida interna de l'Institut en el període considerat [a partir de 1942] fou l'extraordinari pes que [hi] tingué la figura del secretari general, Ramon Aramon, un pes que s'incrementà en els decennis posteriors. El fet d'haver estat un dels principals impulsors de la reactivació de l'Institut en els moments difícils de la postguerra, a més d'ésser inicialment l'únic càrrec que podia tenir un sou (a causa de la precarietat econòmica de l'entitat), possibilità que als anys quaranta i cinquanta acumulés tot un seguit de responsabilitats que anteriorment havien estat compartides per diferents membres. Com que per raons de funcionalitat i d'estalvi es decidí, des del principi, realitzar conjuntament les sessions de la Secció Històrico-Arqueològica [...] i de la Secció Filològica, Aramon actuà, a la pràctica, com a secretari d'ambdues fins al 1958. I encara, a partir del 1945 [*sic*], arran de la constitució de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (durant cert temps l'única filial operativa de l'IEC), reeixí a ésser-ne nomenat president.²⁵ Va detenir aquests càrrecs al mateix temps que el de secretari general de l'Institut. Ni Eugeni d'Ors [primer secretari general de la casa] ni Ramon d'Alòs-Moner mai no van acumular tantes funcions dins l'Insti-

24. Vegeu-ne la meua necrologia «Montserrat Martí i Bas i el monestir de Montserrat», a *Escriptors i erudits contemporanis. Sisena sèrie*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, p. 269-277.

25. Aramon va tenir també una intervenció decisiva en la resta de filials de l'Institut, que es van reconstituir o es van formar de nou. Per a la Societat Catalana d'Estudis Històrics i per a la resta de societats adscrites posteriorment a la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans —més la Societat Catalana de Llengua i Literatura, adscrita a la Secció Filològica—, vegeu la meua síntesi a *Escriptors i erudits contemporanis. Setena sèrie*, p. 141-147. L'elecció d'Aramon com a president de la nova Societat, per a la qual era candidat únic, va provocar les ires de Ferran Soldevila, que el considerava «arribista» i que anotà al seu diari: «Té algunes bones qualitats de treball, d'activitat, d'organització, malmeses per impertinència, manca de tacte i un deler d'intervenir en tot, de dirigir-ho tot i d'acaparar-ho tot. Res d'extraordinari intel·lectualment, conscient, em penso, de les seves limitacions, mira d'enlairarse per altres mitjans» (citat a Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. II, p. 97).

tut (per bé que Xènius sí que acumulà molts càrrecs “externs” que li serviren per incrementar el seu poder dins l’entitat), ni tampoc l’exercici del càrrec de secretari general de cap dels dos no va durar tant com el d’Aramon, que superà formalment la quarantena d’anys (encara que a la dècada dels vuitanta Jordi Carbonell va ésser nomenat secretari general adjunt i des d’anys abans havia assumit responsabilitat[s] inherents al càrrec). No ha de sobtar, doncs, que Aramon hagi desvetllat [sic] crítiques entre els seus col·legues,²⁶ encara que fos una figura molt respectada i portaveu de l’Institut en una època tan difícil. Enllà, però, del judici més o menys positiu que hagi merescut la seva tasca, és un fet innegable que fou un dels principals conformadors de l’Institut en el decurs d’una llarga etapa. Pel que fa al període que considerem, cal reconèixer que la seva contribució fou substantiva perquè l’Institut pogués mantenir-se i recuperar part de la seva incidència social (per més que aquest resultat fos el producte d’una actuació col·lectiva)».²⁷

Val a dir que Aramon no es preocupà només per les dues seccions de l’Institut que corresponien a la seva formació i a la seva tasca científica —la Filològica i la Històrico-Arqueològica—, sinó que tingué un interès molt especial en la revitalització de la Secció de Ciències, per a la qual va poder comptar algun cop amb el mecenatge de Rafael Patxot i Jubert, gran protector de l’Institut durant la dictadura de Primo de Rivera i aleshores exiliat a Suïssa.²⁸ Més decisiva per a la subsistència de l’Institut i de les seves iniciatives fou l’aportació de l’anomenada Benèfica Minerva, patrocinada per un grup d’industrials i professionals liberals encapçalats per l’antic dirigent de la Federació de Joves Cristians de Catalunya Fèlix Millet i Maristany, que a partir del curs 1943-1944 va permetre de tenir un petit pressupost, amb el qual l’Institut pogué donar a poc a poc senyals discretament públics de la seva existència: la festa de Sant Jordi a partir de 1945 i el *Cartell de premis* anual a partir del 1946.²⁹

Des del 1945 l’Institut d’Estudis Catalans va tenir un local semiclandestí a la Gran Via, molt a prop de la Universitat de Barcelona,³⁰ on durant molts anys

26. Cf. Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l’Institut d’Estudis Catalans*, vol. II, p. 86-87.

27. Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l’Institut d’Estudis Catalans*, vol. II, p. 17-18.

28. Per a Patxot i l’Institut d’Estudis Catalans, vegeu *Escriptors i erudits contemporanis. Setena sèrie*, p. 85-126.

29. Cf. Miquel COLLI ALENTORN, *Història/2*, p. 503-504, i Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l’Institut d’Estudis Catalans*, vol. II, p. 22 i s. Per a Fèlix Millet, vegeu el llibre d’Albert MANENT, *Fèlix Millet i Maristany: Líder cristià, financer, mecenes catalanista*, Barcelona, Proa, 2003, i per a la Benèfica Minerva vegeu també la biografia d’Antoni DALMAU i JOVER, *Una flama en la nit: Pere Puig i Quintana o el combat cultural sota el franquisme*, Cabrera de Mar, Galerada, 2001.

30. Miquel COLL I ALENTORN, *Història/2*, p. 505. Segons Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l’Institut d’Estudis Catalans*, vol. II, p. 28, en aquest mateix pis hi havia també la seu de la Benèfica Minerva i la de l’Editorial Pedagògica, tapadora de l’antiga Associació Protectora de l’Ensenyança Catalana.

treballaven Aramon i els seus col·laboradors i on es feien reunions, conferències de la Societat Catalana d'Estudis Històrics i classes dels Estudis Universitaris Catalans, algunes —les de llengua— a càrrec d'Aramon mateix. Durant molts anys s'hi feren també cursos d'estiu per a estrangers, que tingueren una excel·lent acollida i que constitueixen una de les millors iniciatives d'Aramon, ajudat per Joaquim Molas, per Montserrat Martí i per la seva filla Núria Aramon i Stein.³¹ Des del local de la Gran Via Aramon reprengué, amb l'ajuda de diversos secretaris redactors i d'alguns correctors —el més conegut dels quals fou Eduard Artells, malvist sempre per Joan Coromines—, les publicacions de l'Institut, que donaven fe de vida de la corporació i que permetien l'intercanvi amb revistes i amb col·leccions similars d'arreu del món. Aramon, amb l'«experiència» editorial que Coromines li reconeixia ja durant la Guerra Civil, va dedicar-se en cos i ànima a aquesta tasca, en la qual exercia alhora de director literari, de revisor i de corrector, i pogué tirar endavant un bon nombre de llibres, d'opuscles i de revistes, encara que per diverses causes molts altres projectes quedaren encallats o s'allargaren molt més del compte.

Els primers llibres de la nova etapa de l'Institut no van aparèixer fins al 1947, coincidint amb la millora econòmica de la corporació i amb la nova política madrilenya d'eixamplar la mà pel que feia a l'edició en català, fins no feia gaire prohibida pràcticament del tot. Es tracta del *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)*, d'Antoni Rubió i Lluch, que havia restat a mig fer abans de la desfeta, i de la *Histopatologia d'una nova capa d'epiteli semiescamós pla que cobreix les mucoses digestives*, Premi Prat de la Riba, aconseguit pel metge exiliat Frederic Duran i Jordà. Tots dos demostraven la voluntat d'Aramon d'oferir, com abans de la guerra, obres científiques d'alt nivell en català, tant d'humanitats com de ciències.

No m'és possible de fer una relació exhaustiva de totes les publicacions promogudes per Aramon.³² No vull, però, deixar d'esmentar la revista *Estudis Romànics*, dirigida per Aramon mateix, el primer volum de la qual va aparèixer el 1949, amb data de 1947-1948, amb articles, notes i ressenyes en diverses llengües. Aquesta revista, que continua encara avui, en una segona etapa dirigida per Antoni M. Badia i Margarit i Joan Veny, ha aconseguit un gran prestigi dins el món de la romanística i hi destaquen els homenatges —organitzats encara per Aramon— a Pompeu Fabra, a Lluís Nicolau d'Olwer i a Jordi Rubió i Balaguer. En el camp de les revistes —teòricament prohibides per la censura franquista, però tolerades en aquest cas— hem de fer constar també la represa de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, reduït a crònica i a necrologies, del qual només

31. Vegeu el meu treball «El mestratge de R. Aramon i Serra», a *Escriptors i erudits contemporanis. [Primera sèrie]*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996, p. 233-236.

32. Vegeu-la a INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Catàleg de publicacions 1907-1996*, Barcelona, 1997, a cura de Joaquim Rafel i Fontanals, redactat per Eulàlia Miret amb la col·laboració d'Imma Garsaball.

aparegueren els volums corresponents als anys 1952 i 1953; el *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, dirigit també per Aramon, del qual sortiren tres números entre el 1952 i el 1963, i els *Estudis d'Història Medieval* dedicats a Ferran Soldevila, dirigits per Aramon, amb l'ajuda de Maria Teresa Ferrer i Mallol i de Jaume Sobrequés (cinc volums entre el 1968 i el 1972, també sota el nom de la Societat Catalana d'Estudis Històrics). Altres importants obres de l'Institut foren *Pere el Gran*, de Ferran Soldevila (el primer volum del qual aparegué el 1950), i *Catalunya carolíngia*, de Ramon d'Abadal, iniciada abans de la guerra (se n'acabà d'imprimir el primer volum igualment el 1950 i encara es troba en curs de redacció i de publicació).

A partir del 1961 les coses van millorar molt per a l'Institut d'Estudis Catalans, amb la constitució d'Òmnium Cultural, presidit per Fèlix Millet. De llavors ençà, Òmnium fou el paraigua econòmic de l'Institut i, sense deixar el local de la Gran Via, Aramon i els seus col·laboradors s'establiren a la seu de l'Òmnium, el Palau Dalmasas, al carrer de Montcada, on es pogueren celebrar amb dignitat els plens de la corporació i les festes de Sant Jordi, que fins aleshores s'havien d'acollir a la bona voluntat d'alguna casa particular. S'hi reuniren igualment algunes seccions, encara que n'hi hagué que mantingueren el costum de trobar-se a domicilis particulars, en general a casa dels presidents respectius.³³ De tota manera, la millora no deixava d'ésser provisional, atès que el desembre de 1963 el governador civil de Barcelona va clausurar la seu d'Òmnium Cultural i obligà l'Institut a tornar al pis de la Gran Via. D'altra banda, quedaren tancats al Palau Dalmasas originals dels volums d'*Estudis Romànics* dedicats a Nicolau i a Fabra i, entre moltes altres coses, les proves d'una edició de l'*Expositio super Apocalypsi* d'Arnau de Vilanova, que havia d'ésser publicada per l'Institut conjuntament amb la Union Académique Internationale. Gràcies a reclamacions diplomàtiques dels autors estrangers dels articles i de la Union Académique mateixa, la policia va permetre a Aramon de recuperar el material més indispensable. La resta va haver d'esperar fins a l'octubre de 1967, quan el Palau Dalmasas fou reobert i l'Institut hi continuà la seva feina.³⁴

Ben aviat, el 1968, l'Institut d'Estudis Catalans començà una etapa d'ebullició que a poc a poc havia de dur-lo a una renovació i a una adaptació als nous temps. A més de l'inici de converses amb el president de la Diputació de Barcelona per mirar de refer la col·laboració decisiva que havia permès el desplegament de l'Institut a partir del 1907 —de moment poc fructíferes per tot un seguit de causes—, hi hagué uns canvis interns que a la llarga tingueren una importància extraordinària: d'una banda, es va crear una quarta secció de l'Institut, l'ano-

33. Miquel COLL I ALENTORN, *Història/2*, p. 505-506. Per a l'Òmnium Cultural i les seves vicissituds, vegeu Josep FAULÍ, *Els primers 40 anys d'Òmnium Cultural*, Barcelona, Proa, 2005.

34. Miquel COLL I ALENTORN, *Història/2*, p. 506 i 507. No cal dir que jo vaig viure personalment tots aquests esdeveniments, gràcies a la gran amistat que tenia amb Aramon i amb Montserrat Martí.

menada de Filosofia i Ciències Socials, desdoblada de la Secció de Ciències, que més endavant (el 1989) també es dividiria en dues; d'una altra, es va establir una junta directiva de la corporació, elegida periòdicament pel Ple de l'Institut, amb un president, un vicepresident, un tresorer i un secretari general. Aquesta novetat, de moment, no representà cap canvi en el funcionament de la casa, atès que Aramon mantingué el càrrec de secretari general vitalici, però obrí el camí a una modernització de les estructures de l'Institut i a una diversificació de funcions, que ja no requeien únicament sobre el secretari general, el qual, d'altra banda, perdria una bona part de l'autonomia que fins aleshores l'havia caracteritzat.

Aramon continuà encara al peu del canó, treballant per aconseguir el suport de la Diputació de Barcelona, sense condicionaments polítics inassumibles, i ell i el nou equip de l'Institut aconseguiren, després de la mort del general Franco el 1975, primer una subvenció del president de la Diputació Joan A. Samaranch i, molt més important encara, el retorn, per part de la Diputació i de l'Ajuntament, de la Casa de Convalescència de l'antic Hospital de la Santa Creu a l'Institut, el 1977.

El 1982 el químic Enric Casassas va ésser elegit president de l'Institut d'Estudis Catalans i tant ell com el seu successor, l'historiador Emili Giralt (elegit el 1987), posaren en marxa una reforma a fons de la corporació, per mirar de rejuvenir-la i d'aconseguir la complicitat dels dirigents de la Generalitat de Catalunya i de la Diputació de Barcelona, política que no sempre era del grat d'Aramon, partidari de no modificar l'estructura de la casa i de mantenir una distància davant les autoritats. El procés iniciat, que va culminar en l'etapa del president Manuel Castellet (elegit el 1995), va comportar un augment substancial dels membres de l'Institut i un enfortiment de l'equip de govern i del poder del president. Com a conseqüència dels nous canvis, Aramon esdevingué membre emèrit de la Secció Filològica i secretari general honorari de l'Institut el 1989, amb la qual cosa pràcticament va abandonar tota l'activitat que l'havia caracteritzat al llarg de tants anys, bé que continuà expressant la seva opinió als plens i a les sessions de la Filològica. El 1997 la Secció Filològica li publicà un extens recull d'articles —*Estudis de llengua i literatura*—, amb motiu del seu norantè aniversari, amb un càlid pròleg de Jordi Carbonell, que havia col·laborat amb ell en els temps més difícils i que hi veia «un mestre en l'estudi de la llengua i la literatura catalanes i un mestre de patriotisme. Ho ha estat en els moments més durs de la repressió franquista, quan ell va ésser un exemple per als qui aleshores érem joves, perquè no es va rendir mai. No es va rendir en res com a català, com a ciutadà d'una pàtria única i completa».³⁵ I quan Aramon va morir, el 17 de juliol de 2000, la Secció Filològica li dedicà una sessió d'homenatge a la Sala Prat de la Riba de l'Institut, presidida per Manuel Castellet.³⁶

35. Jordi CARBONELL, «Prefaci», a R. ARAMON I SERRA, *Estudis de llengua i literatura*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1997, p. 11.

36. *Ramon Aramon i Serra: Sessió en memòria. Sala Prat de la Riba, 30 d'octubre de 2000*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2001.

El millor elogi de la llarga trajectòria del secretari general de l'Institut durant el franquisme i la «transició» són les emotives paraules que li dedicà el president Josep Alsina i Bofill amb motiu de la devolució de la Casa de Convalescència a l'Institut: «Tothom sap què va passar al cap de vuit anys [de la primera cessió a l'Institut de la Casa de Convalescència, el 1931]. Val més no repetir-ho: la mort oficial, la condemna al no-res, el silenci total damunt el nom i l'obra de l'Institut que va acompanyar-lo durant tants anys mentre germinava la seva resurrecció lenta, difícil, imperfecta però agosarada, que algun dia haurà d'ésser escrita amb detall per tal que els contemporanis i els qui vindran després sàpiguen com ha estat de dura la lluita per mantenir el caliu de la cultura catalana. En aquest protocol hi figuren molts dels noms de col·laboradors i amics a ultrança, de protectors generosos, molt sovint anònims. Per a tots ells hem de demanar l'agraïment permanent del poble de Catalunya. Si esmentar-los a tots ells seria ben just, però ara impossible, és just i obligat de proclamar el nom de dos, un d'individual, l'altre de col·lectiu, que han d'aplegar ara i sempre el reconeixement devot de llur intervenció decisiva: Ramon Aramon i Serra, el nostre secretari general, ànima de la resurrecció de l'Institut, mantenidor de les essències i del prestigi de l'Institut, difusor de la seva obra i del seu esperit davant el món de la cultura a través de la Unió Acadèmica Internacional, i ardit i hàbil defensor de l'Institut davant les autoritats que, oblidant el deliberat oblit, volien punir-lo. Poc sabien el bé que feien perquè permetien de dir-nos: ens repton, per tant existim. L'altre gran suport de l'Institut, col·lectiu aquest, ha estat, és i haurà d'ésser encara Òmnium Cultural, aquesta gran empresa de mecenatge que ha canalitzat l'esforç generós a favor de la cultura catalana d'un ampli sector del nostre poble».³⁷ El centenari del naixement de Ramon Aramon i Serra, que coincideix amb el centenari de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, ens dóna una nova ocasió per recordar la seva gran obra i per fer-la conèixer als qui han tingut la sort de viure en un món on la llibertat d'expressió i d'associació és reconeguda a tothom i on l'ensenyament de la llengua i de la cultura catalanes forma part de la normalitat, en un contrast immens amb les èpoques anteriors de prohibicions dictatorials i d'arbitrarietats de tota mena.

37. Citat per Albert BALCELLS, Santiago IZQUIERDO i Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. II, p. 222.

ARAMON I L'INSTITUT

RAMON ARAMON I SERRA I EL MÓN DE LES CIÈNCIES:

EL PERSEVERANT ESTÍMUL

ORIOL CASASSAS,

MEMBRE DE LA SECCIÓ DE CIÈNCIES BIOLÒGIQUES

Vaig conèixer el senyor Aramon ara fa, setmana més, setmana menys, setanta-tres anys. I, potser no les primeres paraules que ens vam dir, però sí de les primeres, foren al voltant d'un tema científic o, més ben dit, al voltant de termes compresos en algun vocabulari científic. Les coses van anar, més o menys, així: a classe llegíem el *Curial e Güelfa*, no pas seguit, seguit, sinó amb constants interrupcions, motivades per explicacions del professor o bé per les contínues preguntes d'algun de nosaltres. Érem quan Curial obre una lletra de la Güelfa, la besa una i una altra vegada, «se mès a genolls en terra» (ah, aquest verb *metre* del català antic, amb una tercera persona del passat simple que llueix accent greu, fixe'u-vos-hi, a diferència del de l'adverbi *més*, que és agut, i a diferència d'un *mes*, qualsevol, de l'any, que, pobres, van pel món inaccentuats —ens advertia el senyor Aramon—). I, tornant al Curial amb la lletra, s'esdevé que «mirant lo sotascrit, qui deia “Güelfa la tua”, tota la sang li fugí. E, cessant los seus polsos de moure's, perduda la color, no en altra manera que si l'ànima l'hagués desemparat, en terra caigué». En aquest punt, no sé si per sortir de dubtes o per ganes de presumir de lèxic, vaig preguntar quin mot era considerat preferent, si *pols* o *templa*; la resposta —la lliçó— del senyor Aramon fou doble: que entre *pols* i *templa* —tots dos mots ja estan documentats al segle XIV—, tot i que *pols* és el terme de més ús, hauríem de preferir *templa*, que és un mot més precís, només d'un significat, ben al contrari de *pols*, que vol dir massa coses; d'altra banda, no és gens segur que fossin les *temples* allò que cessés de moure's a l'enamorat Curial, perquè el *pols* o els *polsos*, aquests petits batecs d'una artèria percebuts per la polpa dels dits, sembla que es noten a les temples, sí, però els metges habitualment els busquen al canell, i crec que també es poden detectar als costats del coll i al turmell i tot. *Pols, temple, polpa dels dits, canell...*

Sort que la continuació de la lectura féu oblidar la meva potser poc encertada pregunta, i tota l'atenció tornà a l'estat del pobre Curial. Diu que, per mirar de reanimar-lo, «tiraven-li dels cabells e del nas, e cridaven-lo per son nom», «e ab aigua freda e altres arguments se treballaven reduir-lo a sanitat». Bé, com sigui, el fet és que reviscolà.

Ben poc imaginava jo, aquell dia, que a la meva adolescent pregunta al senyor Aramon n'acabaria afegint, al cap d'anys, dotzenes i dotzenes.

EL MALIGNÉ

Vingueren dies dolents, i vaig deixar de veure el senyor Aramon. Un dia, només, fugaçment, en un hospital militar, abatut, malalt. Després passà un temps al Sanatori del Brull. I la lectura del *Curial e Güelfa*, malauradament, quedà interrompuda.

La raó de tot plegat, la desgraciada raó de tot plegat, és que irromperen a casa nostra una gent desequilibrada que, en la seva extrema i biliosa confusió mental, arribaven a pensar que llegir el *Curial e Güelfa* a classe —ho dic com a

exemple— era una activitat altament perniciosa, o delictiva, qui sap. I clausuraren, amb una llarga llista de centres, el nostre Institut-Escola.

LA CONTINUÏTAT

També clausuraren, és clar, l'Institut d'Estudis Catalans; encara més, el declararen extingit. Pertot es respirava atüiment; i por. Fins que arribà el disset d'abril de 1942: la reunió, a casa de Puig i Cadafalch, de tres comptats membres de l'Institut i de Ramon Aramon, que no n'era, però el senyor Puig havia instat la seva presència.

Què conduí a la reunió? Coll i Alentorn, en un escrit que encapçala amb la frase «Un fet banal en aparença», parla d'una seva trobada casual amb Ramon Aramon, el dilluns de Pasqua de 1940, a la llibreria del Foment de Pietat, on, de la conversa, «sorgí la decisió de fer el possible per posar en marxa els Estudis Universitaris Catalans i per refer l'Institut». Més endavant diu que «al començament del 1942, després del retorn definitiu de Puig i Cadafalch, Aramon va suggerir a aquest la possibilitat de reconstituir-lo».

Aramon ho explica d'una altra manera: diu que, cap a final de 1941, amb uns restaurats Amics de la Poesia organitzaren una sessió commemorativa del centenari de la publicació de les poesies de *Lo Gayter del Llobregat*, potser a la rebotiga de l'argenter Ramon Sunyer o potser a la llar de l'arquitecte Lluís Bonet i Garí. Que hi assistí Puig i Cadafalch, que, «d'acord amb el seu caràcter enèrgic, em va instar que l'ajudés a reorganitzar l'Institut d'Estudis Catalans».

Diria que si va anar d'una manera o va anar de l'altra és totalment superflu; que l'important —el fet transcendent— és que Josep Puig i Cadafalch, Eduard Fontserè, Josep Maria López-Picó i Ramon Aramon, col·laborador de les Oficines Lexicogràfiques dels temps daurats, aquell dia d'abril del quaranta-dos, decidiren la continuïtat de l'Institut; en contra de tot. De tot. Jordi Carbonell diu que feren possible «allò que semblava una utopia: la continuïtat de l'Institut i la seva independència dels nous amos del país».

Molt aviat, el dia 1 de maig, foren elegits nous membres, i Pius Font i Quer, el destituït director de l'Institut Botànic, que acabava d'abandonar la seva reclusió al Castell de Montjuïc, i Josep Ramon Bataller, director del Museu Geològic del Seminari Conciliar, formaren, amb Eduard Fontserè, la reconstruïda Secció de Ciències. Fou també elegit Ramon Aramon per a la Secció Filològica i, a més, fou designat secretari general de l'Institut.

LA LLENGUA I LES CIÈNCIES

Prat de la Riba havia dit que «l'afirmació de la llengua catalana no serà definitiva sinó quan en ella hauran parlat a tot el món culte matemàtics, històlegs, psi-

còlegs, investigadors de la química, dels astres o de les condicions biològiques del fons del mar». I Rubió i Lluch, coincident, digué un dia que «si [una llengua] ha de viure, cal que es trempí i s'enrobusteixi amb totes les manifestacions de la intel·ligència; que s'enriqueixi amb tots els vocabularis tècnics; que bategui, en una paraula, amb el ritme harmoniós i total de la ciència i de la vida». I Carles Riba, en les paraules presidencials de la festa anual de l'Institut, l'any 1957, insistia: «Prat de la Riba i els seus assessors van encertar la coratjosa, l'escandalosa jugada: establir que el català fos la llengua dels llibres científics del nostre Institut. [...] el que la fa [la jugada] d'un suprem valor estratègic és que amb ella, en un moment precís, es mostrava com i per on calia arriscar-se: o així i per allí, o a la llarga es perdia tot, fins la més dolça i gronxoladora poesia».

No era del món de la ciència, cap d'aquests tres homes, com tampoc no ho era Ramon Aramon, que, plenament, absolutament, opinava com ells i, consegüentment, impulsà des del primer dia la publicació dels treballs dels científics. Aquest testimoni d'excepció que és Jordi Carbonell diu que «el secretari general va tenir sempre un interès especial per les publicacions de la Secció de Ciències, ell que era un filòleg. Deia: una cultura no és normal si només publica obres de lletres; la pedra de toc són les de matemàtiques, de física, de química o de ciències biològiques».

Ramon Aramon, en el seu compromís de secretari general, no estalvià cap hora ni cap paraula d'estímul o d'encoratjament. Anys després de la seva elecció deia: «La meua obra personal ha patit certament de la meua donació obligada a l'Institut: trenta anys revisant o refent llibres dels altres.» «No es pot treballar, en veritat, per a un mateix i per al comú. I en un país en destret cultural com el nostre, l'opció no era dubtosa». Joan Triadú explica la seva coneixença d'Aramon; diu: «Aviat vaig saber que ell portava el timó de l'Institut i que en aquesta tasca i en la responsabilitat que comportava hi havia compromès la seva vida i els seus».

La insistència d'Aramon féu que aquella Secció de Ciències de tres membres reprengués les activitats entrat el 1943. En una primera reunió, Eduard Fontserè, des dels seus més de setanta anys, anuncià que tenia llest un vocabulari català de meteorologia; naturalment, el text passà per un control de l'omnipresent supervisor de llengua Aramon i el 1948 era publicat, amb el nom d'*Assaig d'un vocabulari meteorològic català*, dins dels «Arxius de la Secció de Ciències».

Per Europa, de temps, era viva la preocupació pels vocabularis de l'especialitat per anar, un cop confegits, a les equivalències amb les llengües d'intercanvi. Fontserè, ben bé un pioner, lamentava que, «pel que fa referència a la part catalana d'aquesta empresa, potser ací, més encara que en altres llocs, pertocaria als joves la recerca; però el nostre jovent, en general, té unes altres preocupacions i unes altres dèries, i és per això que hem procurat oblidar que ja fa molt de

temps que ho érem, de les noves fornades, i hem ocupat unes estones de lleure a preparar aquest *Assaig*, amb l'esperança que tard o d'hora servirà de guia a qui vulgui emprendre la redacció d'un Vocabulari més definitiu». I el vocabulari de Fontserè, amb les seves precisions sobre *tornado*, *mànega* i *tromba* i sobre *conversió* o *pantà baromètric*, ah, i amb les equivalències francesa i anglesa, encara és vàlid.

Font i Quer, també en aquella primera reunió, proposà d'iniciar la publicació d'una *Flora de les terres catalanes* amb materials derivats del seu treball de camp d'anys; l'empresa superava de molt les possibilitats d'un sol autor, i Font i Quer, també l'any 1948, féu una primera aportació, també amb la revisió gramatical del secretari Ramon Aramon, amb la *Morfologia, nomenclatura i geografia de l'Arenaria* agregada, apareguda també als «Arxius de la Secció de Ciències».

MALGRAT LA GARBINADA...

Les «Monografies Mèdiques»

Aquest lloc imprescindible —i, en certa manera, preeminent— entre les publicacions catalanes que Aramon concedia als treballs científics, no era de cap manera l'apreciació d'una minoria d'observadors; ho sabia fins i tot —i amb quin convenciment!— l'adversari. Mireu: la dictadura, els primers anys, féu una total prohibició de l'edició en català; amb els anys, les pressions i, sobretot, la conveniència d'aparèixer als ulls estrangers com una dictadura menys dictatorial feren que, molt lentament però progressivament i a còpia d'abnegades insistències, s'anessin afeblint les prohibicions en diversos gèneres literaris i, gens sorprenent, l'última parcel·la on cedí fou la de les publicacions científiques.

De quina manera la malvolença franquista superava, també en aquest aspecte, la dictadura dels anys vint ho demostra, per exemple, la publicació de les «Monografies Mèdiques» que creà Jaume Aiguader i Miró l'any 1926 —en plena dictadura— i que dirigí ininterrompudament —alguns números des de la presó— fins a 1937. Per contra, fins a l'any 1969 no fou possible que la decisió d'un grup de metges reprengués la idea d'unes monografies. La primera duu per títol *El metge davant l'hipertens* i el seu autor fou Josep Alsina i Bofill. La «Presentació», és clar, l'escriu Ramon Aramon, que hi parla d'«el problema de la llengua a utilitzar en la producció científica autòctona» i celebra que aquest grup de metges l'hagi «resolt novament de l'única manera que qualsevol ciutadà conscient, ací i arreu, ha de trobar dignament possible».

i la GEC

També aquest any 1969 —el de l'inici de la col·lecció de «Monografies Mèdiques»— aparegué el primer volum de la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC), una empresa que, per les seves dimensions i per l'incomptable nombre de col·labora-

dors, resultava d'una poc habitual valentia fora mida. L'obra comptà amb una revisió minuciosa dels articles i, sobretot, amb l'assessorament lingüístic de Ramon Aramon i Serra, una participació que —segons l'expressió de Joan Carreras i Martí— fou «absolutament cabdal». De la immensa quantitat de decisions que pel que fa a la terminologia científica fou necessari de prendre, no n'hi ha proves documentals, però sí que —com en tantes de les altres tasques d'Aramon— n'hi ha testimonis, que, tots, han coincidit a valorar, fins a l'admiració, la seva dedicació i el seu assessorament; són, per exemple, Heribert Barrera, Josep Maria Camarasa, Ramon Folch, Lluís Marquet, Lluís Garcia i Sevilla o, dels que ens han deixat, Enric Casassas, Oriol de Bolòs o Hortènsia Curell; però, potser més que ningú, Jordi Carbonell.

Per a una multitud de mots científics sorgits després del Diccionari Fabra —o no inclosos— calia cercar la forma catalana adient; darrere de molts d'aquests mots hi ha una petita història i darrere d'alguns fins i tot va tenir lloc una batalla.

Són recordades la lluita del *moresc* amb el *blat de moro* i l'aferrissada batalla de la *welwítsquia/velvístquia*.

Tinguem en compte que d'Aramon, respectuosament, se n'ha dit (Albert Manent) que «és tot de pedra picada, li costa de donar el braç a tòrcer» o —potser amb menys bonhomia— se n'ha dit (Joan Coromines) que «més d'una vegada, per manca de tacte, és aspre i poc dúctil».

El fet és que, segons Carbonell, per a la catalanització d'un terme «tenim davant la solució lèxica donada per les llengües neolatines i, així mateix, la solució anglesa i alemanya», i, a continuació, «l'especialista de cada matèria, sigui un producte químic o una peça d'automòbil, proposa el nou mot als lingüistes, els quals amb l'assessorament del senyor Aramon li acaben donant la solució adequada, sense oblidar els materials provinents de les diverses comissions lexicogràfiques de les Societats filials de l'Institut». Les quals, afegeixo jo, arribaven sempre a una decisió després d'haver consultat —és clar— el senyor Aramon.

i el Manifest de Prada

De les societats filials de l'Institut adscrites a la Secció de Ciències, la de Biologia i la de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, amb la voluntat de fer un ús il·limitat de la llengua pròpia, havien constituït —molt sovint amb l'assessorament de Ramon Aramon— sengles coratjoses comissions lexicogràfiques, que, en veritat, duïen a terme una acció sobretot defensiva —de recordatori de la forma correcta d'alguns mots, potser d'avís d'algun neologisme—, una acció que a l'igual de la d'altres grups d'intenció similar —de la Institució d'Història Natural, de la Fundació Torrens i Ibern o de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques— era realitzada sense relació d'un grup amb un altre, o amb els altres. Fins que conscients tots plegats que el risc era el mateix risc per a tots i que la lluita per la dignificació de la seva llengua de científics era una única lluita, es reuniren, l'agost de 1973, a Prada, en el marc de la Universitat Catalana d'Estiu, científics de

branques diverses en una taula rodona que, amb el nom d'*El català, llengua d'expressió científica*, donà lloc a un manifest, la proclama d'uns científics que reclamaven un dret inviolable i inalienable. S'havien unit els esforços i, a partir de Prada, l'actitud passà a ser decididament d'atac, d'aconseguir la iniciativa.

Una altra de les determinacions dels científics de Prada fou la tramesa al secretari general de l'Institut, Ramon Aramon i Serra, d'un escrit, datat el 20 de novembre de 1973 i signat pels integrants de la taula rodona en representació dels dos-cents científics que s'hi adheriren, en què es proposava la creació, a l'Institut, d'una comissió lexicogràfica, integrada per científics i tècnics i per filòlegs, algunes de les finalitats de la qual podrien ésser la constitució d'una oficina de consulta permanent de problemes de lèxic relatiu a aquestes àrees, l'elaboració d'uns vocabularis del lèxic científic i tècnic i la insistent petició de l'establiment d'un text —de la responsabilitat de la Secció Filològica— sobre els principis que han de regir l'adopció de manlleus i cales, les normes de derivació adjectival, l'ús de prefixos i sufixos, etc.

La significació especial d'aquesta proposta és que fou feta el 1973, que vol dir dotze anys abans de la creació del TERMCAT.

i la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències

En espera d'una resposta a aquesta carta, les tres filials de ciències de l'Institut, junt amb cinc institucions similars i estudiants dels grups universitaris de dinamització del català, s'aplegaren en la Comissió Coordinadora Lexicogràfica de Ciències. A més d'uns vocabularis de totes les disciplines de primer curs de totes les carreres científiques, la Comissió publicava un Full Lexicogràfic, que, entre d'altres mots encomiàstics, va rebre, «ben sincerament», la felicitació del conseller d'Ensenyament i Cultura de la Generalitat de Catalunya, Pere Pi-Sunyer.

i el Vocabulari i el Diccionari

Els científics, en aquest cas especialment els metges, encara hem de retre homenatge de gratitud a Ramon Aramon per un altre dels seus generosos assessoraments. El fet és el següent: l'any 1971 (el nou de desembre) la Joventut de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques convocà una sessió debat per tractar de la llengua de la medicina. D'aquesta reunió, en sortí l'acord de publicar, com a eina d'urgència, un vocabulari mèdic. Per als termes de creació més recent no es disposava de cap ajuda i per als mots usuals ja d'anys l'única documentació es trobava en el venerable *Diccionari de medicina* —el Diccionari Corachan—, editat el 1936. L'Acadèmia edità el *Vocabulari mèdic* el 1974 —se n'arribaren a fer tres edicions— comptant des del primer dia amb les observacions i els consells del senyor Joan Veny i l'assessorament del senyor Aramon —cop de viatges al Palau Dalmasas amb la llista dels dubtes.

Quan la circumstància esdevingué més propícia, els mateixos autors del *Vocabulari* emprengueren la redacció del *Diccionari enciclopèdic de medicina*;

l'elaboració del text ocupà uns intensos vuit anys i l'assessorament lingüístic fou compartit pels membres de la Secció Filològica Joan Bastardas, Jordi Carbonell, Joan Veny i, naturalment, Ramon Aramon. El dia 8 de novembre de 1990 el *Diccionari* fou presentat al Saló de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya.

I LES FILIALS

Però, tornem a l'Institut; tornem a aquell Institut de tres membres que es reuní un dia d'abril de 1942. Ramon Aramon hi actuà de secretari i en redactà l'acta: un dels acords presos —dels primers acords— fou el de «fer les gestions que calgui per a tornar a l'activitat les diverses filials de l'Institut». Aquest «fer les gestions que calgui» no fou, per a Ramon Aramon, simplement una forma de dir, sinó que, convençut que per mitjà de les filials queden enormement ampliat i envigorits els objectius de l'Institut, Aramon, «amb la seva tenacitat i la seva murrieria típiques» —diu Josep Massot—, perseguí, insistí, estimulà i, més tard o més d'hora, veié, en activitat, una societat filial darrere l'altra. No la *seva*, la d'Estudis Històrics només, també les de ciències; encara sento aquell «però què feu els metges?, tan adormits» de cada vegada que ens veia.

La Societat Catalana de Biologia

El president de la Societat de Biologia era Leandre Cervera, elegit el 1935. Entre aquesta data i el 1939 havien mort deu socis numeraris, un nombre considerable eren a l'exili i algú s'havia instal·lat en la circumstància o preferia la tranquil·litat del no-compromís. El fet és que Leandre Cervera no trobava el moment de reprendre les activitats i, quan la repressió s'havia fet menys ferotge, una salut malmesa l'impossibilitava per a les decisions; no pas fàcils de prendre, ja que el primer que calia fer era refer el cens de socis. Calia incorporar a la Societat —a la de Biologia i, igualment, a la de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques— elements joves i calia fer-ho, atès que no se seguia cap de les condicions d'associació i de reunió a què la dictadura obligava, amb una extrema cautela. I el senyor Aramon, en aquesta manera de fer, ja n'era mestre.

La Societat de Biologia celebrà una sessió a casa de Puig i Cadafalch el 12 d'abril de 1954 amb una conferència de Josep Trueta, de pas per Barcelona, però, no del tot justificadament, no fou fins al cap de més de set anys que Ramon Aramon aconseguí una efectiva represa de contactes. Unes reunions a casa del metge Agustí Marí i Guinart, després a casa de Josep Alsina i Bofill —sempre amb la insistent empenta de Ramon Aramon—, i el 14 de febrer de 1962 —l'any del cinquantè aniversari de la Societat— als Dispensaris Blancs del passeig de Sant Joan la més antiga filial de l'Institut repregué les activitats. Val a dir que el senyor Aramon, en aquesta represa, comptà amb un indefallent aliat, el metge Pere Babot i Boixeda; i així, amb el guiatge de Josep Alsina i Bofill, el mestre Jordi Rubió, en una sessió de l'Institut del 3 de desembre de 1971, podria parlar de «l'èxit esponsorós de la Societat Catalana de Biologia i de les seves publicacions».

i la Institució Catalana d'Història Natural

La Institució Catalana d'Història Natural visqué una represa d'activitats oscil·lant, d'alts i baixos; Josep M. Camarasa ho detalla amb precisió en el seu llibre *Cent anys de passió per la natura*. Amb l'estímul de Font i Quer, un grup de botànics iniciaren unes reunions i unes sortides ja el 1945, i fins i tot arribaren a la constitució d'una Societat Botànica Catalana que, un temps, no arribava a considerar-se Institució per, més tard, actuar com a la seva secció botànica. L'any 1949, amb motiu del cinquantenari de l'entitat —també instat per Font i Quer—, se celebrà una primera assemblea i es visqué «la fugaç il·lusió de la represa» (J. M. Camarasa, *Cent anys de passió per la natura*). Només amb algunes sessions i alguna sortida de treball de camp dels botànics —amb Font i Quer— i unes esporàdiques reunions d'un grup de geòlegs s'arribà al 1953 i, lànguidament, amb activitat decreixent al compàs de la minva de disponibilitat vital de Pius Font i Quer —que morí el 1964—, la Institució Catalana d'Història Natural podia ésser donada per extingida.

L'any 1972, la Institució, més que una represa d'activitats, visqué una veritable refundació (J. M. Camarasa, *Cent anys de passió per la natura*), amb un Ramon Folch i Guillèn de vint-i-sis anys que conduí i impulsà tot el procés, i amb una exemplar unió, a semblança de la Societat de Biologia, de membres antics (Lluís Solé i Sabarís, Oriol de Bolòs, Francesc Espanyol) amb elements joves (Ramon Folch, Josep Maria Camarasa, Xavier Llimona, Jaume Terradas). I, és clar, amb un insistent encoratjament de Ramon Aramon.

41

i la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques

Pel que fa a la Societat de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques, hem de repetir, amb algun canvi de data i canvi d'algun nom propi, les mateixes paraules referents a la represa de la Societat de Biologia. Aquells que no visqueren l'època poden trobar estrany, sinó incompreensible, la lentitud amb què es posaren en marxa les societats filials; cal tenir molt present que tot el que es feia a l'Institut era malgrat una circumstància voraçment adversa. Les filials de l'Institut no eren unes societats qualssevol: com digué Jordi Rubió en el mencionat parlament de 1971, «creuen [la Societat de Biologia i les altres filials de la Secció de Ciències], com Prat de la Riba afirmava rotundament en el seu dictamen de fundació de la nova branca de l'Institut, que “la ciència és, com reconeix tothom, una obra essencialment social”». I això vol dir, també amb paraules de Rubió, «responsabilitat col·lectiva envers l'esperit de la terra». I això vol dir, dic jo, compromís, i, en els anys foscos, risc.

Per a la represa de la Societat de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques els noms són Heribert Barrera i Enric Casassas, estimulats o encoratjats per Ramon Aramon —és clar— i amb l'empara d'Antoni Esteve, membre de la Secció de Ciències i que fou designat president de la Societat; i la data és el 9 de maig de 1959, amb la presència de Ramon Aramon, és clar.

Vaig veure el senyor Aramon, a casa seva, cap a finals de 1999; hi anava de tant en tant, potser no tant com ho hauria hagut de fer. Era el senyor Aramon de sempre: «On vas, barbut així?». Vam parlar d'aquell tan llunyà *Joan de l'Ós* de l'Institut-Escola que, sota la seva direcció, havíem d'escenificar, aquell Joan de l'Ós que «se n'arrenca un brot de romaní, i li diu: —Romaní, bon romaní, per aquella virtut que Déu t'ha dat, no em diries on és el goig perdut, tu que ho saps tot i ets ple d'humilitat?». Vam parlar —potser jo encetava el tema, però ell tot seguit intervenia, no es limitava a escoltar—, vam parlar —dic— de la presència de termes populars o dialectals en un diccionari científic i, és clar, estàvem d'acord, poden ser-hi, fins i tot és bo que hi siguin si hom avisa de la seva condició de popular o dialectal. Sense exagerar, però; «—Miri, el Diccionari Corachan inclou fins a trenta-dos sinònims del mot *pessigolles*. —Excessiu! —Ara, si una mare em diu que “la xiqueta ha tingut la pallola”, he de saber que *pallola* és la seva forma de designar el xarampió. I si ens diu que sovint li surten *pecats* o *mentides* o *enveges* o *regals* o *alegries* a les ungles, hem de saber que es refereix a aquelles taques blanques d'un nom tan diàfan com *leuconíquia*». I el senyor Aramon, des dels seus gairebé noranta-dos anys, situava la qüestió: en una conversa amb no-experts o en qualsevol escrit literari és del tot admissible l'ús d'aquests termes, populars o dialectals, però per a manifestacions parlades o escrites de qualsevol ciència la llengua ha de ser *una* llengua, «cal saber desfer-se del llast dialectal». I acabà —ens ho havia dit tantes vegades!—: un text o un discurs científic, cal construir-lo per damunt dels recursos de la llengua domèstica, la llengua domèstica d'aquí o d'allà, d'on sigui. També vam estar d'acord que la llengua, com tot allò que té vida, és normal que evolucioni, però també com tot allò que té vida caldria procurar, de totes totes, que no involucioni.

No vaig tornar a veure el senyor Aramon. I ara jo, en reconeixement a la seva abnegada ajuda i amb una molt sincera gratitud, segueixo el consell que aquell *nostre* Joan de l'Ós donava a Pare Llop: «enterra'm a la soca d'aquell pi, i no empaitis si acàs ve algun ocell a refilar per a mi». El pi dels ideals, de la terra i de la llengua, el pi de les essències.

ARAMON I LA FILOLOGIA

RAMON ARAMON I SERRA:

FILÒLEG, LEXICÒLEG, LEXICÒGRAF

JOAN MARTÍ I CASTELL,

PRESIDENT DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

1. RAMON ARAMON I SERRA O LA SALVACIÓ DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Les institucions, per dignes i per tradicionals que siguin, no subsisteixen mai per si mateixes ni mai no podem assegurar que tenen garantida del tot llur continuïtat, encara que s'hagin consolidat per llur transcendència, per llurs obres, per la categoria de llurs components.

L'Institut d'Estudis Catalans (IEC) es fundà l'any 1907 per tal de fer realitat allò que s'havia explicitat plebiscitàriament en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana un any abans: contribuir decisivament a la reconstrucció nacional, mitjançant la recuperació de la llengua catalana per tal que en fos l'instrument de comunicació en tots els registres; sobretot, per tal que s'hi pogués fer ciència i cultura, en el sentit més ampli d'ambdós termes.

Enric Prat de la Riba, qui fou ponent en l'esmentat Congrés, hi exposà la tesi de la identificació llengua i nació. Per a ell la necessitat de retornar a l'ús habitual del català tenia un significat inequívoc: revifar la consciència de col·lectiu cohesionat, diferenciat dels altres col·lectius, dels més pròxims i dels més llunyans. Ni per a Prat de la Riba ni per a Pompeu Fabra la restitució de la llengua pròpia no era solament una qüestió moral i sentimental; era sobretot una condició ineludible per a superar l'alienació a què hom havia sotmès els Països Catalans; per a recobrar llur identitat arrabassada per la força; era, en suma, un fet elemental de justícia i de dret.

44

L'IEC, consegüentment, havia d'ésser molt més que una acadèmia científica com tantes altres. Havia d'aplegar els afanys en favor del saber d'eminentes estudiosos, que tinguessin endemés la convicció que una premissa per a la dignitat de llur treball era el reconeixement del poble que havia estat subjugat, perquè no és possible fer ciència des de l'abstracció o el distanciament de la llibertat i de la democràcia.

Així, doncs, era obvi que la dictadura de Primo de Rivera, primer, i, posteriorment, la del general Franco havien d'oposar-se a l'IEC amb totes les forces, més enllà que s'hi fes alta investigació; els totalitarismes feixistes sempre han destacat per l'odi als avenços en el descobriment de la realitat.

* * *

Ramon Aramon i Serra nasqué l'any 1907, el mateix en què es constituí l'IEC. Tot un presagi, una premonició. Dues llavors, l'una personal i l'altra institucional, que brotaren ensems i que havien de trobar-se, de convergir en una fusió generosament esponerosa.

Si l'IEC ha pogut subsistir, és per la decisió insubornable d'homes com Ramon Aramon a resistir malgrat tot. Ni la retirada de tots els ajuts, ni el fet que el poder centralista donés per extingida la institució no feren apaivagar les fatigues i els sofriments personals. Les prohibicions i les persecucions permanents contra tot allò que es considerava que lesionava la unitat inventada d'una Espa-

nya no menys fictícia no pogueren abatre llur fortalesa. Hi hagué períodes massa llargs de vida espantosament precària, certament; però mai no s'aturaren els batecs de l'IEC, gràcies a l'alè dels qui, amb tant de risc com abrondament, s'havien compromès a treballar tothora pels principis fundacionals. L'IEC va tenir sempre al capdavant Ramon Aramon i Serra, en conjuntures ostensiblement diverses, sense renunciar ni un bri dels objectius que han justificat i que encara avui justifiquen la institució.

L'IEC comptà amb excel·lents presidents: Antoni Rubió i Lluch, Josep M. Bofill i Pichot, Pompeu Fabra i Poch; amb presidents que hagueren de fer front a les adversitats més hostils: Josep Puig i Cadafalch, Pere Coromines i Montanya, Jaume Massó i Torrents, Eduard Fontserè i Riba, Carles Riba i Bracons, Pius Font i Quer, Pere Domingo i Sanjuán, Josep Alsina i Bofill. Però, a més d'aquests presidents i del fundador Enric Prat de la Riba, ressalta amb especial relleu la figura de Ramon Aramon i Serra, qui hi exercí de secretari general des de l'any del seu ingrés, l'1 de maig de 1942, fins al 1989, i de secretari honorari des de 1989 fins que ens deixà, l'any 2000. Amb una dedicació i una capacitat insòlites per a esquivar els pitjors obstacles, fou el pilar principal sobre el qual recolzà la institució en els anys més durs del franquisme. De fet, molt abans d'ésser-ne membre numerari, ja hi treballava intensament, com a secretari redactor de la Secció Històrico-Arqueològica, en les reunions clandestines a cases particulars. Altrament, Pompeu Fabra descobrí de seguida la preparació i la disponibilitat d'Aramon, per la qual cosa el reclamà com a tècnic de les Oficines Lexicogràfiques de la Secció Filològica (SF), on estigué braç a braç amb Joan Coromines, un investigador l'ofuscament habitual del qual afectà també, injustament, Ramon Aramon. Puig i Cadafalch, home d'equanimitat indiscutible i indiscutida, el proposà com a secretari general de l'IEC, de seguida que en fou elegit membre, i fou designat per al càrrec per unanimitat.

Ramon Aramon s'identificà tant amb l'IEC, que n'esdevingué la personificació: durant molts anys ell fou l'IEC, tant com l'IEC era sobretot ell. No vull dir solament que no se'n pugui parlar sense parlar ensems de Ramon Aramon; és que segurament ja no n'hauríem parlat mai més, si no l'hagués literalment salvat de l'anorreament.

El caràcter peculiar, murri, diplomàtic de Ramon Aramon li permeté una resistència pacífica i pacient, que esquivava l'opressió entossudada, que vorejava hàbilment la censura. Era convincent i imprevisible; també desconcertant. El seu tarannà encobria, tanmateix, el risc personal que sovint acceptava de córrer; no donava cap importància a la seva valentia; actuava amb una naturalitat aparent, que deixava perplex; causava estupefacció; aconseguia impossibles, gràcies a una flegma no britànica, sinó germànica. No sempre pogué, emperò, evitar resultats negatius i desastres esfereïdors.

Aramon s'imposà i aconseguí d'interioritzar la convicció que l'IEC, a pesar de totes les maltempades, havia de continuar complint les seves funcions, com si l'entorn fos tot altre que no era. Aquesta actitud seva convertí en singularíssima

la clandestinitat real de l'IEC. La tenacitat de Ramon Aramon feren infranquejable l'IEC.

Ramon Aramon i Serra nasqué i visqué amb l'IEC, i hi deixà fins el darrer respir de la seva vida d'estudiós. L'IEC avui és gràcies a Ramon Aramon i Serra.

2. LA CLARIVIDÈNCIA DEL CONTEXT SOCIOLINGÜÍSTIC

Hi ha una premissa que és indispensable per a poder afrontar la realitat: conèixer-la. Sovint els fracassos de grans empreses són deguts al plantejament d'estratègies que s'estimben per causa de la falta de previsió, per errors de càlcul. La primera necessitat per a salvar-se de l'adversitat és saber amb quines forces compta l'enemic, quins són els seus flancs més forts i quins els més dèbils. Però endemés cal també tenir molt clar què és allò que es persegueix, quins fins es volen assolir; altrament la lluita pot ésser estèril i tots els esforços, inútils.

Ramon Aramon estigué al timó de l'IEC tenint sempre presents les fites a què volia arribar; sense concessions, però amb les tàctiques adients que les fessin possibles. Era més amatent a encarrilar convenientment cada passa, que no pas a anar de pressa. Aramon era conscient que les aspiracions que animaven l'IEC eren gairebé utòpiques en la situació que li tocà de viure; no fou ingenu; tanmateix, decidí no rebaixar-les gens; preferí no renunciar-hi i perseguir-les, avançant i retrocedint, amb petites victòries, procurant sempre que no es revelessin als ulls dels enemics els propòsits finals.

Recordo que Ramon Aramon arrufava el nas i feia un somriure benvolent que desaconsellava endinsar-se en les novetats metodològiques de la sociolingüística, quan començava a practicar-se entre nosaltres. Paradoxalment, Aramon era també, malgrat ell mateix, un sociolingüista, perquè havia detectat clarament allò que caracteritza el conflicte entre una llengua dominant i una llengua dominada, maltractada, prohibida, i, alhora, entenia amb perspicàcia les vies més adients per a la seva normalització. Era un sociolingüista, perquè havia entès que la subordinació del català no era deguda a res d'objectiu dels seus sistemes fonetofonològic, morfosintàctic i lèxic, sinó a la voluntat d'eliminar una col·lectivitat. Aramon sabé descobrir la intenció genocida final que s'amagava rere la substitució lingüística que es volia imposar.

En el mateix sentit, com veurem tot seguit, Aramon tenia un concepte de *llengua* especialment avançat, perquè justament la lligava directament amb els grups a què pertanyen els parlants. En aquesta valoració coincidia amb Pompeu Fabra i amb Prat de la Riba, tot superant les anàlisis més tradicionals i incompletes que predominaven.

3. RAMON ARAMON I SERRA I LA NACIÓ CATALANA.

EL CONCEPTE DE *LLENGUA NACIONAL*

La concepció prevalent en la lingüística tradicional i encara en la dels nostres dies que les llengües són només mitjans de comunicació amaga un valor essencial que les caracteritza, al meu entendre, més adequadament: llur funció referencial, simbòlica i, doncs, d'identificació i de diferenciació.

Cada llengua és l'expressió específica insubstituïble d'una manera particular d'entendre el món; és, doncs, portadora de la idiosincràsia del poble, de la nació de què és pròpia. Conseqüentment, quan es perd o quan s'elimina una llengua, es perd, s'elimina una concepció de la realitat; desapareix una comunitat entesa com la reunió de persones que treballen per uns objectius compartits, que se senten històricament cohesionades, que es veuen com a parts d'un tot que té uns límits concrets que les separen d'altres comunitats amb interessos distints i, sovint, amb llengües també diferents.

Ramon Aramon entenia que la llengua catalana no era solament un bé cultural més de la societat que la parlava; per a ell, era la societat mateixa, el seu pensament, el seu tarannà; la llengua era la nació; la nació es reconeixia per la llengua. I era conscient que aquesta definició del català implica unes conseqüències d'ordre molt diferent, les quals es poden resumir en dues conclusions essencials: primerament, salvar la nació catalana exigia indefectiblement salvar la llengua catalana —o, si hom vol, a l'inrevés: salvar la llengua catalana era imprescindible per a salvar la nació catalana—; per tant, segonament, l'alliberament del poble anava lligat amb la recuperació d'una llengua en què no manqués res de la seva dignitat; recognoscible clarament, i no mig emmascarada dels efectes de la dominació; independent i autòctona, i no submissa a unes interferències abusives. Per a Aramon no hi havia vies intermèdies, per molt que aquestes es veiessin relativament fàcils de transitar i massa complexes les úniques que ens podien —i que ens poden— fer veritablement lliures. Aramon mai no es deixà vèncer ni convèncer dels qui preconitzaven un català embrutit, en benefici d'un ús social més ampli. No féu mai la correspondència demagògica de la proporcionalitat entre les dificultats objectives de la situació i els consentiments permissius d'un català malmès. La comoditat o una falsa eficàcia no li interessaven.

Aramon també participà en la polèmica sobre el concepte de llengua literària i la funció que hi ha de tenir la variació dialectal. I era un ferm partidari de la unitat, perquè sabia dels perills que podia comportar l'obertura excessiva als localismes. Aramon fou el més proper i fidel al pensament de Fabra, i coincidí amb l'actitud de Joan Fuster, qui tenia la lucidesa de veure la valentia de denunciar l'anticatalanisme que bategava sota algunes propostes normatives aparentment democràtiques.

L'ús literari i científic de la llengua catalana té molts de deutes a Ramon Aramon.

Aramon, com Pompeu Fabra, entenia com un sol sentiment el de la disciplina lingüística i el de la lleialtat patriòtica. De la seva llarga tasca de filòleg, mai no en separà la de militant de la causa nacional; i en això fou un subversiu autèntic que ensinistrà els deixebles, per la qual cosa cap dels qui ho han estat i ho són veritablement no es dedica a la recerca sense un compromís cívic. Que això és, a la fi, fer ciència: servir a la llibertat, a la democràcia, a la justícia, a la igualtat dels pobles.

Aramon era un mestre en formació ciutadana, una de les virtuts principals del qual fou no magnificar la càrrega de la lluita. La història era la que havia estat; la realitat resultant, també. Lluny del victimisme estèril, Aramon no es mostrà mai abatut. Fins i tot en els projectes més agosarats i perillosos actuava com si no passés res d'especial. Per dins seu degueren passar tantes i tantes proccions! Però per dins. Res d'autocommiseració; res tampoc de cessió.

Aramon cercava per a la llengua catalana exactament les mateixes infraestructures i possibilitats d'ús, els mateixos recursos, que són propis de qualsevol llengua que viu en la normalitat.

Si avui la llengua catalana, tot i estar encara sotmesa i dominada per l'espanyola, compta, en canvi, amb instruments, obres publicades de qualsevol gènere, sistemes per al seu estudi, és perquè homes com Pompeu Fabra i com Ramon Aramon saberen endreçar-la amb una gosadia incommensurable.

4. RAMON ARAMON, UN FILÒLEG AL PEU DE LA LLETRE

El perfil de filòleg s'ha anat socialment esvaint, engolit per la determinació a especialitzacions tan tancades, que no permeten la visió intercomplementària dels diversos fenòmens que caracteritzen la comunicació textual i la història de les llengües. El saber enciclopedista avui és una excepció, la qual cosa ens priva de ments capaces de moure's còmodament tenint en compte tots els aspectes de la realitat.

Ramon Aramon fou un filòleg autèntic: sabia veure els arbres i alhora els boscos. La saviesa universal i gens superficial que el caracteritzava li permetia endinsar-se en l'anàlisi dels documents de tota mena per tal de construir la història de la llengua i de la literatura catalanes; dels registres més col·loquials i vulgars als més formals. I en sabia descodificar el contingut des d'una visió polièdrica que no deixava marginat cap vessant.

Ramon Aramon fou un editor i crític de textos de primer ordre, i es dedicà especialment a aquesta tasca, en què excel·lí entre els millors del món de la romanística.

La seva formació destacà per un caràcter variat, perquè es desenvolupà a la Facultat de Filosofia i Lletres de Barcelona i als Estudis Universitaris Catalans, però també a la Universitat i al Centro de Estudios Históricos de Madrid; i, fora de l'Estat espanyol, a les universitats de Berlín i de Leipzig; les coneixences i els mestratges anaren, doncs, de Jordi Rubió a Ramón Menéndez Pidal, fins a Ernst Gamillscheg i Walther von Wartburg, entre d'altres.

Aramon ens ha deixat edicions òptimes de textos medievals catalans i provençals, com les del *Curial e Güelfa* (1930-1933), les d'obres de Ramon Llull i Bernat Desclot, les de les *Novel·letes exemplars* (1934) o del *Cançoner dels Masdovelles* (1938). En el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, que se celebrà a Barcelona l'any 1953, presentà una ponència molt remarcable: «Les edicions de textos catalans medievals»; de la trobada nasqué la Federació Internacional d'Associacions d'Estudis Romànics, de la qual fou nomenat secretari. La capacitat d'interrelacionar cultures i literatures li permeté contrastar agudament les dels Països Catalans amb les d'altres països, especialment Occitània i Itàlia. La Unió Acadèmica Internacional, de què fou vicepresident, membre del consell directiu i president d'honor, li confià la direcció del *Corpus des Troubadours*, que comptà amb la participació d'eminents estudiosos. Així mateix, és particularment destacable la seva esplèndida *Bibliografia de llengua i literatura catalana* (1925-1934).

Ramon Aramon fou un medievalista format amb el contacte directe i constant amb els romanistes més destacats d'Europa, la qual cosa li atorgà uns punts de vista, unes perspectives, insòlits i molt personals, especialment influïts per la recerca alemanya.

A través de la seva tasca, Aramon mantingué uns llaços estretíssims amb la romanística internacional, la qual cosa es reflectí directament en l'expansió del prestigi, l'interès i l'estudi de la llengua i la literatura catalanes i n'assegurà una relativa continuïtat quant a la recerca filològica.

49

5. RAMON ARAMON, MESTRE TERTULIÀ

Aramon era una persona particularment extravertida. Necessitava estar en companyia i parlar. Possiblement el fet d'haver hagut de patir les represàlies com a docent universitari el féu sentir aïllat, amarat d'una solitud injusta, cruel. Calia que recuperés un espai on ensenyar, on reunir-se amb deixebles a qui explicar les opinions sobre la filologia i la llengua catalanes, sobre la situació lamentable de llur realitat; amb qui discutir de quina manera es podia afrontar l'opressió, la persecució. Li bastava una taula que no fos gaire petita, en algun dels llocs que ell freqüentava. Asseguts al seu entorn, la conversa podia allargar-se sense límits; sempre era hora d'avançar en projectes concrets, de la volada que fossin.

Un dinar discret, però confortable, n'era el millor prelude; un cafè, també en condicions contextuais de tranquil·litat. Un escenari qualsevol esdevenia una aula, en què, sense els formalismes escolars, els qui l'escoltàvem apreníem des de les beceroles fins a les qüestions més envitricollades de la filologia catalana. I ens hi posava deures. Ramon Aramon procurava convèncer-nos perquè ens comprometéssim en algun encàrrec que ens plantejava: una ressenya, un estudi crític d'un text, una crònica, etcètera. Potser no érem prou conscients que n'obteníem una formació molt més sòlida i útil que l'oficial de la universitat.

Ens encoratjava a aprofundir en els nostres clàssics i en tota mena de textos catalans. I feia, sense que li pogués constar en cap currículum oficial, de veritable director de tesis de llicenciatura i fins i tot de doctorat.

El tracte amb els estudiants era deferent, ultra que afable; semblava que tots fóssim grans experts; evidentment que no ho érem, però la seva manera de sobrevalorar les nostres inquietuds plenes de defectes ens feia constants i ens millorava progressivament. Aramon, qui era especialment rigorós amb si mateix, era, en canvi, especialment tolerant i benèvol amb els seus deixebles. La seva condescendència era, nogensmenys, controlada; permetia pretensions limitades, però mai no acceptava la frivolitat o l'error.

6. *ESTUDIS ROMÀNICS* I ALTRES PUBLICACIONS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

La dedicació de Ramon Aramon en el terreny de les publicacions i els resultats concrets que hi assolí constitueixen un dels aspectes més destacables de la seva aportació al món científic de la filologia. Tenia consciència que posar negre sobre blanc els resultats de les recerques en aquest àmbit era la millor manera de fer sobreviure l'IEC, complint els principis de l'exigència i el rigor científics, la catalanitat i la projecció exterior. Rigor i exigència científics, perquè les publicacions que impulsà Aramon es nodrien de la col·laboració dels millors experts; catalanitat, perquè la matèria d'estudi principal girà sempre entorn de la literatura, la història i la llengua catalanes; projecció exterior, perquè, d'una banda, entre els investigadors amb qui comptà hi ha les figures més destacades d'arreu del món i, de l'altra banda, els arguments dels treballs entraren en la comparació i el contrast amb altres llengües i literatures no catalanes i sovint es redactaren en idiomes estrangers, especialment en francès, italià i alemany.

La importància cabdal que Aramon donava a les publicacions inclou un altre vessant remarcable. Amatent que es tingués ben en compte tot allò que s'havia produït d'important en l'àmbit de la filologia catalana, es dedicà amb intensitat a recollir la bibliografia essencial existent en aquest camp, i la revista *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* tragué a la llum una recopilació encara avui imprescindible per a una revisió diacrònica dels estudis de llengua i literatura catalanes: *Bibliografia de llengua i literatura catalana* (1925-1934).

Els resultats més eficaços i de major qualitat, els aconseguí a través d'una revista que, per això, ha esdevingut emblemàtica en la història de les publicacions de l'IEC: *Estudis Romànics* (ER). Una empresa que resisteix sense dificultats la comparació amb les revistes de millor qualitat del món de la romanística. Un altre producte fruit del tarannà d'Aramon, que deixa bocabadat qui coneix la realitat política en què es produeix. ER ha estat el símbol de vitalitat de l'IEC en uns moments en què hom el donava per inexistent. És cert que no pogué mantenir una periodicitat de publicació regular, però si comptem que la revista

aparegué des de 1947 fins a 1987 sota la cura de Ramon Aramon i Serra i hi sumà XX volums, la mitjana que en resulta és la de la periodicitat biennal, que no és poca cosa.

El caràcter internacional que li sabé atorgar Aramon és immillorable. ER és un oasi esplendorós enmig del desert de sorra dictatorial, que colgava la cultura i la ciència. Un refugi per a estudiosos d'aquí i de fora; per a mestres i estudiants: els uns, per a publicar-hi resultats d'alta recerca, hipòtesis agosarades; els altres, per a fer-hi ressenyes i les primeres temptatives en el camp de la investigació.

ER era la nineta dels ulls de Ramon Aramon, revista omnipresent en les tertúlies i reunions a què ja m'he referit. Però és també una de les proves febaents més contundents i indiscutibles de la capacitat seva d'iniciativa i de direcció. Els esforços no minvaren mai, al contrari, augmentaren número rere número; i era ell pràcticament sol qui la confegia i la consolidava.

L'estructura que avui té ER és bàsicament la mateixa que establí Ramon Aramon i que es pot considerar habitual en les revistes de romanística: articles de recerca, ressenyes, notes de crònica, necrològiques. Agafat a l'atzar un volum de l'època Aramon, hi constatem la presència de les llengües següents: català, alemany, espanyol, portuguès, italià, francès i anglès; aquesta convivència lingüística és permanent i pràcticament tots aquests idiomes coincideixen en cadascun dels volums que dirigí.

Vull esmentar de manera particular la iniciativa que tingué de dedicar els números XII i XIII (Barcelona, 1963-1968 [1970]) a la memòria de Pompeu Fabra: *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença, I i II*, amb aportacions de filòlegs de primera línia d'arreu del món, que hi empren, doncs, diverses llengües: alemany (Rudolf Brummer, Friedrich Schürr, Wilhelm Giese, Michael Metzeltin, Veronika Leimgruber-Guth, Kristin Angelika Müller, Joseph M. Piel, Rupprecht Rohr), francès (Gerhard Rohlfs, Jacques Allières, Iorgu Iordan, Yakov Malkiel, Paul Aebischer), occità (Robert Lafont), anglès (Tine Barrass); deixo d'esmentar les col·laboracions escrites en català; tots els treballs sumen quaranta-dos articles. Aramon en féu el «Prefaci» (I, p. XI-XVI), en què manifesta admiració i veneració pel Mestre, i on es palesen les bones relacions personals que van tenir ambdós. Com diu en aquest «Prefaci», Aramon dedicà els dos volums a «[...] l'estudiós que, amb una extraordinària sensibilitat lingüística i amb profunds coneixements científics, aconseguí de fer possible la recreació del català com a llengua literària i també com a llengua de cultura» (I, p. XV).

ER esdevingué pont i ambaixadora de la nostra realitat al món de la investigació filològica, amb Ramon Aramon al capdavant; la internacionalització de la recerca adquirí una solidesa impensable i facilità uns contactes permanents que protagonitzà personalment el mateix Aramon, qui aprofitava la seva intervenció a la Unió Acadèmica Internacional i la seva participació regular a tots els congressos internacionals per estrènyer els lligams amb el món lliure i avançat. En

aquest sentit, Ramon Aramon no solament despertà l'entusiasme per la llengua i la literatura catalanes entre els joves d'aquí, sinó que animà molts investigadors estrangers que hi dediquessin l'interès que mereix qualsevol llengua i literatura romànica.

* * *

Ramon Aramon era molt conscient que la tasca difícil que havia determinat que calia dur a terme podia restar en no-res si no es documentava. Per això les publicacions foren per a ell una obsessió plenament justificada, perquè, si es volia que hi pogués haver memòria perenne de tot el que es feia, calia endreçar-ho mitjançant articles, revistes, llibres. I tenia raó. Si avui podem fer un seguiment prou clarificador de la vida penosa de l'IEC en els anys més foscos, és gràcies a la documentació de què disposem. Però sobretot, si hi ha resultats importants que avui i per sempre podem dir que són la gratificació merescuda als sacrificis oferts a la causa de l'IEC, els tenim justament en les publicacions de tota mena. He esmentat suara la més important en el camp de la filologia romànica. Cal destacar també que Ramon Aramon, juntament amb Pere Bohigas i Miquel Coll i Alentorn, l'any 1946 creà la Societat Catalana d'Estudis Històrics com a filial de l'IEC, de la qual fou president; Societat que s'ha de considerar el precedent immediat de la futura Societat Catalana de Llengua i Literatura. Fruits dels seus esforços foren el *Butlletí*, *Treballs* i els *Estudis d'Història Medieval*, que han restat igualment com a testimoni imprescindible per a la recerca en història, art, arqueologia, llengua i literatura. En el número 1 (1952) del *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans* es fa referència a la Mesa de la Societat per a l'any 1952, en què, entre d'altres, hi consten dos presidents honoraris: Pompeu Fabra —aleshores ja traspassat— i Puig i Cadafalch; el president, Ramon Aramon i Serra; els vicepresidents Pere Bohigas, Josep de C. Serra i Ràfols i Ferran Soldevila; i els membres honoraris: Salvador Galmés —llavors també traspassat—, Pere Bosch i Gimpera, Lluís Nicolau d'Olwer i Carles Riba; com a delegat de l'IEC a la Societat hi figura Ramon Aramon. Per tal de poder copsar el caràcter heterogeni de la revista, en remarcaré alguns continguts d'aquest primer número: Puig i Cadafalch hi publica «Una miniatura del *Beatus* de Silos, explicada per un costum de Ripoll» (p. 7-8); Jaume Vicens i Vives, «Els afers castellans de Joan II de Catalunya-Aragó» (p. 17-24); Elies Serra i Ràfols, «Cinc lletres privades catalanes del segle XIV» (p. 25-31); Anscari M. Mundó, «Entorn de *Sancho el Mayor de Navarra*» (p. 33-42). S'hi transcriuen les actes de les sessions científiques del curs 1950-1951 (p. 59-74), en què hi ha intervencions de caràcter i temes molt diferents, com el discurs de Miquel Coll i Alentorn «La llegenda de Guillem Ramon de Montcada» (p. 59); el d'Antoni M. Badia i Margarit «Els demostratius i els verbs de moviment en les llengües ibero-romàniques» (p. 61-62); el de Josep M. de Casacuberta «Poesies juvenívoles de Jacint Verdaguer» (p. 63-64); el de J. V. Foix «Alguns aspectes de la poesia moderna»

(p. 66-67); el de Carles Riba «Dues traduccions de Sòfocles» (p. 74). Hi consten les actes de vint-i-tres sessions, quinze de les quals presidides per Ramon Aramon i Serra; les altres, per Ferran Soldevila, Josep de C. Serra i Rafols i Pere Bohigas. Les pàgines 75 a 79 estan dedicades a necrològiques, amb el títol «Els nostres morts»; en aquest primer número, amb una fotografia que ocupa tota la pàgina 75 del president honorari de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, Pompeu Fabra (1867-1948); Ramon Aramon signa la necrològica d'Emili Vallès (1878-1950) (p. 76-77), i Pere Bohigas, la de Salvador Galmés (1876-1951) (p. 77-78). El darrer apartat és el que s'intitula «Crònica» (p. 79-115), en què es fa esment d'activitats molt diverses: Homenatge a Josep Puig i Cadafalch, El primer Congrés d'Estudis Clàssics, Noves revistes d'estudis romànics, La represa d'«Els Nostres Clàssics», Els arxius locals de Mallorca, Miscel·lànies en honor de diversos erudits, Congressos, etcètera.

Aramon s'ocupà també de la publicació dels «Arxius de la Secció de Ciències», des de la seva òptica intel·ligent de la internacionalització de l'IEC.

Aramon dedicava els recursos minsos, amb pressupostos de més deutes que no pas havers, a les publicacions científiques i no tant a les que documenten la vida ordinària de l'IEC, de les seccions i de les societats filials. Sabia què s'havia de prioritzar i ho féu amb encert.

7. LA SEGONA EDICIÓ DEL *DICCIONARI GENERAL DE LA LLENGUA CATALANA* DE POMPEU FABRA

Una de les obres més destacades en l'àmbit de la codificació que dirigí Ramon Aramon fou la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, que es publicà el setembre de 1954.

Remarco d'antuvi aquesta data, perquè l'Estat espanyol hi vivia en un context dramàtic d'hegemonia d'una dictadura que no concedia res, llastimosament autàrquica, fora de la realitat mundial. Enmig d'un escenari tan miserable, Aramon actuà pensant en allò que considerà que era necessari de fer. S'havia d'actualitzar el Diccionari Fabra, exhaurit en el mercat, i ell es posà al capdavant de la feina. Calia donar als professionals de la llengua una eina imprescindible i adequada als seus fins després de vint-i-dos anys de l'aparició.

En l'«Advertiment» que Aramon hi escriví, hi subratlla sobretot la necessitat de poder disposar de l'estri lexicogràfic normatiu ja redactat; defineix la segona edició com «una simple reimpressió de la primera, alliberada fins on ha estat possible de les errades que s'havien escapat en aquesta [...]» («Advertiment», a Pompeu Fabra, *Diccionari general de la llengua catalana*, segona edició, Barcelona, setembre de 1954, p. XIX). Però aquesta edició nova anava força més enllà de la reproducció de la primera i de les simples esmenes materials que s'hi esmunyiren. Hi ha modificacions substancials que afecten l'ortografia: els canvis de *sofisme*, *odiern*, *hostiari* per les solucions correctes *sofisma*, *hodiern*,

ostiari (p. XIX); alguns ja s'incorporaren en vida de Pompeu Fabra en la quarta edició de 1937 del *Diccionari ortogràfic*, com *tibar* per *tivar*, *gratuït* per *gratuit*, *fortuït* per *fortuït* (p. XIX); i encara molts d'altres que Aramon sabia que Fabra mateix havia proposat abans de la seva mort l'any 1948, com, per exemple, *al·lot* per *atlot*, *destrossar* per *destroçar*, *leucòcit* per *leucocit*, *racó* per *recó*, l'imperatiu *vine* per *vina* (de *venir*) (p. XIX); s'hi eliminaren algunes formes ortogràficament dobles, com ara *boscall/buscall*, *tranquila/tranquil·la* (p. XX), que es redueixen a una sola de correcta: *buscall*, *tranquil·la*; en canvi, s'hi deixaren alguns doblats gràfics, com *rere/rera*, *falcillot/falciot* o solucions amb gènere diferent, com *escarpre* masculí / *escarpra* femení, *esme* masculí / *esma* femení; s'hi admet *cervo* al costat de *cèrvol* (p. XX); Aramon remarca que l'ús literari s'encarregarà, si de cas, de la reducció a una sola unitat, tot demostrant que, en el seu sentit de la llengua, no hi havia cap infravaloració de l'ús real. Es marcaren com a castellanismes lemes com *cabdill*, *oient*, *feligrès*, *mudèjar* (en lloc de *mudèixar*) (p. XX). Altres canvis afecten la morfologia d'alguns mots, com, per exemple, *croat -a* per l'invariable *croata*, *immesurable* per *immensurable*, *ucraïnès* per *ucraïnà* (p. XIX). Se suprimiren alguns mots i se n'admeteren de nous, com *pirinenc*, *pòtol* (p. XIX); i es modificaren algunes definicions.

Ramon Aramon hi fa referència de les persones que contribuïren al control de la revisió de les proves de la segona edició —revisió que dugueren a terme B. Bardagí i J. Miracle—, que són, ultra ell mateix, els senyors Jordi Carbonell, Carles Riba i Joan Coromines (p. XX). L'obra es tanca amb un «Suplement» (p. 1759), en què es recull una llista de mots acceptats per la SF després de la mort de Pompeu Fabra, entre els quals, per exemple, *aladre* 'arada', *amaluc* 'maluc', *ancestral* 'avial', *avanter* 'dels individus d'un grup, el que va davant', *bístia* 'bèstia', especialment la de càrrega', *coa* 'cua', *colp* 'cop', *cussa* 'gossa', *denou* 'dinou', *desset* 'disset', *devuit* 'divuit', *enganar* 'enganyar', *faena* 'feina', *llivell* 'nivell', *qualcú* 'algú' (p. 1759). Vull fer notar que en aquestes formes complementàries del *Diccionari* es palesa una sensibilitat pregonia i generosa envers la variació. Finalment, hi ha una fe d'errades, que corregeix uns quants errors detectats (p. 1760-1761).

En suma, de «simple reimpressió», com modestament apunta Aramon, res. És una edició diferent, amb una tasca minuciosa i excel·lent de posada al dia; minuciosa i excel·lent, malgrat algunes reaccions enfurismades de Joan Coromines, que solament m'explico pel fet que hi hauria volgut tenir un protagonisme que no era possible des de la llunyania de l'exili.

La decisió de fer la segona edició del *Diccionari*, ultra les raons científiques i lexicogràfiques, tenia també una explicació acadèmica, institucional. Aramon volia que l'obra de Pompeu Fabra es vinculés encara més directament amb l'IEC; que es veiés clarament com el diccionari normatiu de la llengua catalana. Puig i Cadafalch entenia aquest propòsit i s'hi sumà. Ambdós tenien clar que l'IEC havia d'actuar com a acadèmia de la llengua catalana i, doncs, que en el lèxic i també en la gramàtica se l'havia de reconèixer com l'única autoritat lingüística, i això

exigia que l'IEC tingués el seu diccionari i la seva gramàtica com a obres corporatives i no pas personals.

Amb Aramon, hi treballaren Francesc Torres i Josep Miracle, per a les Oficines Lexicogràfiques, i Montserrat Martí, Eduard Artells, Maria Riera i Llorca, Jordi Carbonell i Enric Hernández i Roig. Tanmateix, en l'«Advertiment», Aramon destaca molt especialment l'assistència de Jordi Carbonell i l'assessorament de Carles Riba i Joan Coromines.

No es podria valorar adequadament la tasca de la segona edició del *Diccionari* si no la contextualitzàvem històricament. En dos sentits principals: 1. Per raons dissortadament diferents, es repeteix la impossibilitat —encara!— de poder endegar el diccionari de l'IEC, que ja s'havia deixat de banda en decidir fer la primera edició d'un *Diccionari general de la llengua catalana*, que era de necessitat social preemptòria: ara la situació política n'impedia el projecte i, doncs, com a molt —que era efectivament molt—, es podia pensar en una segona edició del Diccionari Fabra. 2. La dispersió obligada per l'ostracisme de Pompeu Fabra i de Joan Coromines, entre d'altres, com a conseqüència de la Guerra Civil d'Espanya, obstaculitzà el normal treball en equip; hom pot imaginar les dificultats que suposà haver de menar els distints parers lexicogràfics epistolament, amb poquíssimes connexions directes. Molts reculls de notes lexicogràfiques de Pompeu Fabra es perderen enmig de les persecucions de què fou objecte.

Fabra era conscient que el *Diccionari*, com tota la tasca de codificació lingüística, a més d'èsser un treball científicament impecable, havia aconseguit convertir-se en un referent de cohesió nacional; representava la culminació d'un procés de recuperació lingüística que situava la llengua catalana al mateix nivell que les altres. I Ramon Aramon ho sabia tant com Pompeu Fabra.

Sabem que Joan Coromines aspirava a tenir el paper més destacat en aquesta edició, que s'estimava més altres correctors que no els triats i que considerava que s'havia de valorar especialment allò que ell proposava; però coneixem la seva personalitat i, doncs, no ens han d'estranyar més del compte els desacords que pogué tenir i que en algun cas manifestà, encara que mai no deixà de reconèixer que la feina que encapçalava Ramon Aramon era excel·lent. Altrament, el concepte de llengua de l'un i de l'altre tampoc no eren del tot coincidents; Aramon no era tan permissiu com Coromines, com restà palès en els que foren els mots que provocaren major discòrdia *vídua/viuda*, *prendre/pendre* i *racó/recó*. Però hi ha raons que justifiquen la posició de cadascú: Aramon entén més la realitat sociolingüística de la llengua que no pas Coromines. Tocava més de peus a la terra directament implicada, perquè hi vivia; Coromines en tenia una visió filtrada pel seu peculiar imaginari.

López Llausàs, l'editor, també exiliat, decidí no deixar passar l'any 1954 per fer pública la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, que, tot i que continuava essent una obra que es presentava com a personal de Pompeu Fabra, quedava lligada a l'IEC, tal com es pretenia com a un dels objectius principals, mitjançant el «Prefaci» que signà Carles Riba en tant que president de

la Secció Filològica (p. XI-XVIII), que segueix el de Pompeu Fabra de la primera edició, que s'hi reproduceix escapat, mutilat, i que precedeix l'«Advertiment» de Ramon Aramon i Serra, que signà com a membre de l'IEC (p. XIX-XX). Aquesta segona edició del *Diccionari* fou acollida socialment, sense cap mena de dubtes, com el diccionari acadèmic de l'Institut d'Estudis Catalans. En l'esplèndid «Prefaci» de Carles Riba, hi afirma: «[...] Pompeu Fabra pogué sense jactància oferir el seu diccionari al públic com a normatiu, i [...] l'Institut d'Estudis Catalans el considerarà i segueix considerant-lo per ara i tant com el seu diccionari oficial» (p. XVI). Aquestes paraules i les reiterades referències a la corporació convertien sense equívocs el Diccionari Fabra en el diccionari acadèmic de la llengua catalana.

Més enllà de les polèmiques personals en circumstàncies tan terriblement adverses, allò que no pot dir ni Carles Riba en el «Prefaci» ni Ramon Aramon en l'«Advertiment» és la intervenció dels qui no foren col·laboradors de l'obra, sinó servidors de les tises feixistes, que havien de podar allò que trobaven intolerable. Començant, com he insinuat suara, pel «Prefaci» de Fabra de la primera edició. Victòria Alsina publicà l'any 1990 un interessant article sobre aquesta qüestió.

A l'entrada **català -ana**, a la primera edició, després de l'accepció 'Natural de Catalunya, pertanyent a Catalunya i als seus habitants', Fabra hi afegí dos exemples: *El poble català. La nació catalana* (p. 360); a la segona edició s'eliminaren tots dos: ni poble ni nació catalans (p. 356). Al lema **nacionalista**, a la primera edició Fabra hi escriví dos exemples: *Els nacionalistes catalans* i *Doctrines nacionalistes* (p. 1183); a la segona edició en resta un de sol: *Doctrines nacionalistes* (p. 1185); és a dir, els nacionalistes catalans han estat anorreats... L'article **generalitat** en la primera edició inclou l'accepció 'Govern de Catalunya' (p. 903); a la segona edició, aquesta accepció desapareix: s'ignora el Govern de Catalunya (p. 906). L'entrada **mosso**, en la primera edició té la locució *Mosso d'esquadra*, 'individu d'un cos armat al servei actualment de la Generalitat de Catalunya' (p. 1174); a la segona edició, la nova realitat fa canviar la definició: 'individu d'un cos armat al servei actualment de la Diputació de Barcelona', i no hi ha cap referència a la Generalitat arrabassada (p. 1176).

Ramon Aramon era conscient que havia d'acceptar retallades d'aquesta mena, però sabé valorar la prioritat que, malgrat la censura imposada, era millor poder comptar amb aquesta segona edició, perquè oferia als catalans un instrument posat al dia que els permetia l'ús correcte i unitari de la llengua escrita i literària. Altrament, la intel·ligència dels repressors no arribava a evitar contradiccions, que neutralitzaven relativament llurs imposicions; així, per exemple, malgrat que, com he dit, es féu desaparèixer l'al·lusió al poble i la nació catalans en el lema **català -ana**, en canvi, a l'entrada **catalanisme** no es canvià res; en les dues edicions s'incloué l'accepció 'Devoció a les característiques i interessos nacionals catalans' (primera edició, p. 360; segona edició, p. 356): hi subratllo, és clar, l'expressió «interessos *nacionals* catalans».

La SF, tan aviat com va poder, quan el context sociopolític ho permeté, s'afanyà a restituir justament bona part d'allò que s'havia eliminat. El Ple del 21

de desembre de 1989 prengué l'acord de la «Reincorporació al *Diccionari general de la llengua catalana* de les supressions atribuïbles a la censura»; els casos de restitució estan recollits a *Documents de la Secció Filològica, I*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1990, p. 73-75, col·l. «Biblioteca Filològica», núm. XIX. A part de tots els casos que ja he esmentat, es recuperen exemples com *Abjurà la seva fe republicana* (a **abjurar**: primera edició, p. 5; segona edició, p. 5); *Acoblar tots els republicans en un partit únic. Acoblar totes les forces nacionalistes* (a **acoblar**: primera edició, p. 20; segona edició, p. 20); *Els adversaris de l'Església* (a **adversari -ària**: primera edició, p. 38; segona edició, p. 37); *Ens havem afiliat al partit nacionalista* (a **afiliar**: primera edició, p. 44; segona edició, p. 43); *El capità manà afusellar els presoners* (a **afusellar**: primera edició, p. 47; segona edició, p. 47); *Primer congrés internacional de la llengua catalana. Segon congrés de metges de llengua catalana* (a **congrés**: primera edició, p. 453; segona edició, p. 449); *Republicans federals* (a **federal**: primera edició, p. 832; segona edició, p. 834); *Un país independent* (a **independent**: primera edició, p. 989; segona edició, p. 993); *La Lliga de Catalunya* (a **lliga**: primera edició, p. 1070; segona edició, p. 1074); *Catalunya és la pàtria dels catalans* (a **pàtria**: primera edició, p. 1278; segona edició, p. 1279); *L'esquerra d'una assemblea*, la part de l'assemblea que seu a l'esquerra del president, que componen els partits que propugnen innovacions, solucions radicals, dits *partits d'esquerra* (a **esquerre**: primera edició, p. 777; segona edició, p. 778-779); *Seguir (les doctrines de) Karl Marx* (a **seguir**: primera edició, p. 1533; segona edició, p. 1534). I es retornen solucions originals que havien estat mutilades: *Un govern monàrquic, republicà* s'havia reduït a *Un govern monàrquic* (a **govern**: primera edició, p. 919; segona edició, p. 922); *Una manifestació republicana recorregué els carrers principals de la ciutat* s'havia reduït a *Una manifestació recorregué els carrers principals de la ciutat* (a **manifestació**: primera edició, p. 1105-1106; segona edició, p. 1109); *Un diari òrgan del partit republicà* s'havia reduït a *Un diari òrgan del partit* (a **òrgan**: primera edició, p. 1234; segona edició, p. 1235).

Ramon Aramon, qui hagué de suportar la segada de mots i d'idees per a la segona edició del Diccionari Fabra, pogué rescabalar-se de la ignomínia trentacinc anys després, com a membre actiu de la SF a les reunions dels plens de la qual assistia regularment, i protagonitzar el recobriment del que havia estat circumstancialment furtat.

La segona edició del Diccionari Fabra era una prova eloqüent que l'IEC existia *de facto*. I si *eppur si muoveva* era perquè rere i davant seu hi havia Ramon Aramon.

8. ELS FULLS LEXICOGràFICS

Ramon Aramon, superat l'objectiu difícil de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana*, volgué mantenir-ne l'actualitat sense haver d'espe-

rar anys per a fer-ne reimpressions o per a preparar-ne una tercera edició. I ideà el sistema de l'edició dels Fulls Lexicogràfics, que consistien en papers breus (plecs de quatre o vuit fulls) on s'inclouïen novetats lèxiques al *Diccionari*. Es publicaren des de 1962 i es distribuïen gratuïtament. Eren especialment útils, perquè actualitzaven amb promptitud el contingut de la segona edició del *Diccionari*, amb la inclusió de noves entrades i noves acepcions, i amb les modificacions pertinents de les definicions dels lemes que s'hi havien fixat; per això tenien una gran acceptació, especialment entre els estudiants i els professionals de la llengua. La revista *Serra d'Or* i el *Butlletí Interior Informatiu d'Òmnium Cultural* se'n feien ressò sota el títol «Novetats en el diccionari acadèmic», on es deia que la SF havia aprovat les addicions i modificacions al *Diccionari general de la llengua catalana* que es relacionaven a continuació, encara que no ho feien exhaustivament, sinó destacant solament les que consideraven més importants per a l'ús comú de la llengua; diferenciaven convenientment allò que era addició del que era modificació.

Els Fulls Lexicogràfics constituïren una tasca esplèndida de pedagogia social, per a l'extensió de l'interès pel català i el seu bon ús, malgrat que —ai las!— Aramon rebés alguna crítica pel fet que no fos més freqüent llur publicació; eren crítiques que li arribaven de fora d'Espanya, des d'on alguns no copsaven prou com n'era, de grotesca, la realitat que s'hi vivia.

La feina lexicogràfica que implicava l'elaboració dels Fulls no fou exclusiva de la SF. La Societat Catalana de Biologia també n'editava, en un treball en sintonia amb la SF, amb qui compartia el rigor i l'oportunitat. En el primer número (1965) d'aquesta Societat, hi llegim la declaració següent que hi fa la Comissió de Lexicografia:

L'any 1936 aparegué el Diccionari de Medicina patrocinat pel generós mecenate del qui fou il·lustre cirurgià Manuel Corachan. Redactat per biòlegs i filòlegs, recollí tot el tresor del vocabulari popular referent a la biologia i tot el vocabulari tècnic vigent en aquell moment.

La guerra civil, que esclatà tot seguit, impedí l'arribada del Diccionari Corachan a mans de tots els qui s'hi interessaven però, ni que hi hagués arribat, avui no resoldria tampoc tots els problemes lexicogràfics del qui escriu sobre Biologia en Català, perquè, durant els vint-i-set anys transcorreguts, són moltes les paraules que han aparegut per a designar conceptes nous.

Per això la Comissió de Lexicografia de la S.C.B. considera necessari de redactar i de difondre periòdicament uns fulls on sigui fixada la grafia dels mots que no figuren en el Diccionari Corachan i es recordi la d'altres mots d'ús corrent i que difereix de la grafia pròpia de les llengües més pròximes.

La Comissió agrairà i procurarà de resoldre totes les qüestions lexicogràfiques que li seran proposades.

Simultàniament, Josep Miracle preparava fitxes de formes que podien incorporar-se al Diccionari Fabra, però no tingueren el caràcter normatiu que s'a-

torgà als Fulls, els quals eren aprovats per la SF i tenien, doncs, naturalesa preceptiva.

Ramon Aramon també sol·licitava a col·laboradors externs, generalment estudiants i professors universitaris de les diverses facultats i escoles, que elaborassin propostes per al *Diccionari*.

Tot plegat sumava una activitat lexicogràfica sorprenent, la qual ultrapassava la reflexió sobre el lèxic comú i atenyia també a la terminologia d'especialitat. Es treballà en comissió, dirigida pel mateix Aramon, de persones que tenien relacions directes o indirectes amb l'IEC, el nom de les més destacades i assídues que coneixem: Jordi Carbonell, un estudiós en qui Aramon diposità una confiança plena; la seva esposa, Hortènsia Curell; Carles Domingo; Josep Ibàñez; Albert Jané; Josep Llobera i Ramon; Manuel Miquel i Planas; Jordi Mir; Josep Moran; Jaume Vallcorba; etcètera.

Era imprescindible que la llengua catalana no perdés mai els recursos posats al dia per a expressar-se en qualsevol registre i per a poder ésser emprada com a instrument dels llenguatges científics de totes les branques del coneixement. Ramon Aramon tenia molt clar que aquest era un aspecte crucial per al procés de normalització de la llengua i que, endemés, responia al desig principal que mogué Enric Prat de la Riba a la creació de l'IEC. Calia fer entendre al món, començant pels més pròxims, que la ciència es podia i s'havia de fer també en català.

Aramon atorgà a la tasca d'elaboració dels Fulls Lexicogràfics una importància que pot semblar fora mida si no es valora des de la concepció que en tenia: fou una feina rigorosa i sistemàtica, duta a terme amb criteris oberts i moderns, i tenint en compte els corpus lexicogràfics més importants d'altres llengües romàniques.

59

9. RAMON ARAMON I LA *GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA*

Lligada estretament amb la tasca lexicogràfica constant que ocupà Ramon Aramon està la seva intervenció en el projecte de la *Gran enciclopèdia catalana* (GEC). Una altra empresa especialment singular en un país subordinat i perseguit. La llengua catalana, malgrat de patir les ignomínies a què fou sotmesa, no solament es mantingué amb els recursos interns propis de qualsevol llengua amb gran poder, sinó que, endemés, s'anava dotant dels instruments que són característics de les llengües més importants. Tot plegat gràcies a persones que, com Ramon Aramon, actuaven més que no pas es planyien, procuraven no perdre cap oportunitat i sobretot vetllaven perquè la llengua catalana no esdevingués únicament un residu d'història gloriosa.

La GEC és una mostra especialment eloqüent de com entre les tempestes hom era capaç de construir les infraestructures de més gran volada. Ningú no dubta que es tracta d'una de les enciclopèdies més completa de les que coneixem d'altres llengües.

Rere la voluntat de la transmissió del saber a partir d'una visió des dels Països Catalans, hi batejà amb igual interès la voluntat d'apostar per ampliar substancialment sia, d'una banda, les formes que apareixien en el *Diccionari general de la llengua catalana* sia, de l'altra banda, les definicions, a partir de la descripció enciclopèdica dels mots. En aquesta línia de normalització i normativització lingüístiques, cal remarcar la tasca de fixar l'ortografia dels noms propis i la de transliteració dels que són d'origen estranger; una feina en el camp de l'onomàstica que mai no s'havia assajat encara de manera sistemàtica i general.

Ramon Aramon fou la persona sol·licitada, des de la direcció que duia Jordi Carbonell, perquè en fos el principal assessor lingüístic, pels seus coneixements i la seva experiència en la lexicografia, en la història nacional lingüística i cultural. N'esdevingué una base sòlida per a una obra magna. En els inicis hi consten: director: Jordi Carbonell, professor dels Estudis Universitaris Catalans. Assessor lingüístic: R. Aramon i Serra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Comitè editorial: responsable de l'edició: Max Cahner; Ramon Bastardas, Jordi Carbonell; secretari: Josep M. Ferrer. Assessors generals: Francesc de B. Moll, membre de l'Institut d'Estudis Catalans; Manuel Sanchis i Guarner, membre de l'Institut d'Estudis Catalans; Joan Hernández i Mora, catedràtic de l'Institut de Maó; Joan Fuster, escriptor; Josep M. Llopart, escriptor.

Aramon coneixia com ningú el projecte que l'IEC tenia pendent d'elaborar un gran diccionari de la llengua catalana, que anés més enllà del preceptiu que redactà Fabra. Les circumstàncies sociolingüístiques obligaren a abandonar-lo o a ajornar-lo, i encara avui resta com a objectiu pendent. La redacció de la GEC en podia ésser parcialment la realització. És veritat que alguns membres de l'IEC preferien que la corporació es desllogués del projecte. Aramon tenia una altra visió de l'oportunitat i no dubtà a comprometre-hi tots els esforços de què fou capaç; la qual cosa, al meu entendre, ha tingut uns resultats molt positius perquè, encara que la GEC és obra d'una empresa privada i no d'una acadèmia, gràcies al compromís de persones com Jordi Carbonell i Ramon Aramon ha pogut convertir-se en un símbol nacional de la resistència catalana i és lloada generalment com un treball ingent fet amb el mateix rigor que els que han produït i produeixen llengües que no pateixen cap subordinació.

En un altre sentit, la feina de preparació de la GEC esperonà particularment la SF per tal de posar al dia el lèxic d'especialitat i alhora fou un al·licient per a les Oficines Lexicogràfiques. Podem dir que, sobretot a partir de quan Jordi Carbonell esdevingué membre numerari de l'IEC, l'any 1972, hi hagué una re-orientació entre les tasques per a la redacció de la GEC i les que té encomanades la SF en el terreny de la lexicografia i de l'onomàstica. Ramon Aramon sabé aprofitar la confecció de llistes lexicogràfiques per al *Diccionari* per a decidir sobre les entrades i les definicions de la GEC, amb la qual cosa s'assegurava que aquesta fos totalment fidel a la normativa acadèmica establerta per l'autoritat lingüística.

10. L'HONOR DEGUT A RAMON ARAMON I SERRA

Vull cloure aquesta exposició amb l'exaltació de Ramon Aramon i Serra, l'home, l'estudiós defensor de causes nobles aparentment perdudes; tossut, enter. Qui deia sempre allò que creia que havia de dir, ratllant i fins i tot sobrepassant la discreció dels qui són poc decidits, dels qui prefereixen amagar-se de les dificultats objectives i personals.

Les seves raons, les polítiques i les científiques, les defensava amb ponderació i serenitat, cosa que no en llevà gens de convicció ni de contundència. Somreia francament; és la imatge que més fàcilment em ve a la memòria: el rostre amable, la mirada plena de sinceritat, sornegueria, vivacitat; intermitentment, a la mà o a la boca, el toscà, immancable com el barret quan era al carrer.

En un temps en què la universitat oficial no era sinó la reunió de mediocritats lamentables amb poquíssimes excepcions, Aramon construï una mena d'universitat alternativa en el si de l'IEC: amb organització de cursos, de seminaris, en què participaven científics de primera línia nacionals i internacionals. Una mena d'universitat d'on sortien vocacions decidides per la filologia catalana, ignorada per l'ensenyament oficial.

Les misèries humanes, que se centren molt sovint en les enveges i els recels, el tocaren de prop; però hi sabé estar molt per damunt. Algun filòleg il·lustre, més d'un, es queixava de no haver estat nomenat membre de l'IEC abans que Ramon Aramon, tot afegint sense cap rubor que la seva labor com a lexicògraf superava la d'ell. Puig i Cadafalch sabé donar la resposta exacta que mereixia aquesta arrogància: si l'IEC encara era viu era gràcies al treball de Ramon Aramon, tant el treball polític com el treball científic. Aramon, en efecte, fou l'única persona que estigué totes les hores del dia al peu del canó de la institució i ell coneixia més que ningú què convenia en cada moment, què era possible i necessari, al marge que hom estigués o no d'acord amb les seves opinions i decisions.

Maria Aurèlia Capmany, qui era més aviat crítica respecte a les funcions de l'acadèmia de la llengua catalana, afirmava, en canvi, amb una claredat que esborrona aquestes paraules dedicades a Ramon Aramon i Serra:

És molt fàcil de parlar dels anys difícils; no ho era tant de viure'ls. Però, sobretot, calia una gran dosi d'imaginació per sobreviure'ls. És molt fàcil de dir, Ramon Aramon va salvar l'existència de l'Institut d'Estudis Catalans, però és difícil de pensar que l'endemà de la derrota l'Institut ja no existia, i que calia tota la decisió, tota l'energia, tota l'audàcia del món per a negar l'evidència i decidir que aquella entelèquia, sense casa, sense parets, sense llibres, continuaria existint. El pitjor que té una derrota és precisament l'acceptació definitiva de la derrota, i molts dels qui es quedaven entre nosaltres van acceptar la derrota, fins i tot a favor de la catalanitat. Eren partidaris de demanar permís, de tenir paciència, de penedir-se dels pecats comesos. Ramon Aramon no va demanar permís, ni va tenir paciència, ni es va penedir de res: va decidir que la derrota no existia, va establir contacte amb Puig i Cadafalch, i va decidir de continuar, com si la Història, la Gran Història,

s'hagués equivocat i no calgués fer-li gaire cas. [...] Un altre aspecte de la seva conducta m'agradaria de subratllar, i és que Ramon Aramon no accepta ni tan sols l'alternativa de la clandestinitat: actua com si la seva actuació a contracorrent fos l'única legítima, i si topa amb la policia o amb les autoritats franquistes ho fa com si li possessin uns bastons a les rodes que no cal considerar ni donar-los gaire importància. En un país com el nostre, que tendim, per vici de segles, al lament i a la llàgrima, era de veure com Ramon Aramon es movia en el pis esquifit de la Gran Via com si li haguessin concedit provisional estatge al Palau Major. No parlaré dels sacrificis quotidians que això comporta, perquè sé que a ell no li agrada, però sí que vull dir de passada que ser pobre, que fer una feina no remunerada, no era gens ben vist en la depauperada Barcelona que es refeia cuita-corrents de les ferides de la guerra. En aquella societat malalta de vergonya i submissió, Ramon Aramon havia decidit que la normalitat era ell i el seu petit entorn [...]. L'Institut d'Estudis Catalans continuava, doncs, dictant la norma amb un doble sentit, no sols perquè tenia la clau de volta de la llengua i de la seva cultura, sinó perquè existint demostrava que la anormalitat era la prepotència dels vencedors.

Potser matisaria que Aramon, de paciència, sí que en tenia; a cabassos; altrament hauria abandonat la nau en què s'embarcà davant els retrets durs i sovint gratuïts dels qui, des de la llunyania estant, pontificaven i el censuraven, i davant les adversitats permanents d'una realitat immediata insuportable, per la duresa del totalitarisme amarat d'odi i hostilitat contra el nostre poble. Ramon Aramon aguantà de valent també gràcies a la paciència i al fet de saber estar per damunt de les petiteses que no tenien res, absolutament res a veure amb la grandesa de l'obra que s'imposà de tirar endavant.

Ramon Aramon i Serra nasqué amb l'Institut d'Estudis Catalans i a l'Institut d'Estudis Catalans dedicà tota la seva vida. Però no debades, perquè és per ell que avui encara som aquí; és per ell que l'obra de redreçament de la llengua catalana que s'inicià en la primera meitat del segle passat es pogué salvar i mantenir viva fins als nostres dies. Sense el lliurament sense condicions de Ramon Aramon la reculada hauria estat tan gran, que hauria esdevingut fatalment irreversible.

Tot l'honor a Ramon Aramon i Serra!

BIBLIOGRAFIA

ALSINA I KEITH, Victòria. «La censura en el *Diccionari general de la llengua catalana*». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes/XX: Miscel·lània Joan Bastardas/3*. Barcelona: Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes; Anglo-Catalan Society; Associazione Italiana di Studi Catalani; Deutsch-Katalanische Gesellschaft; North American Catalan Society; Fundació Congrès de Cultura Catalana: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p. 203-209.

- ARAMON I SERRA, Ramon. «Advertiment». A: FABRA, Pompeu. *Diccionari general de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: López Llausàs, 1954, p. XIX-XX.
- BALCELLS, Albert; IZQUIERDO, Santiago; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. II: *De 1942 als temps recents*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; LXXII)
- BALCELLS, Albert; PUJOL, Enric. *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*. Vol. I: *1907-1942*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002. (Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica; LVII)
- Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, filial de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. I (1952) [1953].
- Estudis Romànics, publicats a cura de R. Aramon i Serra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. XII (1963-1968) [1970]: *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença, I*.
- Estudis Romànics, publicats a cura de R. Aramon i Serra, membre de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans], vol. XIII (1963-1968) [1970]: *Estudis de lingüística i de filologia catalanes dedicats a la memòria de Pompeu Fabra en el centenari de la seva naixença, II*.
- FABRA, Pompeu: *Diccionari general de la llengua catalana*. [1a ed.]. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1932.
- *Diccionari general de la llengua catalana*. 2a ed. Barcelona: López Llausàs, 1954.
- Gran enciclopèdia catalana*. Barcelona, 1969- .
- IEC, l'Institut d'Estudis Catalans, 1907-2007: Un segle de cultura i ciència als Països Catalans*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- MARTÍ I CASTELL, Joan. *Institut d'Estudis Catalans: Del Dictamen acord de 1907 als Estatuts de 2001*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2002. (Publicacions de la Presidència; 14)
- Ramon Aramon i Serra: Sessió en memòria. Sala Prat de la Riba, 30 d'octubre de 2000*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001.
- «Reincorporació al *Diccionari general de la llengua catalana* de les supressions atribuïbles a la censura (acord del dia 21 de desembre de 1989)». A: *Documents de la Secció Filològica, I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990. (Biblioteca Filològica; XIX)

ARAMON I LA FILOLOGIA

LA RELACIÓ DE RAMON ARAMON I SERRA

AMB PROFESSORS I CORRECTORS

ALBERT JANÉ,

MEMBRE DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

Per uns quants dies, molt pocs, vaig tenir l'honor i la satisfacció de ser col·lega del senyor Ramon Aramon i Serra, com a membres, tots dos, de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Efectivament, la meua elecció com a membre d'aquesta institució va precedir solament uns quants dies el traspàs del senyor Aramon, que va tenir lloc el dia 17 de juliol de l'any 2000. M'he preguntat moltes vegades què hauria pensat, el senyor Aramon, de la meua elecció, perquè, si bé és veritat que em va honorar sempre amb la seva amistat i la seva consideració, també coneixia molt bé el seu criteri, d'un rigor extrem, gairebé es podria parlar de severitat, amb què tractava i considerava tots els aspectes que podien afectar l'alt prestigi científic de la institució a la qual es pot dir sense exagerar que va dedicar tota la vida.

Feia cosa de quaranta anys, una mica més, que jo coneixia el senyor Aramon. Escau plenament que expliqui, en aquesta exposició que m'ha estat encomanada, quan i com el vaig conèixer, perquè va ser en unes circumstàncies directament relacionades amb el tema de la meua intervenció. Va ser en la primera reunió de professors de català de Barcelona, que es va fer al domicili particular del senyor Joan Triadú, al voltant del qual, i animats per ell, ens vam agrupar tots, o gairebé tots, els qui vam decidir que una de les coses que qui estimava la nostra llengua podia fer a favor seu era dedicar-se al seu ensenyament. La meua memòria, a vegades força fidel, a vegades no tant, situava aquella reunió, que es pot qualificar de memorable, perquè va tenir un cert caràcter fundacional, en una data immediatament contigua als dies de Cap d'Any de 1959. Havia de ser, necessàriament, el dia 30 de desembre de 1958 o bé el dia 2 de gener de 1959. Però cap anotació d'agenda o de dietari no em confirmava la data exacta. Fins que no fa gaire vaig decidir anar a la font. Vaig exposar el cas a la senyora Núria Aramon, la qual em va dir que miraria si trobava res en els papers del seu pare i, al cap de pocs dies, em va confirmar que, efectivament, havia trobat, en aquells papers, una anotació segons la qual el dia 2 de gener de l'any 1959 havia assistit a una reunió de professors de català a casa el senyor Joan Triadú.

Jo recordo molt bé aquella reunió, la qual fa un moment he qualificat de fundacional, perquè va ser la primera d'una sèrie de reunions posteriors, més o menys periòdiques, les primeres a casa de Joan Triadú i després, quan ja no hi cabíem, als locals de la casa Dalmases, del carrer de Montcada, seu d'Òmnium Cultural, institució recentment constituïda. En aquella primera reunió del dia 2 de gener de l'any 1959, els professors aplegats no devíem ser pas gaire més d'una dotzena. Hi devia haver, segurament, els pocs professors que ja exercien abans de la guerra, concretament Eduard Artells, el col·laborador més fidel de Ramon Aramon, el professor Pere Elies i Busqueta, un professor activíssim, que va exercir fins poc abans de morir, passada ja la ratlla dels noranta, i que coneixia bé el senyor Aramon perquè eren contertulians de la famosa penya del Tèrminus, el cafè ja desaparegut del passeig de Gràcia, i que aglutinava el senyor Rafael Tasis i Marca, i, encara, el professor Lluís Jordà, que era, també, un pulcre escriptor i que va ser el primer que, molt prematurament, ens va deixar per sempre. De les noves promo-

cions hi havia Elias Cererols i Enric Gual, un dels futurs autors de la gramàtica *Signe*, i també futur secretari administratiu d'Òmnium Cultural. Els altres noms que m'arriscaria a dir, segur de no cometre gaires errors ni omissions, són Roser Latorre, Josep Aresté, Gabriel Bas i Borràs, Jordi Vila, Jordi Mir, Josep Ferrer i Ferrer, Josep Ibáñez i Senserrich i Maria Eugènia Dalmau, els altres dos autors de la gramàtica *Signe*. És segur que em deixo un o dos noms, però no pas més. Joan Triadú devia haver volgut que aquella primera reunió fos, en certa manera, presidida per una personalitat tan representativa com el senyor Aramon, secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans, i membre de la seva Secció Filològica, perquè així establia una mena de vincle entre aquell moviment aleshores naixent i la nostra primera institució cultural i científica, sense que aquest vincle hagués de representar cap mena de compromís per a la institució. Després de la breu presentació que en va fer Joan Triadú, el senyor Aramon ens va adreçar unes paraules, un petit parlament en el qual va valorar molt afinadament el risc que corríem els qui ens decidíem a fer classes de català en centres culturals i recreatius, agrupacions sardanistes i excursionistes, d'una manera inevitablement clandestina, i sense cap empara legal. El senyor Aramon va relativitzar, molt encertadament, aquest risc, que era real, positiu però, al capdavant, de poca consideració. Calia no tenir por però alhora ser caut, discret i prudent. Més endavant, Joan Triadú concretava aquelles paraules de Ramon Aramon amb una recomanació lapidària: «Calia encoratjar els massa tímids i moderar els massa audaços». El fet és que durant els quinze anys següents de classes de català en la clandestinitat, o la semiclandestinitat, els contratemps van ser molt escassos i de poca importància, purament anecdòtics, sense que haguessin originat mai conseqüències desagradables.

També recordo que durant aquella reunió, en què cada assistent va donar, breument, compte de les classes que feia, el senyor Aramon mirava detingudament aquelles cares que veia per primer cop, com si volgués calibrar fins a quin punt cada un de nosaltres tenia la preparació i, molt especialment, el sentit de la responsabilitat suficients per a l'ensenyament del català. La seva preocupació en aquest sentit, preocupació dictada pel rigor i l'exigència, era clara i ben coneguda. Era molt possible que no tots aquells professors de nou encuny tinguessin els coneixements de llengua i de gramàtica prou sòlids que l'ensenyament exigeix, i potser en algun cas (com a mínim, en un!) no s'equivocava. Però l'entusiasme i el sentit de la responsabilitat sí que hi eren, d'una manera unànime. I el senyor Aramon, al cap dels anys, devia pensar que aquella gran experiència havia valgut la pena.

Recordo, encara, d'aquella reunió, que el senyor Aramon ens va parlar de la possibilitat d'anar a fer de lector de català en alguna universitat estrangera, però va precisar, amb la consegüent desil·lusió d'algun ingenu, que, pel cap baix, tenir una llicenciatura era una condició indispensable.

(El que ara diré, d'una manera molt breu, és purament anecdòtic, i no té cap relació amb el tema de la meva exposició. Però les efemèrides a vegades estableixen coincidències que, vistes al cap de molts anys, resulten curioses. Aque-

lla primera reunió de professors de català a casa el senyor Joan Triadú, a què va assistir el senyor Ramon Aramon, va tenir lloc l'endemà del dia en què Fidel Castro, amb els seus, entrava victoriós a l'Havana i s'emparava del poder.)

La constitució, a l'estiu de l'any 1961, de l'entitat Òmnium Cultural va donar un gran impuls tant a la formació de nous professors de llengua catalana com a l'organització de les classes de què aquests professors s'havien de fer càrrec. Calia resoldre, naturalment, la qüestió de la titulació de tots aquests nous professors, que havia de provenir, d'una manera o d'una altra, d'una institució qualificada. Com que no calia pensar, aleshores, en la universitat, tots els ulls es van girar cap a l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta institució, però, com havia recordat més d'un cop el senyor Aramon, tenia com a missió essencial el conreu i la divulgació de l'alta cultura científica. I calia no comprometre-la com a promotora d'activitats que havien de tenir lloc en un nivell merament escolar. Hi devia haver, segurament, converses i consultes en diversos nivells. El fet cert, positiu, que consta ben documentat, és que el dia 12 de juliol de l'any 1961 hi va haver una reunió a casa de l'escriptor Josep Maria de Sagarra, membre de la Secció Filològica, en què van participar, també, altres membres d'aquesta Secció, concretament Ramon Aramon, Josep Maria de Casacuberta, Pere Bohigas i J. V. Foix, així com Joan Triadú i altres representants del naixent col·lectiu de mestres de català, i en aquesta reunió, d'acord amb un feliç suggeriment del senyor Josep Maria de Casacuberta, va tenir lloc la constitució d'un organisme, la JAEC, és a dir, la Junta Assessora per als Estudis de Català, que tindria la facultat de convocar exàmens i estendre, d'acord amb els resultats, certificats d'aptitud per a l'ensenyament del català en els graus elemental i mitjà. Inicialment, la JAEC va quedar constituïda per tres membres de la Secció Filològica, que eren Ramon Aramon, Joan Coromines i Josep Maria de Casacuberta, i per tres professors acreditats, Joan Triadú, Josep Miracle i Eduard Artells, tan vinculat, ja aleshores, a l'Institut d'Estudis Catalans. La presència dels tres membres de la Secció Filològica en el si del nou organisme, hi donava les garanties desitjables de seriositat i de responsabilitat sense comprometre en absolut l'Institut.

La feina que va fer la JAEC durant tots els anys de la seva actuació va ser realment immensa, i no és ara el moment de detallar-la. Només escau, potser, de dir que, tal com s'explica al llibre biogràfic *Joan Triadú, l'impuls obstinat*, d'Augustí Pons, aquella mateixa tardor, de l'any 1961, ja va tenir lloc una convocatòria, amb una assistència molt nodrida, d'exàmens per a l'obtenció del certificat de professor de català lliurat per la JAEC. Caldria afegir-hi que aquella primera convocatòria anava únicament destinada als alumnes de fora de Barcelona, la majoria dels quals havien seguit un curs per correspondència. El primer examen per als aspirants al títol de professor residents a Barcelona va tenir lloc el dia 8 de gener de 1962. Va ser en aquest examen que vam obtenir el títol una bona part dels qui havíem assistit a la reunió al domicili de Joan Triadú tres anys abans, que érem, gairebé tots, fins aleshores, professors en exercici i sense títol. L'examinador també era un dels assistents a aquella reunió, el professor Eduard Ar-

tells. I va ser durant molts anys ell mateix, Eduard Artells, qui es va ocupar de la preparació de les proves de l'examen i qui va actuar en la seva revisió i la seva qualificació, al costat de Joan Triadú i, més endavant, del professor Jaume Vallcorba i Rocosa. No és probable que, d'una manera directa, hi intervingués cap dels tres membres de la Secció Filològica que eren membres de la JAEC, però essent com era, Eduard Artells, l'interpret fidel dels criteris del senyor Aramon, és fàcil suposar que, per aquest conducte, aquests criteris no deixessin, en una certa mesura, d'exercir la seva influència.

De fet, tots, o gairebé tots, els qui durant aquella dècada, la dècada dels seixanta, ens vam dedicar, força assíduament, tant a l'ensenyament del català com a la revisió de textos i fins i tot, al cap de poc, a la publicació de treballs de caràcter gramatical i lingüístic, vam actuar amb més llibertat de criteri del que a vegades s'ha suposat, sense sentir-nos vigilats o controlats des de dalt. Era, és veritat, una època en què creïem que ens havíem de cenyir, tan rigorosament com fos possible, a la normativa establerta. A vegades ens podia semblar que ens limitava, que ens constrenyia. Però també creïem que els límits de la normativa s'havien d'exemplar, no violant-la, o transgredint-la, sinó estudiant i arribant a conèixer a fons tots els recursos que permetia.

Malgrat tot, era evident que, d'una manera molt especial en matèria de lèxic, calia enriquir el nostre diccionari normatiu, és a dir, el Diccionari Fabra, amb noves entrades, especialment les novetats derivades dels avenços tècnics i dels canvis socials. Va ser per això que el 14 de novembre de l'any 1966 un grup de vint-i-tres professors i correctors vam adreçar al senyor Pere Bohigas, aleshores president de la Secció Filològica, un escrit en què li exposàvem els problemes en què sovint ens trobàvem en l'exercici de les nostres activitats relacionades amb la llengua, li manifestàvem la nostra voluntat decidida de no apartar-nos de les normes i criteris que emanaven de l'Institut i, és clar, suggeríem la conveniència de reprendre la publicació dels fulls addicionals del Diccionari de Pompeu Fabra, d'establir un servei de consultes que ens ajudés a mantenir-nos dins les línies que propugnava la Secció Filològica, i, entre altres coses, demanàvem clarament «emprendre amb caire d'urgència la redacció del Diccionari General de la Llengua Catalana, oficial de l'Institut d'Estudis Catalans». Era, sens dubte, una proposta avançada al seu temps. El senyor Bohigas no va trigar a respondre'ns. Ho va fer el dia 28 del mateix mes de novembre de 1966, amb una carta que em va adreçar a mi com a primer signant, i en què ens deia que havia donat compte del document que li havíem adreçat en la reunió de la Secció Filològica celebrada el dia 19 d'aquell mes. Després d'agrair-nos la nostra bona disposició envers l'Institut, el president Bohigas ens deia que l'Institut d'Estudis Catalans, actuant com a Acadèmia de la Llengua, no podia donar solucions apressades que l'obliguessin a rectificar-se al cap de poc temps, i ens recomanava que féssim el que en realitat ja fèiem, abstenir-nos de solucions individuals i anàrquiques i atènyer-nos al Diccionari de Pompeu Fabra i als mots que hi hagués incorporat o que des d'aleshores hi incorporaria la Secció Filològica.

Naturalment, en aquestes dues cartes, el nom del senyor Ramon Aramon no hi surt per res. Però és totalment segur que va participar en aquella reunió de la Secció Filològica de què ens parlava el senyor Bohigas i que allò que hi pogué haver dit havia d'haver influït decisivament en el que ens deia el president. De fet, abstenir-se de solucions personals i anàrquiques era una recomanació permanent del senyor Aramon, sempre en defensa, com se sap, de l'ortodòxia i de la puresa del dogma.

A la llarga, però, aquella carta de l'any seixanta-sis bé devia produir els seus efectes. No m'he sabut estar mai de pensar que alguna influència havia tingut en la decisió del senyor Aramon, al cap de cinc anys, de convocar unes reunions periòdiques de professionals de la llengua, és a dir, bàsicament professors i correctors, perquè exposéssim els problemes no resolts en l'ús pràctic de la llengua i, molt especialment, que indiquéssim els errors o inconseqüències que havíem observat en el Diccionari de Pompeu Fabra, i que proposéssim els mots nous que creïem que caldria introduir-hi, tant els mots del llenguatge comú fins aleshores no tinguts en compte, com els neologismes que ens semblessin indispensables. De fet, gairebé tots els qui vam participar en les primeres reunions convocades pel senyor Aramon érem signants del document que l'any seixanta-sis havíem adreçat al president Bohigas. Després, s'hi van anar incorporant altres persones.

En el volum II de la *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, de Balcells, Izquierdo i Pujol, es dóna compte d'aquestes reunions, de les quals hi havia constància a la Secció Filològica, sense, però, que hi constés cap nom dels qui hi participàvem. A instàncies del professor Balcells, vaig redactar un document que contenia tota la informació que jo n'era capaç de donar, a base de la meva memòria personal i de les meves anotacions, cosa que vol dir, naturalment, que hi ha nombroses llacunes. A més de la còpia que vaig facilitar al professor Balcells, en vaig lliurar una al doctor Martí, actual president de la Secció Filològica, que l'ha incorporada als arxius d'aquesta Secció.

La primera d'aquestes reunions que tinc anotada correspon al dia 11 de novembre de 1972, encara a la casa Dalmases, l'antiga seu d'Òmnium Cultural, i la darrera, al dia 4 de febrer de 1984, ja a la Casa de Convalescència. És ben possible que encara se'n celebrés alguna altra de posterior. Vam celebrar, que jo tingui anotades, un total de cent dues reunions. La relació nominal dels qui hi vam participar, amb una assiduitat molt diferent, és la següent: Manuel Miquel i Planas, Jaume Vallcorba i Rocosa, Josep Llobera, Jordi Mir, Josep Ibáñez i Senserrich, Carles Domingo, el pare Manuel Casanovas, Isidre Illa, Joan Fortuny (el famós corrector del diari *Avui*), la professora Mercè Roca i Hospital, la senyora Mercè Martí i Piera, muller del doctor Pere Bohigas, i, en els darrers temps, dos actuals membres de la Secció Filològica, el senyor Josep Moran i Ocerinjauregui i el senyor Jordi Carbonell, molt sovint acompanyat per la seva muller, la senyora Hortènsia Curell. Em sembla que, a part de jo mateix, no me'n deixo cap.

Aquelles reunions eren més aviat informals. Fèiem les nostres propostes, sobretot d'esmenes o addicions al Diccionari, es discutien àmpliament i aleshores

res la proposta havia de superar el primer filtre. O bé era rebutjada i no se'n parlava més, o bé el senyor Aramon deia «feu una fitxa», la qual anava a parar al seu singular cedulari, que era una capsa de tabac, amb vista a la seva posterior discussió i, si procedia, aprovació en un ple de la Secció Filològica. I el fet és que un bon nombre d'aquelles propostes van arribar a bona fi i algunes ja van aparèixer als apèndixs de les futures edicions del Diccionari Fabra. Diré només un exemple: l'adjectiu *sereny*, una forma pròpia del català nord-occidental, que il·lustrat amb l'exemple *uns préssecs serenys*, va obeir a una proposta de Jordi Mir. Naturalment, també es parlava d'altres coses, de tot i de tothom, des de l'actualitat política fins a les xafarderies personals. De fet, el senyor Aramon era un gran *causeur* i es complaïa a explicar anècdotes, de les quals tenia una bona col·lecció. Només en una ocasió el senyor Aramon va adoptar un to greu i seriós. Va ser en la sessió del dia 4 de setembre de 1982. Permetin-me que llegeixi una anotació del meu dietari, *Tal dia farà l'any*, en què vaig deixar constància d'algunes d'aquelles reunions. Diu així: «Reunió a l'Institut d'Estudis Catalans. El senyor Aramon, la senyora Bohigas, en Llobera, en Moran, en Miquel i jo. El senyor Aramon inicia la sessió —de fet, és la primera vegada que ho fa d'una manera formal— donant-nos compte de la mort del company Isidre Illa. Li dedica unes breus paraules d'elogi molt senzilles, sentides i adequades. Un tumor al cap se l'ha endut, després d'una operació: deixa muller i dues criatures petites. El senyor Aramon es refereix a la seva competència i formalitat, al seu sentit de la llengua —era de la plana de Vic—, a la seva modèstia. S'interessa perquè se li dediqui una nota necrològica al butlletí de la Delegació d'Ensenyament de Català».

Un fet, al marge de tot allò que acabo d'exposar, relacionat amb l'activitat de Ramon Aramon i Serra en el camp de l'ensenyament més o menys elemental del català, i que caldria no silenciar en una exposició com aquesta, és la seva intervenció en la reedició d'un manual de Pompeu Fabra, la *Gramàtica catalana* del curs mitjà, editada per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i de la qual s'havien fet cinc edicions. Aquesta reedició va aparèixer l'any 1968, en què vam celebrar el centenari del naixement de Fabra, amb el títol *Introducció a la gramàtica catalana*. Ramon Aramon, en el pròleg, explicava que es tractava del manual de la Protectora, al qual s'havien afegit un primer capítol sobre ortografia, procedent de la introducció del *Diccionari ortogràfic*, i tres apèndixs sobre l'accentuació de la *e* i de la *o*, sobre combinacions de pronoms i sobre alguns verbs irregulars, tots ells, també, procedents d'altres obres de Pompeu Fabra. Val la pena de transcriure el primer paràgraf del pròleg d'aquesta *Introducció a la gramàtica catalana*, perquè és una mostra ben característica de la prosa, de període llarg, amb poques comes, tan peculiar de Ramon Aramon. Diu així: «Una coincidència certament venturosa ha fet que el centenari de la naixença de Pompeu Fabra ens arribi quan, per dir-ho d'una manera ingènuament metafòrica, les boires —més denses o més clares, segons els canviants moments— que han llargament embolcallat la nostra llengua sembla que tenen tendència a

esvair-se i quan de nou és possible d'esmerçar sense risc temps i energies en el seu ensenyament».

Personalment, conservo un record excel·lent del senyor Aramon. Jo me'l mirava amb molt de respecte, perquè el veia a la cúspide de la nostra piràmide lingüística i jo em trobava a la base, i com que força aviat vaig gosar, amb una gosadia imprudent que ara em sorprèn a mi mateix, dir-li públicament la meua en la qüestió de l'ordenament normatiu de la nostra llengua, no era pas gens impensable un mal pas per part meua que pogués motivar els seus retrets. El fet és que, contràriament al que algú algun cop havia insinuat, el senyor Aramon no va intentar mai guiar-me ni adoctrinar-me en els meus comentaris al diari *Avui*. Només en una ocasió em va dir, amb molta naturalitat, que la condemna que jo havia fet d'una determinada forma de llengua no tenia prou fonament. Encara, en una altra ocasió, havent-se referit, amb ironia benèvola, als disbarats que dèiem els qui ens ocupàvem de coses de llenguatge a la premsa periòdica, jo li vaig contestar que molt probablement n'havia dit alguns, de disbarats, però que amb el compromís de fer un article cada dia en què no podia divagar sinó que em calia fer afirmacions concretes, era molt difícil de no dir-ne mai cap. El senyor Aramon va canviar de to i em va dir, molt seriós, que tenia raó, que vist que cada dia, sense fallar mai, publicava un article de llenguatge, no es podia pas dir que digués gaires disbarats. I va reblar el clau confessant que ell no el faria pas.

Es podrien dir més coses, segurament, de la relació del senyor Aramon amb els professors i els correctors d'aquella època d'improvisacions i de suplències. Potser algú altre n'oferiria una visió diferent. Jo he estat joiós, sense minva de la sinceritat, de donar-ne una imatge, al capdavant, favorable i positiva. Dir que va ser el meu mestre sí que seria faltar a la veritat. I prou que em sap greu que no fos així. Però, en certa mesura, bé em plau de considerar-lo un mestre meu, i em sembla que alguna cosa en vaig aprendre. Si més no, la seva lliçó va ser, constantment, una lliçó de rigor, d'exigència i d'amor a la nostra llengua.

ARAMON I LA FILOLOGIA

RAMON ARAMON I SERRA:

LES SEVES PUBLICACIONS I L'EDICIÓ DE TEXTOS

GERMÀ COLÓN,

MEMBRE DE LA SECCIÓ FILOLÒGICA

Desitjo començar aquestes paraules d'homenatge a Ramon Aramon i Serra agraint als organitzadors d'aquest cicle, especialment Núria Aramon i Jordi Carbonell, que m'hagin invitat a participar-hi. Voldria expressar un cop més la meva gratitud i la meva admiració pel senyor Aramon.

Vaig tenir el trist privilegi d'escriure la necrologia de Ramon Aramon i Serra per a la revista *Estudis Romànics* (ER). Allà ja vaig dir el meu deute amb el senyor Aramon, que em va acollir quan vaig arribar a Barcelona, procedent del meu Castelló, un llunyà 1948 per estudiar filologia romànica. Després de la primera conversa, al carrer de París 150, vaig tenir molt clar el que era l'idioma català i la cultura del país. I sempre el senyor Aramon m'honorà amb la seva amistat, vaig visitar-lo al pis de la Gran Via cada vegada que tornava a Barcelona. I també, més tard, va acollir amb els braços oberts els meus alumnes suïssos i els va ensinistrar en la filologia catalana i en l'amor a la llengua i a la cultura de Catalunya.

Darrerament s'ha criticat prou i massa el senyor Aramon i se li ha retret que era intransigent en qüestions de gramàtica, que era un purista inamovible, etc. Sens dubte el blasme conté algunes gotes de veritat. Haig de dir, però, que conec poques persones que hagin fet tant per la llengua catalana com ell. Cal posar-se en la situació dels anys quaranta per copsar que calia una voluntat ferrenya de resistència i de sacrifici; aleshores es comprèn la posició del senyor Aramon i s'admira decididament la normalitat, sense escarafalls, amb què va actuar. També s'ha dit que fou excessivament barceloní en detriment de les particularitats de València i les Illes. Potser sí, bé que no sempre vaig treure aquesta impressió en les converses sovintejades que vaig tenir amb ell. Fins i tot contaré una anècdota, la qual va en sentit contrari. Una vegada li vaig retreure que escrivís a ER l'expressió «textos trobadorescos» amb aquesta *o* tan lletja, que topava amb la solució del meu Castelló: *trists, boscs, desigs, impostos*, etc. i no pas *tristos, boscos*, etc. Aramon s'afanyà a recomanar-me que no seguís la moda barcelonina i que continués amb la solució valenciana.

Dos vessants de la personalitat aramoniana s'han de considerar: el de romanista integral o diguem catalanista amb una excel·lent, molt sòlida formació de romanista, i el de defensor de la llengua catalana en les hores més fosques i tristes del franquisme, a través de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), que ell va saber salvar de la desaparició. Fou precisament aquesta activitat al capdavant de l'IEC, com a secretari general, la que va impedir que Aramon donés tot el fruit que es podia esperar d'ell com a filòleg i que havia començat a veure's en les seves publicacions d'abans de la Guerra Civil.

Però no exagerem això que les tasques administratives i els obligats contactes amb personalitats de l'estranger no li van permetre de dedicar-se a l'especialitat de la filologia. Després en parlarem. Però tingueu en compte que el recull d'estudis aramonians que Jordi Carbonell (*Estudis de llengua i literatura* [EstLL], Institut d'Estudis Catalans, 1997) va preparar per encàrrec de l'IEC fa quasi 800 pàgines en quart, exactament 773. I si mirem la seva bibliografia aplegada per

Maria Riera i Montserrat Martí el 1984 romandrem admirats davant la quantitat de treballs duts a terme també després de la Guerra Civil. No sabem d'on treia el temps, però va treballar força. El que passa és que molts d'aquests estudis són dedicats a col·legues estrangers (Clovis Brunel, Mario Roques, Rita Lejeune, Maurice Delbouille, Johannes Vincke, Ernst Gamillscheg) o bé a catalans que eren a l'estranger, com González Llubera, Nicolau d'Olwer o el pare Anselm Albareda, i els treballs foren publicats a fora i en revistes i miscel·lànies especialitzades, i a Catalunya no tingueren el ressò merescut.

De tota manera les activitats com a secretari general de l'IEC l'allunyaven de la seva vocació de romanista, almenys no li permetien de dedicar-se plenament a la seva especialitat de filòleg medievalista, coneixedor com pocs dels problemes de la crítica textual i de la història de la llengua catalana. El que ens ha deixat ens fa enyorar el que hauria pogut ésser i no fou. Alumne de Francesc Martorell i de Jordi Rubió, ajudant de Pompeu Fabra a la Universitat Autònoma, anà a l'Alemanya anterior al nazisme a ampliar estudis, i a Berlín —a més de trobar l'admirable muller que l'acompanyà en la seva vida, Hilde Stein— tingué entre els seus mestres Ernst Gamillscheg, que Aramon sempre admirà i del qual guardà un record fidel. Quan tornà a Catalunya tenia aquella magnífica formació que va començar a mostrar en nombroses recensions, aparegudes en les revistes *Estudis Universitaris Catalans* (EUC) i *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* (AORLL); en aquesta s'ocupà monogràficament de la crònica de les publicacions: «Bibliografia de llengua i literatura catalana» (1925-1934). En els anys que precediren l'esclat de la Guerra Civil del trenta-sis és quan Aramon publica dins la col·lecció d'«Els Nostres Clàssics» les seves precioses edicions del *Curial e Güelfa* (1930-1933) i de les *Novel·letes exemplars* (1934). Ací el jove investigador es troba amb la disjuntiva de tots els filòlegs: bedierisme o lachmanisme, això és: edició d'un sol manuscrit, el considerat millor, o bé edició crítica tenint en compte les lliçons de tots els manuscrits per tal de «reconstruir l'arquetip». En l'edició del *Curial*, el problema no es planteja, perquè solament disposem d'un únic còdex, però ja en les *Novel·letes* tenim algunes obres que ens han pervingut en diversos manuscrits. El primer Aramon es trobava com quasi tothom a Europa sota la pressió de l'escola de Bédier, i això es nota una mica, per exemple, en l'edició de *La fiyla del rey d'Ungria*, però aviat el gran filòleg recupera tota la llibertat i ofereix modèliques edicions crítiques.

Ja durant la guerra, el 1938, publica el *Cançoner dels Masdovelles*. No s'hauria aturat aquí en aquesta activitat editorial, però les circumstàncies li van fer prendre una altra direcció. És segur que ben tost ens hauria donat una edició de Guillem de Berguedà, puix que en l'article que dedicà més tard (1947-1948) a l'atribució d'*Arondetà* ens diu que cita uns versos d'aquesta composició segons l'edició que està preparant.

Un observador superficial pot imaginar-se que l'Aramon filòleg s'acaba després de la guerra i que són les tasques administratives i socials a l'Institut i a la Union Académique Internationale i les tasques docents als Estudis Universita-

ris les que l'absorbeixen per complet. No obstant això, Aramon bé que treballa, i ens sorprèn el 1953 amb estudis com ara *Les edicions de textos catalans medievals*, obra fonamental, la qual el mostra ben al corrent de tot el que s'ha fet i es fa en el terreny de la nostra filologia. Estudia des de les primeres edicions i les edicions de la Renaixença el que s'ha dut a terme en l'aspecte d'editar texts; ho examina tot amb acríbia i exposa la situació: identificació de manuscrits i llur datació i localització, caràcter de l'edició i els problemes tècnics, etc. Aqueix treball és una guia segura per a la recerca filològica. És un text que s'hauria de reeditar a part i continuar-lo de 1953 al dia d'avui.

En els seus articles erudits Aramon fa referència a la seva activitat filològica especialment amb l'estudi dels cançoners, per exemple: «Tinc preparada una edició completa d'aquest cançoner —*Jardinet d'orats*— que apareixerà entre les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans» (ER (1947-1948); EstLL, p. 315, nota 17). A propòsit d'una composició de Guillem de Berguedà diu «En tinc establert un text crític per al meu *corpus*, preparat de fa temps, dels trobadors catalans, que cal esperar que no romandrà inèdit indefinidament» (EstLL, p. 41, nota 4). En plena Guerra Civil l'any 1938, Ramon Aramon va publicar el *Cançoner dels Masdovelles*, edició importantíssima, que ha servit de base per al treball literari i lingüístic de Vicenç Beltran i Lluís Gimeno Betí sobre *El cançoner de Joan Berenguer de Masdovelles* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006). El *Cançoner de l'Ateneu* està en proves, que jo he vist, amb les correccions a mà de l'editor, i àdhuc es va publicar en facsímil un foli de la pàgina 72 en el treball sobre *Les edicions de textos catalans medievals* (EstLL, p. 465). Ací tinc un parell de fulls d'aquestes correccions. Tenia el senyor Aramon pràcticament llesta la publicació del *Jardinet d'orats* i del *Cançoner català de Saragossa* i acabà d'aplegar els materials dels cançoners *L* i el *Vega Aguiló*. Aquest treball ingent no s'hauria de deixar perdre i caldria posar-lo a l'abast dels estudiosos.

Ja ha estat dit que, amb motiu de la miscel·lània que hom li oferí (1979-1984), Maria Riera i M. Montserrat Martí van recopilar la bibliografia d'Aramon (*Estudis Universitaris Catalans*, vol. XXVI (1984), p. 421-432) i allà es veu com l'activitat científica no va ésser mai interrompuda del tot. Finalment, amb motiu del seu norantè aniversari, hom aplegà, en un impressionant volum de 773 pàgines en quart, una bona part de la seva producció. I és ben cert que tot el que va publicar era d'una gran solidesa, és i serà obra duradora.

Llegim l'estudi «Sobre l'atribució d'*Aroneta de ton chantar m'azir*». Aramon va haver de lluitar contra una sèrie de fantasmes que dissertaven sobre el possible autor de la composició, però quan ja va quedar ben establert que l'autor n'era el trobador català Guillem de Berguedà, els erudits començaren a fantasiar perquè la data generalment acceptada de 1213, per unes suposades al·lusions del text a la batalla de Muret, no casava amb el que podia ser la vida del trobador. Aleshores hom inventà un segon Guillem de Berguedà i encara un tercer. Aramon, amb una erudició admirable, ha anat desmuntant totes aquestes cabòries i fixant la data de la composició el 1181. El rei que acompanya el poeta

no és Pere, com hom havia cregut, ans son pare, Alfons. Les dades filològiques i històriques són manejades amb una gran naturalitat.

L'estudi i edició, el 1959, de la composició «Augats, seyós qui credets Dèu lo payre» aporta també una allau d'erudició. Després de mostrar que es tracta d'un plany de la Verge Maria, s'ocupa d'aquest gènere literari a Europa, i seguidament analitza filològicament la llengua del text dels tres manuscrits catalans que ens han transmès aquests planys, i finalment en fa una edició crítica i reconstrueix satisfactòriament el *planctus*, malgrat que els tres manuscrits no coincideixen en el nombre d'estrofes ni en el text mateix. L'edició crítica mostra la gran habilitat d'Aramon per fornir un text coherent. No cal que digui que les notes de peu de plana, sobre matèries de tota mena —diguem d'indole lingüística, temàtica, històrica—, ocupen normalment tres quartes parts de la pàgina.

Portem la nostra mirada sobre *Dues cançons populars italianes en un manuscrit català quatrecentista*, i ens sobta la familiaritat amb què treballa amb les dades itàliques, precisament de l'italià meridional; o *Els cants en vulgar del 'Llibre vermell' de Montserrat*, on estableix un text crític de les tres poesies (*Los set gotxs recomptarem...*, *Imperayritz de la ciutat joyosa* i *Rosa plasent*) estudiat per tots els cantons, i fins i tot hi dona la transcripció musical; recordem que el senyor Aramon, en la seva joventut, fou també músic. Aquests i altres treballs, com el dedicat al mot *guazardinc*, on es fa gala de coneixements lexicogràfics, o sobre poesies bilingües en cançoners catalans, són, com he dit en un altre lloc, de pedra picada.

Si se'm permet de dir el que jo dec als impulsors de l'edició de texts a casa nostra, esmentaré tres investigadors: Josep M. de Casacuberta i Ramon Miquel i Planas i Ramon Aramon.

I de pedra picada són també —ja sortint de l'edat mitjana— els estudis que va dedicar a l'oda *I trobair catalan* de Mistral o a *Mirèio* a Catalunya i a altres representants del felibritge. Finalment al·ludiré als punts controvertits de gramàtica en la llengua contemporània, treball aparegut en la miscel·lània en honor del seu mestre Ernst Gamillscheg (1957). Alguns joves escriptors castellanitatzats van fer-hi escarafalls perquè Aramon els mostrava llurs punts febles, però aquell estudi del 1957 conserva avui tota la vàlua.

Ara haig d'obrir un parèntesi. El doctor Badia havia d'haver parlat d'aquest afer, però no ha pogut venir. Només diré un parell de frases. Una activitat del senyor Aramon, que a tort hom posa poc en relleu, és la de fundador i editor dels *Estudis Romànics*, revista de l'Institut d'Estudis Catalans. L'any 1947-1948 va aparèixer el primer volum i, fins al final, Aramon en va editar vint gruixuts volums. I aquesta publicació ha estat des del començament una de les revistes de romanística millors i més prestigioses del món. Puc parlar-ne amb coneixement de causa perquè ho he viscut: Aramon curava com la nineta dels seus ulls els ER, demanava col·laboracions als especialistes, corregia les contribucions dels autors i sobretot corregia les ressenyes bibliogràfiques sovint encarregades a joves llicen-

ciats. Sempre va vetllar perquè els escrits tinguessin un to científic i acadèmic. La tasca dels *Estudis Romànics* duta a terme per Aramon no té preu, i mai no li n'estarem prou agraïts.

Tanco el parèntesi i continuo.

I ara, si havia de donar un consell als joves (desgraciadament ben poc nombrosos) que desitgen dedicar-se a la noble tasca de la filologia romànica, els diria que, a part els manuals de llurs estudis, llegeixin amb atenció el recull d'*Estudis de llengua i literatura* aplegat pel deïxible predilecte Jordi Carbonell. Són planes engrescadores que ens ha deixat Ramon Aramon, plenes de ciència i saviesa.

ARAMON I LA SEVA ACTUACIÓ CÍVICA

NOTES BIOGRÀFIQUES DE RAMON ARAMON I SERRA

NÚRIA ARAMON I STEIN

S'acabava l'any 1907 quan naixia Ramon Aramon i Serra. La seva mare, Dolors Serra i Boladeres, de família provinent de Martorell, era de l'aleshores municipi de Sants. Ell, del mateix barri, ja era de Barcelona. El seu pare, Ramon Aramon i Burguès, era d'Àger (comarca de la Noguera) i de petit es traslladà a Barcelona amb els seus pares. Aquest avi patern, Ramon Aramon i Sanmartí, uns quants anys més tard feia de cambrer al cafè del centre nacionalista d'Hostafrancs Sang Nova. En aquest centre, com en d'altres, hi havia, a més del cafè, una sala de reunions, un teatre, una escola... Aramon i Serra començà l'ensenyament primari en aquesta escola. En un *Patufet* de 1916 llegim que el nen de vuit anys Ramon Aramon havia guanyat el Premi d'Honor de Lectura en un certamen organitzat pel centre Sang Nova per als barris de Sants i Hostafrancs. S'hi presentaren cent vint nens i nenes. Presidí l'acte de lliurament de premis, en representació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Pere Oliver i Domenge, polític mallorquí i promotor a l'illa de l'Associació per la Cultura de Mallorca. Aquell nen, al cap de seixanta-set anys, el 1983, obtenia el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. En el discurs de glossa del guardonat que féu Maria Aurèlia Capmany, alumna seva a l'Institut-Escola —text del qual el senyor Jordi Carbonell ja destacà un fragment i també el senyor Joan Martí—, després de dir que era un excel·lent professor de llengua i literatura catalanes, destacava d'Aramon:

Però més que a escriure, Ramon Aramon ens va ensenyar a llegir, com si posés en pràctica aquell profund adagi que un dia vaig trobar en el refranyer de Sebastià Farnés: «Escriure a rai, en el llegir es veu l'home». Llegir, penetrar en el coneixement de tot allò que hem heretat escrit en vers o en prosa. Llegir i fer llegir, vet aquí la tasca d'un bon mestre. I d'aquí sorgeix la seva activitat científica més important, car el treball d'erudit que posa en solfa un text antic, què és si no una invitació a la lectura?

Aramon, molt abans del treball d'erudit, ja invitava a la lectura: a l'Orfeó Atlàntida, d'Hostafrancs. Entitat molt viva, creada de poc, el maig de 1926; la qual, a més de l'orfeó pròpiament dit, de seguida tingué altres activitats. El juliol de 1927, llegim al seu butlletí:

Sabem que s'ha constituït dins el nostre Orfeó un grup d'Amics del Llibre, el qual es proposa celebrar reunions periòdiques per a discutir temes literaris, històrics, culturals, etc. Una altra finalitat d'aquest grup és facilitar la lectura de tota mena d'obres a aquells que en formin part. És una bella manera de contribuir a la batalla del llibre.

Espigolant el butlletí —*Orfeó Atlàntida. Portaveu mensual*— ens assabentem que cada mes els Amics organitzaven una lectura amb comentaris, o una conferència sobre un escriptor, català o estranger. Hi hagué conferències: «A l'entorn del llibre i la lectura»; «Com es fa un diari»; sobre Tolstoi (en ocasió del centenari de la naixença); lectura i comentari d'obres de Bernat Metge, Joan Lluís

Vives, Joaquim Ruyra, Nathaniel Hawthorne, etc. Alguna vegada Aramon és el conferenciant; generalment, però, és el presentador d'altres.

Pocs mesos després —el desembre de 1927, al cap de mig any escàs de la constitució dels Amics— llegim:

Com el lector ja haurà advertit, els Amics del Llibre del nostre Orfeó inauguren en aquest número del nostre portaveu les seves edicions de fullets. Aquest primer conté un recull de pensaments sobre els llibres i la lectura. En seguiran d'altres —cada quan els ho permetin els cabals— amb el text de les conferències més notables que organitzin o amb fragments d'autors catalans i estrangers que creguin dignes de publicar.

Van seguir: un conte de Joan Badia, poesies de Josep Carner, un conte d'Edgar A. Poe traduït per Carles Riba, poesies de Frederic Mistral traduïdes per Maria Antònia Salvà, *Els grans catalans del vuitcents* de Rovira i Virgili (fragments), *L'hereu Riera* de Josep M. de Sagarra, poesia de Concepió Casanova, poemes de Walt Whitman traduïts per Cebrià Montoliu. L'última notícia d'una lectura, conferència o fullet és del 1929. Just quan Ramon Aramon va a Madrid a fer el doctorat. Poc abans, l'agost de 1929, Tomàs Garcés escriu a *La Publicitat* sota el títol «Amics del Llibre»:

[...] heus ací uns *Amics del Llibre*, escamot amable de l'Orfeó Atlàntida, que donen una lliçó de bibliofília. Esdevenen editors. Les seves publicacions no les trobareu a les llibreries, ni formen volum. [...] Pensaments triats sobre el llibre; poemes, contes, assaigs dels millors escriptors catalans d'avui, traduccions de Poe, Mistral, Tolstoy, Whitman, etc. Una breu nota crítica precedeix cada fulletó. La presentació és sòbria, humil, però digna. La correcció ortogràfica és acurada.

81

Al costat d'aquestes activitats els Amics anaven formant una biblioteca. Demanaven als socis que hi fessin aportacions de llibres o de diners per a comprar-ne. A cada número de la revista hi havia una llista de les donacions rebudes i —predicava amb l'exemple— gairebé cada vegada trobem el nom de Ramon Aramon entre els que hi havien fet ofrena d'un o més llibres. Quan arribaren a cent volums feren una festa. Més tard recolliren diners per a fer un moble per a guardar-hi els llibres. Havien arribat a dos-cents volums. Poc abans d'anar-se'n Aramon a Madrid, «els Amics del Llibre deixen d'existir, ara, com a grup» (butlletí del setembre de 1929). I feren donació de la biblioteca a l'Orfeó. Ramon Aramon (vint-i-un anys), en representació dels ex-Amics del Llibre, féu l'ofrena, i en el parlament digué:

Una llista de protectors assegura el perpetu engrandiment de la Biblioteca. [...] I ara, tan sols voldríem manifestar un desig. Tots hem vist com, amb motiu de la quarta Diada del Llibre, la gent s'empenyia en les llibreries barcelonines i s'apoderava amb avidesa dels llibres que els nostres autors darrerament li havien ofert.

Aquesta il·lusió per la lectura és la que voldríem veure a casa nostra, manifestada per llargues esperes, en cues interminables, al costat de la Biblioteca de l'Orfeó. I res més. Senyor President: entreu en possessió de la Biblioteca de l'Orfeó Atlàntida.

Al principi de gener de 1932, a la Reunió General Ordinària de l'Orfeó Atlàntida, el president fa un discurs en el qual diu les següents paraules:

Recordem, així mateix, que els Amics del Llibre ens varen fer present d'una Biblioteca, que bones pessetes costava, els llibres de la qual són molt llegits. [...] L'absència del fill Aramon,¹ un dels principals iniciadors dels Amics del Llibre, ha perjudicat en gran manera la Biblioteca, car la seva activitat és indiscutible. I sense ell s'han acabat les conferències, que caldria reprendre, car diuen molt a favor de la cultura.

Uns quants anys més tard Aramon organitzava l'edició d'uns altres fullets literaris, aquesta vegada en els Amics de la Poesia. Dels Amics del Llibre als Amics de la Poesia. Si els anys vint era per a difusió cultural, després de la guerra era una acció de resistència cultural. Tant en un cas com en l'altre, era pel país, per la pàtria. Pere Cullerell i Andreu Farràs, periodistes i historiadors, en el llibre *L'oasi català* (2001) —cito expressament un llibre d'història sobre «les bones famílies de Barcelona», on el tema cultural només surt de passada—, diuen: «Quan a principis dels anys quaranta, Coll i Alentorn i Ramon Aramon van demanar diners a Narcís de Carreras per als Estudis Universitaris Catalans —un dels tres pals de pillar de la resistència cultural catalana en la primera fase del franquisme, junt amb l'Institut d'Estudis Catalans i Amics de la Poesia— [...]». «Un dels tres pals de pillar», els Amics de la Poesia; fou, doncs, com és ben sabut, una cosa important. Us en parlarà, d'aquí a uns moments, el senyor Joaquim Molas.

El premi material que Aramon rebé pel Premi d'Honor de Lectura infantil fou un joc de tinters. Segurament li fou molt útil perquè, a més de llegir molt —i de fer llegir, com acabem de veure—, començà ben aviat a escriure. Era molt jovenet encara quan publicà contes a *La Mainada* i a altres revistes. Més endavant, escriví articles a les revistes: *Butlletí del Foment de la Sardana de Sans*, *Orfeó Atlàntida*, *Portaveu Mensual*, *Ressò*, *Joventut Catalana*, etc.

A més, en creà una de nova, l'any 1923: *L'Estudiant*, quinzenal, escrita a mà, velografiada. Havia començat a «convidar a la lectura» ja molt abans, doncs: a quinze anys. Al número inicial anuncia que «començarà la publicació d'una *Antologia d'escriptors catalans*, per la qual desfilaran representants de la nostra literatura». Joan Torrent i Rafael Tasis, a la *Història de la premsa catalana* (1966), després de dir que «era obra personal de Ramon Aramon i Serra, aleshores un joveníssim estudiant», ressenyen: «*L'Estudiant* tenia establerta una Biblioteca circulant per als subscriptors, rifava llibres i celebrava concursos literaris.

1. Referència indirecta al pare de Ramon Aramon i Serra, Ramon Aramon i Burguès, el qual era força actiu a l'Orfeó Atlàntida.

Va tenir una certa vitalitat, puix que almenys van sortir-ne 22 números, el darrer el maig de 1925». Joan Givanel, a la *Bibliografia catalana: Premsa* (1931-1937), diu: «En Ramon Aramon i Serra era l'ànima d'aquesta publicació dedicada al conreu de les belles lletres».

Més tard participava, molt activament, de manera anònima, en diferents tasques, en altres noves revistes, com *Ginesta* (1929), amb Marc Aureli Vila, Josep Miracle, etc., de la qual sortiren només tres números —gener, febrer i març—, ja que fou suspesa per la censura del dictador Primo de Rivera. Aramon rebé una notificació del Govern Civil i ho comunica al subscriptor:

Bon amic: Del Govern Civil ens ha estat tramesa la següent comunicació:

«Gobierno Civil de la Provincia de Barcelona – Secretaria General – Núm. 2741. - En vista de la actuación de ese periódico de su dirección, he acordado quede suspendida su publicación hasta nueva orden. - Lo digo a V. para su conocimiento y demás efectos. Dios guarde a V. muchos años. - Barcelona 30 de abril de 1929. - J. Milans del Bosch. - Sr. Director del periódico *Ginesta*.»

La qual cosa posem en coneixement vostre perquè no us estranyi, durant un temps, de no ésser servit en la vostra subscripció.

Barcelona, 22 de maig de 1929.

GINESTA

Revista d'estudiants i obrers

De vegades també els escrits eren anònims; o bé, signava amb pseudònims diversos; o amb inicials; o amb el nom sencer. Segons on escrivia o sobre què escrivia, si era un article llarg o unes simples notes. No per amagar-se, sinó perquè no es veïés que sempre era el mateix; com si hi hagués diverses persones que escrivién.

Ja abans, ben aviat al començament de la dictadura de Primo de Rivera, havia descobert què era la censura: «El present número ha passat per la censura del Govern Civil», «Tingui present el lector que aquest número ha sigut sotmès a la prèvia censura militar»; frases trobades al *Butlletí del Orfeó de Sans*. O bé, més endavant, «Visat per la censura», «Ha passat per la prèvia censura», al butlletí de l'Orfeó Atlàntida. Anys més tard, durant la dictadura de Franco, hauria de lluitar amb la censura per tirar endavant les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans.

Una altra cosa que va haver d'aprendre de jove fou la de demanar diners per a publicacions. Com, en el futur, a l'Institut.

Acabem de veure que per a aquestes activitats calia sol·licitar llibres i diners. Llibres per a la biblioteca dels Amics del Llibre. Diners també per a llibres i per al moble d'aquesta biblioteca; i per a fer els fulls. I també per a altres causes: pro monument Garreta, pro senyera, pro casal (perquè l'Orfeó Atlàntida pogués anar a un de nou). Sempre el trobem, també, a les llistes dels donants.

Per a poder fer donatius, col·laborar en subscripcions, comprar llibres, pagar-se els estudis, havia de treballar. Ho feia en el camp de la música. Tocava

el piano en cinemes per acompanyar pel·lícules mudes, cosa que requereix una especial habilitat per a adequar-se al ritme de la pel·lícula. Recordava, particularment, la sèrie *La mano que aprieta*, que acabava cada capítol amb una mà a tota la pantalla que s'anava tancant amb força. En butlletins de l'Orfeó de Sants dels anys 1922, 1924, 1925 podem trobar notes de concerts en què actuà: «Foren molt aplaudits els seriosos nois Llopart, Vaqué i Aramon en fer gala de futurs Rubinsteins.» «Recital de piano. Fou notabilíssim el que van donar els aprofitats deixebles de l'Acadèmia Ribó, [...] i Ramon Aramon.» I encara, el 1925: «Vetllada musical: [...] i En Ramon Aramon, ompliren la darrera part del programa executant [...]. Nosaltres felicitem als joves concertistes [...] i els augurem segurs triomfs en sa carrera si persisteixen en el conreu de llurs evidents condicions artístiques.» Aramon no hi persistí, tot i que féu l'arranjament de la Dansa de Castellterçol, va compondre vuit sardanes i algunes cançons, com per exemple una amb poesia de Josep Miracle i una altra amb poesia de Josep Porter. Aquest últim i altres amics es pensaven que Aramon es dedicaria a la música.

Però trià la paraula, és a dir llengua i literatura. Estudià la carrera de filosofia i lletres, branca de lletres, a la Universitat de Barcelona. Alhora començà la de dret, com hauria agradat al seu pare. En aquesta no passà de dos cursos. Només obtenia aprovats i algun notable com a màxim. En filosofia i lletres també algun notable; però com a nota més baixa, perdut entre excel·lents i matricules.

Això no vol dir que abandonés la música, que l'acompanyà tota la vida. Quan li demanaven quin era el seu compositor preferit deia: «Les tres *B*» (que eren Bach, Beethoven i Brahms). Si hagués hagut de triar-ne un, per l'obra global hauria estat Bach. No feia escarafalls d'altres *B*, de Boccherini a Béla Bartók; ni de les altres *bes*: de Vivaldi a Wagner. Com a bon lexicògraf, li agradaven totes les lletres: de la *A* d'Albinoni a la *Z* de Zemlinsky, passant per les lletres de Debussy, Fauré, Haydn (Jordi Carbonell m'explicà que fou ell qui li descobrí els quartets de Haydn), Händel i Honneger, Mozart i Mahler, Schubert, Schumann, Schönberg i Stravinsky, i tants i tants d'altres, una llarga llista, on trobaríem també la *G* de Garreta i Gerhard, la *M* de Morera, la *S* de Joaquim Serra, la *T* de Toldrà, etc. Li agradava molt la música de cambra, el *lied* i els concerts de piano i orquestra. També l'òpera, sobretot l'alemanya.

Fem un salt al futur i el trobem com a impulsor de la creació de la Societat Catalana de Musicologia el 1973, en la qual fou delegat de l'Institut fins al 1991 i hi participà regularment.

Si compongué sardanes —que foren tocades sovint en les audicions de l'època— hem de pensar que era sardanista; i dels actius. No solament com a ballador, sinó a l'Agrupació Sardanista de Sants, tant a la Junta Directiva com en múltiples activitats. En aquest ambient va saber, i de seguida ho copsà, que hi havia un problema amb la tenora. Se'n féu ressò en «La conversa del mes» —que era el títol d'un espai que publicava al butlletí de l'Orfeó Atlàntida— del maig

de 1929, on parla dels Premis Sant Jordi —uns concursos de composició per a cobla, no solament de sardanes, sinó també de música lliure per a cobla:

—[...] Els Premis Sant Jordi faran bé d'insistir sobre aquest tema. Com també de recordar aquella demanda [...]: d'incloure entre els temes a premiar «el model més perfeccionat de tenora, fins assolir el màxim de comoditats per als qui l'han de sonar.» —Ho creieu interessant, això últim? —Tant més interessant com més importància es doni a les composicions lliures per a cobla. Uns instruments perfectíssims acabarien de demostrar tota la bella sonoritat, tota la magníficent potència que aquest conjunt tan nostre posseeix.

Llegint-ho em ressonen a les orelles les paraules de l'enginyer Joaquim Agulló, membre de l'Institut, l'estiu passat, quan explicava el perquè i el com del projecte que dirigeix sobre la tenora, «instrument complicat de sostenir i d'articular notes [...], que té alguns problemes per a produir un bon so, el principal dels quals és que els forats no són on haurien de ser des del punt de vista acústic i això n'afecta l'afinació i el timbre.» El senyor Agulló, sense saber-ho, també ha homenatjat Ramon Aramon quan ha fet realitat el que aquest demanava fa ja setanta-vuit anys.

Alhora que escrivia en aquestes revistes —de l'Orfeó, de sardanes, de joves— li arribà el moment de començar a col·laborar a la revista *Estudis Universitaris Catalans* amb recensions. Com també de publicar-ne a *La Paraula Cristiana* i a l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*. No abandonà aquesta última activitat quan anà a Alemanya a estudiar.

A més, com ja hem vist, organitzava tot sol diverses activitats i també col·laborava de forma intensa en iniciatives promogudes per altri; cosa que continuà fent més endavant, per exemple en miscel·lànies: la Miscel·lània Antoni Rubió i Lluch, el 1936, de la qual fou secretari; la Miscel·lània Pompeu Fabra, iniciada abans de la guerra, amb Joan Coromines. Després de la guerra, tornà a organitzar ell tot sol activitats similars: la Miscel·lània Josep Puig i Cadafalch, a la Societat Catalana d'Estudis Històrics, 1947-1951; els volums d'*Estudis Romànics* en homenatge a Lluís Nicolau d'Olwer, a Jordi Rubió i Balaguer, a Pompeu Fabra, durant els anys seixanta; els volums d'*Estudis d'Història Medieval*, a Ferran Soldevila (1968-1972); homenatges —en forma de discursos o de sopars (també amb petits parlaments)—, centenaris, cinquantenaris...

Cinquantenari de l'Institut d'Estudis Catalans. Fa, doncs, exactament cinquanta anys. Es tractà d'un acte en una casa privada —la de l'arquitecte, protector de l'Institut, Lluís Bonet i Garí—, sobri, acadèmic i vibrant, d'una gran dignitat i intensitat, per al qual es reberen més de dues-centes cinquanta felicitacions d'acadèmies i universitats de tot Europa, Amèrica, el Japó, etc. Situem-nos a l'any 1957 i pensem què significà, en un món tan tancat i aïllat, d'ésser recordat i encoratjat per intel·lectuals de tants països.

Ferran Soldevila, en la dedicatòria del seu llibre *L'hostal de l'amor*, ja

l'any 1951, escrivia: «A Ramon Aramon i Serra, amb els millors vots perquè res no esguerri els seus dots excel·lents d'impulsor i d'organitzador.»

La «biografia» d'Aramon és, essencialment, la llengua i l'Institut. Mitja vida de l'Institut, que ara ha fet, també, el centenari. Fou explicat a les dues jornades anteriors. En aquestes «Notes biogràfiques» afegeixo algun aspecte menys recordat o sabut. La importància de la festa del cinquantenari, per exemple. O bé l'aspecte més amagat —i tot ho era prou!— dels primers anys, que tan bé exposaren els senyors Jordi Carbonell i Josep Massot i Muntaner. Els primers mesos de l'any 1943, la muller d'Aramon, Hilde Stein —alemanya, també romanista, també melòmana i que també tocava el piano—, que no solament li féu costat sempre —fins i tot a no acceptar més d'una temptadora oferta per anar a treballar de forma fixa en una universitat de la República Federal d'Alemanya (amb tot el que això significava de tranquil·litat i benestar i de tornar al seu país)—, sinó que també col·laborava en diferents tasques professionals, estigué llargament malalta i sofrí diverses intervencions quirúrgiques molt seguides (en aquella època!, amb aquella anestèsia!).

En aquesta difícil situació, Aramon rebé una seriosa amenaça anònima:

Mayo – 1943

Aramón: Sabemos de buena tinta las actividades de Vd. y sus amigos, referentes a la organización intelectual para fomentar el catalanismo.

Conocemos varios de los nombres de sus colaboradores, como también sus reuniones, sus clases y sus trabajos.

Les aconsejamos no jueguen más con la justicia. Pueden ahorrarse disgustos serios pues tenemos pruebas suficientes para que lo pasen mal.

Es su deber, como jefe, de avisar a sus cómplices catalanistas (no retribuidos como Vd.) que corren peligro.

No editen en catalán y eviten reuniones y conferencias clandestinas. De lo contrario aténgase a las consecuencias.

UN PATRIOTA [sic]

Aramon continuà editant en català. Continuaren les reunions del Ple i les de les seccions Filològica i Històrico-Arqueològica. Escrivia l'ordre del dia i l'esborrany de l'acta de les reunions dels anys 1943, 1944 i una part del 1945 en uns papers molt petits, que cabien a la butxaca. En molts casos escrivia la data canviada: en comptes de 1943 anotava 1933; o 34 per 44; perquè així semblés un paper antic i no fos perillós, si li trobaven. Calia tirar endavant l'Institut: l'Institut davant de tot.

L'abril de 1944 Aramon rep una carta de Joan Coromines:

Estimat Ramon:

Quin goig m'ha donat la teva carta! És profundament reconfortant de veure el coratge amb què lluites i vas superant les dificultats. El temporal ja va entrant en les seves acaballes i aviat podràs desempallegar-te d'aqueixes feines desagra-

dables per a un universitari. I encara reconforta més l'alacritat amb què has reprès les tasques més nobles i útils que tant estimem, així que se t'ha obert una petita es-cletxa per a fer-ho. Et felicito de tot cor i fes-me també el favor d'estreñer cordialment la mà, de part meua, a la teua valenta muller [...].

No fa referència a la maltempsada de feia un any, sinó a la situació «normal» de l'època.

El professor Joseph Gulsoy, col·laborador de Coromines, em digué un parell de vegades que aquest li havia afirmat en diverses ocasions, en època molt moderna, que si no arriba a ésser per Ramon Aramon l'Institut hauria desaparegut: «Amb l'Aramon hem tingut les nostres diferències. Però reconec i estic convençut que l'Institut s'ha salvat gràcies a ell.»

Ja modernament, però l'Institut refugiat encara a l'estatge d'Òmnium Cultural, el 23 de febrer de 1981 hi havia d'haver al Palau de la Generalitat l'acte de lliurament de la Medalla d'Or a J. V. Foix. No se celebrà —era el vespre del cop d'estat de Tejero—; però els convidats anaven a saludar-lo en una sala d'un pis de la Generalitat al carrer de Sant Honorat, al costat de Palau. En sortir, negra nit ja, i tot el carrer de la Princesa i el de Montcada completament a les fosques, sense il·luminació, ni al carrer ni a les botigues, només els llumets blaus de cotxes de la policia al fons del carrer de la Princesa, Aramon volgué tornar de totes passades al Palau Dalmasas, al carrer de Montcada, per assegurar-se que a l'Institut no passava res, que no hi restava ningú i que tot era ben tancat. Ningú no sabia què podria passar. L'Institut, la cosa més important.

Hem vist que des de jove sempre cercava la màxima correcció en els treballs, el màxim nivell cultural. En els escrits en revistes i llibres; en les peces de teatre —el juny de 1927 escriu al butlletí de l'Orfeó Atlàntida: «És necessari, opinem, d'encarrilar les representacions teatrals vers la depuració i l'educació del gust del nostre públic»—; en els concerts —també el 1927: «Una festa musical seriosa no és pas un programa de varietats».

Des de Berlín, el 1932, escriu al pare Josep Calveras, de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura de la Biblioteca Balmes: «[...] l'Anuari queda molt bé. Ja us vaig dir, em sembla, una vegada, que calia nivellar moltes irregularitats que ara s'hi noten [...]»; i en fa una relació. Són exemples de quan era jove; no cal dir, doncs, de més gran.

Des de Leipzig, el 1930, en una carta a Puig i Cadafalch:

Estic encantat de l'ambient de laboriositat d'aquests seminaris i aules. Vostè que coneix l'organització universitària a l'estranger, comprendrà la impressió que m'ha d'haver produït tot això, en esguard de les Universitats que coneixia. Només havia trobat aquest règim de cordialitat i de treball en els Estudis Universitaris Catalans, tan lligats a l'Institut i a la seva gent.

Des d'Alemanya també escrivia als professors dels Estudis Universitaris Catalans.

Ramon Aramon era molt agraït i sempre els recordava, com també alguns professors de les universitats de Barcelona, Leipzig i Berlín, anys a venir, en els discursos de gràcies que féu en diverses ocasions: la concessió del Premi Ramon Fuster, del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, l'ofrena del primer dels quatre volums de la miscel·lània que li fou dedicada, la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya, el gran homenatge popular organitzat per Llengua Nacional a les Drassanes, en algun sopar que li organitzaren antics deixebles i amics amb motiu d'aniversaris, etc. Considerava que sense aquells professors ell no hauria estat res i els ho devia tot. I, probablement, era així. Però jo goso afegir-hi que les ensenyances trobaven en ell un terreny adobat. En la seva joventut veiem ja maneres de fer que, després, s'anirien repetint.

Per a un d'aquests sopars d'aniversari —seixanta anys— Ferran Soldevila escriu:

Gener 1968.

Benvolgut amic:

«Amb la paciència tot s'abasta», deia santa Teresa de Jesús. I encara que pugui semblar absurd, jo aplicaria aquestes paraules de la santa al nostre amic Aramon. Ell s'ha vist criticat, atacat, menystingut, i ha sabut callar enmig de la injustícia, tot esperant l'hora de la vindicació, tot sabent treure dignes al·licionaments de les injustícies.

Quants que avui seiem al seu costat o ens hem adherit a aquest acte, l'haurérem una hora o altra censurat, en el fons injustament. Tot apareix avui com reconeixença de la seva tasca utilíssima, ànima com ha estat i motor d'una institució capital de la nostra cultura.

I venim avui a dir-vos, en contemplar el balanç de la vostra tasca, que, comptat i debatut: «Aramon heu tingut raó. Gràcies per l'obra feta, sovint en l'anonimat i en el silenci».

Cordialment vostre,

Ferran Soldevila

88

M'he estès en el període de joventut, per entendre com es forjà la seva personalitat; he fet un parell de parades durant la trajectòria vital; m'acosto a l'acabament d'aquestes «Notes biogràfiques» amb una pregunta, i la resposta, que li feren en una entrevista, l'any 1980: «—A 72 anys i després de tot el que ha viscut, quin producte pren cada matí per ser tan optimista? —No sóc optimista. El que faig és no ser pessimista i em dic sempre: “aguantar, aguantar, aguantar”. —Aguantar és el seu lema? —Més o menys. També en tinc d'altres», i amb uns quants títols de textos que parlen d'ell, que aplegats fan una semblança sinòptica de la persona: «El mestratge de R. Aramon i Serra», «L'autoritat de la llibertat», «Una vida per la cultura catalana», «Filologia i resistència», «Ramon Aramon i Serra, la tossuda fidelitat a un país», «Ramon Aramon mai no va capitular», «Ramon Aramon i Serra, simbiosi entre filologia i pàtria».

La seva pàtria era Catalunya amb les Illes i el País Valencià, òbviam-

ment. Sempre hi estigué molt lligat i estava en contacte amb els intel·lectuals de tots dos llocs. Ja d'abans de la guerra. En certa manera es pot simbolitzar amb la gran amistat que tingué amb Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis i Guarnier.

Moltes vegades acabava els discursos, en diferents àmbits, amb «treballar per la pàtria» o alguna expressió semblant. Per exemple, el discurs com a president del Consistori dels Jocs Florals a Munic, els últims de l'exili (1977), exactament el dia del retorn del president Josep Tarradellas a Catalunya: «No ens resta sinó fer vots tots plegats perquè aquesta llibertat de l'esperit sigui possible i profitosa a totes les terres catalanes, perquè cap entrebanc no vingui a interposar-se de nou en el desenvolupament i en l'expansió de la nostra llengua, que és el mateix que dir en la pervivència rica i plena de la Pàtria.»

ARAMON I LA SEVA ACTUACIÓ CÍVICA

ARAMON I LA RESISTÈNCIA CULTURAL ANTIFRANQUISTA

JOAQUIM MOLAS,

MEMBRE DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

Aramon va ser un filòleg de formació rigorosament germànica i un acadèmic que es va identificar amb una institució, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), i a través d'ella, amb la Unió Acadèmica Internacional (UAI), però, a la vegada, va ser, arrossegat per les circumstàncies, un activista politicolingüístic decisiu en molts sentits, abans del trenta-sis, i sobretot, després del trenta-nou. Abans del trenta-sis: Aramon, en plena dictadura primoriverista i essent encara un estudiant, va impulsar algunes publicacions, com *Ginesta*, una revista, segons el subtítol, *d'estudiants i obrers*, i un cop acabada la carrera, va col·laborar, com a professor de l'Institut-Escola, en la gran renovació pedagògica auspiciada per la República i alguns dels seus alumnes, entre ells Maria Aurèlia Capmany i els germans Casassas, han recordat tota la vida el que van suposar per a ells les seves ensenyances dins de l'aula. O fora de l'aula. I, a la vegada, va intervenir amb decisió en les relacions politicoculturals de Catalunya amb Mallorca i el País Valencià, potser, en el primer cas, d'abast professional, i en el segon, d'abast més amplament «polític». O cívic. Així, en les seves famoses bibliografies publicades, al principi, amb la col·laboració de Josep Vives, i després, pel seu compte i risc, a l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, va dedicar una atenció especial a la producció mallorquina i valenciana. Pel que fa específicament al País Valencià, va realitzar el novembre de 1935 un viatge a Castelló i a la ciutat de València sota els auspicis de Nostra Parla i en companyia de Pompeu Fabra, Joan Coromines i Josep M. de Casacuberta, gràcies al qual va establir contacte amb el grup en plena ebullició de joves estudiosos format per Joan Beneyto, Felip Mateu i Llopis, Francesc Almela i Vives i Manuel Sanchis i Guarner.¹ Va col·laborar a les pàgines de la revista *Acció Valenciana*. I, al seu torn, va fer ressenyes d'obres valencianes en revistes de Barcelona. Per exemple, de *La llengua valenciana*, de Lluís Revest, i de les *Relacions monetàries entre Catalunya i València des de 1276 a 1376*, de Felip Mateu i Llopis, totes dues, a *La Paraula Cristiana* de l'any trenta-u.

El 1939, amb la derrota de la República i del que aquesta suposava, Aramon va tancar portes i va optar, des del primer moment i sense embuts, per la via de la resistència i la clandestinitat. De fet, el conjunt de la societat civil catalana, després de la convulsió revolucionària i l'exili del trenta-sis, dels tres anys mal comptats de carnisseria bèl·lica i de la desfeta i l'exili massiu del trenta-nou, es va anar recuperant amb penes i treballs. Les primeres reaccions no «individuals» sinó de «grup» i amb un mínim de projecció «pública» daten, segons els meus comptes, del mes de març de 1941,² més exactament, del dia 16, quan l'arqui-

1. Sobre aquest viatge i les seves conseqüències, cf. A. FERRANDO, «Pompeu Fabra i el País Valencià», a *Simposi Pompeu Fabra*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2000, p. 136-141; F. RIPOLL, *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939-1951)*, Catarroja, Barcelona, 2010. Reescriptura de la tesi doctoral llegida el 2008 a la Universitat Jaume I, de Castelló de la Plana.

2. Segons Joan Oller i Rabassa, a partir del primer diumenge de maig de 1940, «els Mestres en Gai Saber i els components del Consell Directiu» van dedicar «un homenatge pri-

tecte Lluís Bonet i Garí va commemorar a casa seva els vint-i-cinc anys de la mort del bisbe Torras i Bages amb un acte que va obrir Maurici Serrahima i en el qual Joan Llongueres i Manuel Bertran i Oriola van llegir uns versos al·lusius, Josep M. Armengol va fer un parlament carregat d'emoció i Lluís Carreras va tancar amb una llarga conferència de més d'una hora i quart. Serrahima va anotar amb orgull, en el seu dietari: «Potser hauré estat el primer que, de la guerra ençà, ha pres la paraula en un acte d'aquesta mena».³ Al cap d'uns quants mesos, el 7 de desembre, Bonet va repetir l'operació a propòsit, aquest cop, d'un centenari, el del *Gaiter del Llobregat*, que s'havia iniciat el 15 de gener del trenta-nou, en plena descomposició bèl·lica, amb unes paraules impressionants del doctor Jordi Rubió divulgades per la *Gasetta Radiada*, de la Institució de les Lletres Catalanes, i que les circumstàncies havien congelat.⁴ Paral·lelament, van començar a organitzar-se de manera més o menys dispersa reunions literàries i musicals de caràcter íntim en cases particulars. Per exemple, el 29 de març de 1941, segons una nota del *Dietari* de López-Picó, Josep Palau i Fabre va organitzar a casa del seu pare, pel que sembla, un addicte convençut del nou ordre, una lectura de les *Elegies de guerra*, de Miquel Dolç, i pocs dies després, el 19 d'a-

---

vat» als Jocs Florals. En els actes, «els que hi concorriem (mai no fórem més d'una vintena) havem respectat sempre les essències de la institució i, com que no podíem reunir el Cos d'Adjunts, no fèiem convocatòria, no hi havia Jurat, ni premis, ni Reina. Tot es reduïa als discursos dels qui actuaven de president i mantenidor foraster i secretari, dedicant aquest en la seva Memòria un record a les personalitats desaparegudes durant l'any que tinguessin interès per als Jocs o per a la vida intel·lectual, sense exclusivismes ni miraments polítics». El primer president d'aquesta etapa cavernària, que es va prolongar fins al 1970, va ser Lluís Millet, el primer secretari, Oller i Rabassa, i el primer que va fer el discurs reglamentari de gràcies, Joan B. Solervicens, que havia passat tota la guerra exiliat a Roma. Cf. J. OLLER I RABASSA, «Memòria del Secretari», a *Jocs Florals de Barcelona. Any CXIII de llur restauració*, Barcelona, Imp. Vda. Fidel R. Ferran, 1971, p. 31-33. A més, el 1940, alguns grups de teatre *amateur* van reprendre, ni que fos entre dents, les seves activitats en centres religiosos. O parareligiosos. Dos casos: el 1940 es va recuperar la tradició de les Passions a Olesa de Montserrat, Esparreguera, Molins de Rei i Mataró. De la d'Olesa, per exemple, se'n van fer, durant els mesos de febrer i març, fins a set representacions, una d'elles, extraordinària, i va aplegar uns deu mil espectadors (vegeu J. BASSÓ i R. PINYOL I TORRENS, «Les Passions locals. Primers espectacles en català autoritzats a la postguerra (1940)», *Revista de Catalunya*, nova etapa, núm. 55 (1991), p. 100-113). Segon cas: el juliol de 1941, un grup de Sant Hipòlit de Voltregà va estrenar *De la mateixa entranya*, de Josep M. Folch i Torres (vegeu R. FOLCH I CAMARASA, *Bon dia, pare*, Barcelona, Rosa Vera, 1968, p. 219; X. FÀBREGAS, *Josep M. Folch i Torres i el teatre fantàstic*, Barcelona, Millà, 1980, p. 15-16).

3. Cf. M. SERRAHIMA, *Del passat quan era present*, vol. 1: 1940-1947, ed. a cura de J. Poca, Barcelona, Edicions 62, 2003, p. 46-47.

4. J. RUBIÓ I BALAGUER, «Commemoració del 1839», a *Il·lustració i Renaixença*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 298-301, «Obres de Jordi Rubió i Balaguer», VII. Dies abans, amb motiu del dia de Sant Jordi, un grup de set amics, entre ells Aramon, van visitar el doctor Rubió per recordar en la seva companyia l'efemèride. «Una estona d'intimitat emocionada», diu López-Picó, «que a tots ens ha compensat de moltes amargueses». Cf. M. SERRAHIMA, *Del passat quan era present*, vol. 1, p. 54; J. M. LÓPEZ-PICÓ, *Dietari (1929-1959)*, ed. a cura de J. de D. Domènech, Barcelona, Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 177.

bril, una altra de la traducció de la *Commedia* dantesca, de Sagarra. I, al cap d'un any, el 8 de febrer, també segons López-Picó, una actriu, Joana Ribas, va fer a casa seva un recital de poesies, entre elles, algunes d'ell mateix. A poc a poc, aquestes reunions es van anar consolidant i sistematitzant. Així, el mes d'octubre del quaranta-u, Joaquim Martí i Rodés en va inaugurar a casa seva una sèrie que es va prolongar fins a l'abril del cinquanta i que barrejava les lectures líriques amb concerts i fins, en alguna ocasió, amb cursos d'història de Catalunya, a càrrec de Coll i Alentorn. Finalment, el 23 de març de 1942, Ramon Sunyer, Ramon Aramon i Josep Palau van reprendre els Amics de la Poesia, i uns quants mesos després, el 27 de desembre, els germans Gassó i els seus amics van engegar de ple les activitats de l'Estudi del carrer de Sant Pau, que són, comptat i debatut, les dues primeres amb voluntat de formalització i de continuïtat. O, almenys, de formalització i de continuïtat donades les circumstàncies. I que fins van segregar alguna publicació impresa. O mecanografiada.⁵ Entre l'una i l'altra, es va produir la represa de l'IEC. «Represes a casa del senyor Puig i Cadafalch», diu López-Picó el dia 17-IV-1942, «les tertúlies quinzennals dels supervivents barcelonins del nostre Institut als quals s'adjuntaran alguns amics agradats dels costums habituals i d'eficàcia d'intercanvi que ens compensin de l'isolament transitori dels treballs personals sense companyia» (cf. també les anotacions corresponents al 14-II-41 i al 15-V-42).

Probablement, per intentar d'entendre no sé si la relativa lentitud o, al revés, la relativa rapidesa de la reacció, caldria invocar la complexitat del moment, amb el teló de fons d'una nova guerra, aquesta, mundial, cosa que no faré. Em limitaré a subratllar alguns fets que em semblen significatius. Si descomptem els fervorosos del nou ordre i els perseguits sense compassió per aquest, la gran massa de la població se sentia, alhora, alliberada i reprimida, i per tant, desinflada i plena de contradiccions. Per a mi, el *Dietari*, de Josep M. López-Picó, un dels grans referents de la poesia catalana dels anys trenta, en podria ser un bon testimoni.⁶ El 24 de gener de 1939, per exemple, en entrar les tropes de Franco

5. En general, sobre aquests grups, cf. J. SAMSÓ, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. 1, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, p. 175-300. Lluís Gassó, que va recollir els seus records en un preciós article de *Serra d'Or*, diu que un grup molt reduït d'amics ja es reunia, des del mes de desembre del 1939, al pis del carrer de Sant Pau i que fins va organitzar alguna lectura solta i va impulsar, a partir del dia de Sant Jordi del quaranta-dos, una revista mecanografiada, *Estimats Amics*, dirigida per Serrahima. Les sessions formals, però, que barrejen la música amb la literatura, van començar el 27 de desembre de 1942 i van ser ampliades, el 1946, amb unes modestes representacions teatrals i amb la publicació d'algun llibre (L. GASSÓ, «Petita història de l'Estudi del carrer de Sant Pau», *Serra d'Or*, vol. XXIV, núm. 274-275 (1982), p. 461-465).

6. Valdria la pena d'analitzar cas per cas l'evolució dels exiliats del trenta-sis i dels qui, durant la guerra, no es van moure de Barcelona. En posaré dos casos. El dia 5 de maig de 1941, Serrahima discuteix amb Fèlix Millet, que s'havia exiliat el trenta-sis, sobre les possibles activitats a fer. I anota en el seu dietari: «trobo en Fèlix una mica fred en la manera com parla del que ha passat i passa. Haver estat a l'altra banda l'afecta fins quan ell no voldria que l'afectés. Així, no acaba d'entendre la nostra actitud davant la guerra. En termes polítics, parla

a Vallirana, on residia des dels primers temps de la guerra, anota: «Ens cal una ben digna, ben soferta i ben justa expiació» individual i col·lectiva dels pecats comesos, si més no, el 1934 i el 1936. I, el 27 de gener, en ser ocupada la ciutat de Barcelona, parla d'«aquesta hora suprema de l'inici de la nostra expiació». Un mes després, el 27 de febrer, resumeix el sentit del que espera de la victòria de Franco: «No és possible dubtar i hem de beneir sense reserves els camins del nostre retorn a la tradició romana que són també els del retrobament de la Catalunya de sempre no vinculada a un partit, a una cleda doctrinària o a una classe social. I com més refem la vivència essencial de la catalanitat, millor podrem rectificar les equivocacions del catalanisme polític que ens havíem [sic] fet perdre la bona ruta assenyalada per Torras i Bages, el definidor de la tradició catalana. Les essències de la catalanitat alliberada d'enfarfecs aliens a la nostra fe i de coaccions mal avingudes amb el sentit de la nostra llar, ens han de permetre una fesomiació [sic], sense renúncies i sense humiliacions, dins la voluntat d'imperi que enlairarà l'ideari de les noves promocions patriòtiques». Per això, el 2 d'abril, just acabada la guerra, diu de Franco: «Grandesa militar i laconisme emocional. Que el seu auster guiatge inspire la nostra conducta». A poc a poc, però, es va anar adonant que el triomf de Franco suposava al costat d'uns aspectes positius, com l'ordre i el restabliment del culte, d'altres de negatius: l'ocupació militar, un comportament dels falangistes idèntic al més execrable dels membres de la FAI (Federació Anarquista Ibèrica), la prohibició de les tradicions catalanes, i amb elles, de la llengua i les seves institucions. «Fa mal que a la nostra expiació, humilment acceptada —perquè la volem exemplar i eficaç—, no sàpiguen estalviar-li extremitats venjatives com la de barrejar els noms dels anarquistes botxins de Barcelona (finalment esborrats dels carrers de la ciutat que n'aguantava la viva ofensa constant) amb els noms de patricis benemèrits com Verdaguer i Callís, Prat de la Riba i d'altres» (24-IV-39). I, el 17 de maig, es demana: «Serà possible que els delerosos d'ordre, de justa pau i d'espirituals jerarquies hàgim de confessar que hem esperat inútilment?». L'11 de setembre insisteix en el mateix: «Haurem de constatar que no ens ha servit de res la tragèdia soferta?». El 21 d'octubre, apunta, ja, el desencant: «Acceptàvem una expiació que ens redimís; sofríem calladament el càstig que els nostres pecats i els pecats dels altres havien cridat. Però no podíem creure que la validesa de l'ansiat perdó servís de màscara a la força, primer, i més tard a l'arbitrarietat injusta. Del que prometien gairebé

95

---

d'una “unió de la gent decent”, una mica paradisiàca. (Què són, la “gent decent”?). Li responc amb una certa duresa quan em diu que els intents de solució dels afers religiosos i del culte produïen un element de propaganda; responc que, per arribar-hi, no vam acceptar que només fos propaganda, i que col·laboràvem convençuts amb la Generalitat. Diu que admet el bon desig, però la ineficàcia final —la fi de la guerra— el porta a no adonar-se del valor que el restabliment del culte podia haver tingut —i pot tenir— per situar les coses». Segon cas: recordo que, cap al 1949 o el 1950, vaig tenir una llarga conversa erudita amb Josep Iglésies i que aquest, en posar-li jo com a exemple el cristianisme de Riba, em va tallar amb un contundent: «Sí, però un cristianisme passat pels rojos».

no en resta ni la màgia verbal». I el 13-XI-40 afirma amb dramatisme: «*Allò fou la nostra ruïna. Però això no és, com volíem i esperàvem, la nostra salvació*». Malgrat tot, el 20-XI-39, en recordar el «simpàtic mite» de José Antonio, pensa de vegades «en les possibilitats d'entesa del nostre Joaquim Folguera i José Antonio si s'haguessin pogut conèixer i tractar; i en les possibilitats fecundes de la coincidència de les il·lusions que havíem compartit amb Xènius als inicis del nou-cents el programa delerós que inspirà la creació de Falange i que hauria de justificar sempre la seva acció al marge de les concupiscències dels arribistes». I, arran del referèndum del mes de juliol del quaranta-set, escriu amb contundència: «Jo hauria votat de gust: Monarquia, sí; Franco, cap de l'exèrcit al servei de la pàtria, sí; el partit únic, no». Ara: López-Picó, fidel a una idea de Catalunya, traïda, d'una banda, per la República i la revolució, i prohibida, de l'altra, per Franco, va continuar sense interrupció la seva obra poètica, va publicar, així que va poder, llibres, els primers, si no vaig mal fixat, el 1946, i va mantenir relacions més o menys fluides no sols amb tots els seus col·legues, per posar un cas, amb Carles Riba, sinó també amb alguns dels nous poetes, com Josep Palau i Fabre i Josep M. Boix i Selva, i fins, en el seu moment, va fer gestions a favor dels seus amics perseguits o empresonats (Agustí Esclasans, Janés i Olivé, Boix i Raspall). I, des del mateix gener del trenta-nou, va mostrar la seva preocupació pel futur de l'IEC (10, 13 i 15-II-39, 5-V-39, 13-I-40, 14-II-41). D'aquí ve que, des del primer dia, fos invitat a les sessions literàries clandestines, si bé solia excusar la seva assistència no sé si, com diu, per la seva decisió d'allunyar-se «de tota pública manifestació en aquestes greus circumstàncies» (25-I-45). O simplement per la seva condició de funcionari de la Diputació. A tot estirar, es limitava a enviar-hi uns versos epigramàtics.⁷

Així, dins un context general com aquest, van iniciar les activitats els qui es podien sentir més segurs i més ben armats. Lluís Bonet i Garí, que havia passat tota la guerra refugiat a Sevilla, va ser el primer que es va atrevir a organitzar un acte d'una mínima dimensió pública. I, com a plat fort de l'acte, va comptar amb Lluís Carreras, que, el 1936, va haver de fugir a França i que, malgrat haver estat l'home de confiança del cardenal Vidal i Barraquer, va publicar a Tolosa de Llenguadoc, el 1938, una *Grandeza cristiana de España: Notas sobre la persecución religiosa*, en la qual va fer la defensa de Franco i del nou ordre. «Molt important i ajudador de l'examen que ens cal fer», comenta López-Picó en el seu *Dietari* (20-III-39). Per la seva banda, Joaquim Martí i Rodés i Ramon Su-

7. De tota manera, López-Picó, segons diu en el seu dietari, va fer algunes lectures semipúbliques molt seleccionades, per exemple, al santuari de Montserrat, a Girona, a casa de la vídua Massó, o a Mallorca, a la de Guillem Colom, i fins i tot una de pública a València. A més, cada 26 de gener, en feia una de canònica al domicili de Joaquim Martí, i a partir del 1947 en va fer diverses al de Josep Iglésies. Altrament, no va voler intervenir en les celebracions oficials del centenari de Verdaguer. I, no sé si per les seves relacions amb Palau i Fabre, va col·laborar, el 1944-1945, en els núm. 5 i 15 de *Poesia*, i el 1946, en la revista *Ariel* amb un breu epigrama de circumstàncies sobre Pidelasserra.

nyer, que, durant la guerra, no s'havien mogut de Barcelona, on havien exercit la seva professió amb els alts i baixos propis de l'època, havien celebrat clandestinament missa a casa seva fins al punt que, segons Albert Manent, «la gent considerava la casa dels Martí com una parròquia pels serveis diaris de culte que hi havia» i «can Sunyer era anomenat el “bisbat” perquè era un nus de comunicacions».⁸ Doncs bé: tots dos, durant els moments més inhòspits del franquisme i aprofitant l'experiència de la guerra, van donar la volta a la «clandestinitat» i van substituir el culte religiós pel lingüístic i cultural. Per acabar, Maurici Serrahima, un dels oradors de la commemoració torrasiana, va participar, durant la guerra, en les lluites pel restabliment del culte i en l'ajut als perseguits i va ser detingut per aquest motiu. Malgrat tot, el 1939, per la seva fidelitat a la República, va haver d'exiliar-se a França, d'on no va tornar fins al cap d'un any i mig, el 7 de setembre de 1940. I, des del dia mateix de la seva arribada, va posar tots els seus actius en l'organització de la resistència política i cultural.

Entre el trenta-nou, o si més no, entre el quaranta-u i mitjan anys cinquanta, quan ja començaven a despuntar les primeres manifestacions que farien explosió en el curs dels anys seixanta, es va anar definint i realitzant un programa politicocultural de xoc que gira al voltant de dues idees, la de salvació i la de continuïtat, i que podria ser resumit en els termes següents: 1) conservar i salvar la memòria, més exactament, salvar i conservar el patrimoni cultural decapitat, i amb ell, i sobretot, la llengua; 2) imaginar i mantenir, aprofitant totes les esclertes possibles, plataformes de defensa i resistència; 3) restablir i consolidar els lligams personals destruïts, en un sentit, el 1936 i, en l'altre, el 1939, i, a la vegada, reagrupar la gent més o menys anònima que, amb la guerra, havia quedat despenjada i reconstruir els ponts trencats amb les Illes i el País Valencià; 4) assegurar la continuïtat, i per tant, dedicar una atenció preferent als joves. Amb tot, entre 1941 i mitjan anys cinquanta, es van anar produint una sèrie de canvis provocats per la marxa de la Segona Guerra Mundial i, en definitiva, pel triomf dels aliats i la necessitat de Franco de reajustar les peces per tal d'incorporar-se sense massa concessions a les exigències del nou ordre internacional. Així, el 1945, els estaments oficials tant de Madrid com de Barcelona i València van aprofitar el centenari de Verdaguer per commemorar-lo amb tots els ets i uts. I, entre 1944 i 1946, es van anar regularitzant i formalitzant les lectures a les cases particulars, com, per exemple, la de Josep Iglésies, van sortir les primeres revistes literàries clandestines i va augmentar de manera significativa la publicació de llibres clandestins, sobretot, de bibliòfil, els uns i els altres de tirades quasi simbòliques i a vegades amb dates falses. O vagues permisos eclesiàstics.⁹ Finalment, el 1946, es

8. A. MANENT, «Monserrat Martí, puntal de la “intendència” nacionalista», a *Retorn a abans d'ahir: Retrats d'escriptors i de polítics*, Barcelona, Destino, 1993, p. 239.

9. Cf. M. J. GALLOFRÉ i VIRGILI, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991; A. MANENT i J. CREXELL, *Bibliografia catalana dels anys més difícils (1939-1943)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988; A. MANENT i J. CREXELL, *Bibliografia catalana: Cap a la represa (1944-1946)*,

van concedir, ni que fos amb restriccions, els primers permisos per a l'edició de llibres i la representació d'obres teatrals. I, un any després, per a la convocatòria de premis literaris que, a grans trets, van permetre de desenrotllar una nova política no sols de foment de la literatura, sinó també, i sobretot, de captació i penetració entre les masses anònimes de lectors.

Aramon, obert a qualsevol iniciativa, fos del color que fos, sempre que fos en defensa del país i del seu patrimoni lingüísticocultural, va participar des de la fila zero, sol o amb la col·laboració d'alguns amics de la seva fusta, com Coll i Alentorn, Serrahima i Ramon Sunyer, en la definició i realització del programa, sobretot, en els moments més durs dels anys quaranta i cinquanta. Així, el trobem en la represa de les activitats de l'IEC i dels Estudis Universitaris Catalans (EUC), en les sessions literàries més emblemàtiques, en els inicis de la recuperació editorial i en la convocatòria dels primers premis de novel·la i, per acabar, en les tertúlies més o menys volanderes de cafè. Sens dubte, la seva gran base d'operacions va ser l'IEC. I, deixant de banda el seu paper estrictament institucional, ja estudiat per partida doble, Aramon va desenrotllar sota el seu paraigua una positiva política destinada, d'una banda, a assegurar la continuïtat de l'estudi de la llengua i la cultura, i, de l'altra, a reagrupar els estudiosos despenjats el trentassis. O el trenta-nou. El 1942, per exemple, amb l'ajut de Coll i de Serrahima, va reprendre clandestinament els Estudis Universitaris Catalans, fundats, com a suplència, el 1904 i absorbits, durant la República, per la Universitat Autònoma, amb cursos regulars sobre història de Catalunya (Ferran Soldevila) i sobre llengua (Aramon) i literatura catalanes (Jordi Rubió), completats amb algun altre d'escadusser sobre dret català i ampliat, a partir del 1961, amb uns més o menys poblats d'estiu per a estrangers. I, en aquests cursos, que van funcionar fins al 1981, quan la creació de càtedres específiques a les dues universitats de Barcelona els van fer innecessaris, es van formar no sols la majoria dels nous estudiosos del país, des d'Antoni M. Badia, Joan Mercader i Jordi Carbonell fins a Jordi Nadal, Josep Fontana, Antoni Comas, Josep Massot o jo mateix, sinó també alguns dels catalanòfils més eminents, com P. Russell-Gebbett, Arthur Terry, Alan

---

Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. (Malgrat el rigor amb què han treballat els seus autors, aquest repertori, a causa de les dificultats de recerca i datació del material, no és del tot segur i valdria la pena de revisar-lo a partir de la bibliografia més recent. Per exemple, no s'ajusta a la realitat en la datació d'alguns dels opuscles dels Amics de la Poesia. O resulta sospitós que Pere Benavent publicués, en un sol any, precisament el fatídic del trenta-nou, quatre llibres.) Cf. també A. MANENT, «L'Editorial Estel de Maria Montserrat Borrat (1944-1952)», a *Miscel·lània Joan Triadú*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 233-242 (reproduït a A. MANENT, *Del Noucentisme a l'exili: Sobre cultura catalana del nou-cents*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, p. 127-137); «Els llibres de bibliòfil en català (1941-1962)», a *Miscel·lània Joan Gili*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1988, p. 321-360 (reproduït i complementat a A. MANENT, *Del Noucentisme a l'exili: Sobre cultura catalana del nou-cents*, p. 139-157); J. MOLAS, «La Selecta: una editorial significativa», *L'Avenç*, núm. 6 (1977), p. 39-43 (reproduït a *Obra crítica*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1999, p. 212-221).

Yates, Giuseppe Tavani o Giuseppe Grilli. A més, aquests cursos, els va ampliar i completar amb la gestió, gràcies als seus bons oficis, del lectorat de diverses universitats britàniques, especialment, la de Liverpool, que, en un moment d'asfíxia i de tancament, van suposar una possibilitat de sortida per a molts dels estudiants dels EUC. Altrament, Aramon, amb la idea de reagrupar els estudiosos dispersos, va ampliar la llista de societats filials de la institució (Biologia, 1912, Ciències Naturals, 1915, Filosofia, 1922, i Geografia, 1935) i va fundar, el 1946, la Societat Catalana d'Estudis Històrics, dividida en tres grans branques, una, d'història de Catalunya, una altra, de llengua i literatura, i una darrera, d'art i arqueologia, a la junta de govern de la qual va incorporar alguns dels estudiants dels EUC, primer, Badia i Margarit i Joan Mercader, i després, Joan F. Cabestany o jo mateix. Les sessions, a vegades, segons fos el tema o el conferenciant, relativament nombroses, tenien lloc en cases particulars, inicialment, en la de Puig i Cadafalch, i després, en la de l'advocat Antoni Pelegrí. I, com a vehicle d'expressió, va impulsar la publicació d'un butlletí que aplegava, a més d'estudis, alguns d'ells ja donats a conèixer en les sessions públiques, una gran quantitat d'informació, en general, feta per ell i signada amb el seu nom, amb les seves inicials o amb el «pseudònim» de noms reals. I, amb el temps, va contribuir a la fundació d'altres societats especialitzades, com la d'Estudis Jurídics, Econòmics i Socials (1950). Per acabar, va instituir, amb la marca de l'Institut i amb un lot dels seus llibres, no sols com un acte de presència institucional, sinó també com a estímul per als joves, i en general, per al conjunt dels estudiosos, un premi en totes les convocatòries dels Jocs Florals celebrats a l'exili.

Fora de l'àmbit de l'Institut, Aramon va participar pràcticament en totes les reunions literàries més o menys regulars i formalitzades dels anys quaranta i cinquanta, si bé, segons els casos i les èpoques, amb un grau molt divers d'implicació, en el qual no és el moment d'entrar. Així, el trobem documentat en les primeres de Joaquim Martí i Rodés (1941-1950), dels Amics de la Poesia (1942-1945) i de l'Estudi del carrer de Sant Pau (1942-1955), més endavant, en la més «política» del grup Miramar, una mena d'Ateneu Enciclopèdic Popular dividit en seccions i impulsat, sota l'advocació de Llull, per Maurici Serrahima i Josep Benet (1944-1945 - 1953), i la més rigorosament tradicional i literària de Josep Iglésies (1946-1957), i, finalment, en la que seria la darrera i la més descaradament ideològica, la de les Barbolles Poètiques de Joan Colomines (1959-1962). Cal, però, destacar-ne una, la dels Amics de la Poesia, no sols per constituir, amb Miramar, una mena de suma i compendi del programa polític de xoc, sinó també per ser aquella en la qual va tenir una participació més decisiva. En efecte: els Amics havien estat creats per Josep Carner amb una idea molt determinada, la de posar en relació la poesia amb la societat barcelonina i, per tant, de convertir-la en un objecte de comerç quotidià. La primera sessió va tenir lloc el mes de març de 1920 al Cercle Artístic de Sant Lluc i va funcionar de manera més o menys regular fins al 1936. Per exemple, el mes de gener del trenta-sis, Paul Éluard, que era a Barcelona amb motiu de la gran exposició de Picasso organitzada per

l'ADLAN (Amics de l'Art Nou), hi va fer una lectura dels seus versos. Doncs bé: amb la idea de restablir el pont amb els anys «perduts», Aramon, en companyia d'un poeta jove, Josep Palau i Fabre, i de Ramon Sunyer, que el 1920 havia signat, juntament amb Carner i d'altres, com Manent i Garcés, el manifest fundacional, van recuperar la pràctica suspesa per la guerra. La primera sessió, feta a la rebotiga de Sunyer, a la Gran Via, va tenir lloc el 28 de març de 1942. Aramon va fer la presentació de la segona època, i Serrahima, la dels quatre poetes que van llegir els seus versos, dos, Rosa Leveroni i Josep Ros i Artigues, amb un llibre ja publicat el 1938, i dos de rigorosament inèdits, Palau i Josep Romeu. Els quaranta-un poetes que, segons els meus comptes,¹⁰ hi van llegir versos, sols o en grups de tres i fins de quatre, són d'estètiques molt variades i obeeixen a un programa general molt determinat que dóna preferència als més joves (vint-i-dos en total, un d'ells, Francesc M. Capdevila, fill de Josep M. Capdevila, mort prematurament) i als de les diverses terres catalanes (set mallorquins, dos valencians i un rossellonès), però que remarca, com cal, els grans referents en exercici (disset, dos d'ells, Carner i Cassol, exiliats, i un, Miquel Ferrà, amb motiu de la mort) i fins, quan s'escau, del passat més o menys llunyà (Rubió i Ors, Guimerà, Folguera). A més, de cada sessió, es va publicar, com a recordatori, un petit opuscle en paper de fil, que, avui, constitueix una vertadera joia bibliogràfica. Del programa, crec que en cal destacar, per les seves implicacions polítiques, les relacions amb el País Valencià i amb les Illes, que, al llarg dels anys cinquanta, van desembocar no sols en les campanyes del *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), sinó també en una col·lecció emblemàtica, la «Biblioteca Raixa». Amb motiu de la guerra, el grup d'estudiosos joves valencians es va disgregar entre forts enfrontaments. I, d'una banda, Casacuberta i el pare Batllori i, de l'altra, Aramon, amb la col·laboració de Serrahima, van intentar no sols de consolidar-ne les restes, sinó d'assegurar-ne la continuïtat. I van posar en joc les seves forces en l'ajut i la promoció de Sanchis i Guarner, Carles Salvador, Xavier Casp, Miquel Adlert i Joan Fuster. Serrahima, per exemple, dóna notícia, ni que sigui de passada, de les visites de Casp, Salvador i Adlert (30-X-43, 24-X-47). Pel que fa a les Illes, resolta la tensió Alcover-IEC, les relacions van ser fluides no sols amb Moll, sinó també amb els seus poetes més representatius, i de manera especial, amb els joves. Per posar un cas, Aramon va anar a Mallorca i, a través de Guillem Colom, va organitzar la lectura de tres poetes joves en una de les sessions dels Amics, i dos d'aquests poetes, Miquel Gayà i Llorenç Moyà, han contat les experiències viscudes a Barcelona, que, en molts aspectes, són prou significatives. Bertran i Oriola, que els va rebre al port, i Aramon, que els esperava a l'Ateneu, els van aconduir per la ciutat. El primer dia, Aramon els va dur a una lectura de Josep Miracle, feta a la Casa del Llibre, i a casa seva, on havia aplegat a sopar, entre d'altres, Carles Riba i Pere Bohigas; l'endemà, després de visitar la ciutat,

10. A la llista que dóna Samsó, caldria afegir, si més no, S. ESPRIU, *Les hores (Tres poemes)*, s. d.

van fer la sessió dels Amics, presentada per Aramon i Miquel Dolç. Van visitar Montserrat, guiats per Aramon, que els va presentar l'abat, i a la nit van assistir a una sessió que els va dedicar el grup d'Estudi. I el darrer dia, acompanyats per Aramon i Bohigas, van visitar la Biblioteca de Catalunya.¹¹

Sensible a l'ambient que respirava, Aramon va fer algunes incursions en el camp estricte de la literatura. Així, per exemple, va intervenir, el 1946, en la creació d'una nova editorial, Aymà, i, a través d'ella, en la del Premi Joanot Martorell de novel·la, convertit, el 1960, en el Sant Jordi que encara és viu. I va fixar i defensar un determinat model de llengua comuna. O literària. Segons Samsó, Aramon va redactar la declaració de principis d'una de les col·leccions estrella de la casa Aymà, la «Biblioteca Literària», en la qual van sortir, entre d'altres, *Quan es fa nosa*, de Pous i Pagès, *la Poesia de Pere Quart* i *la Primera història d'Esther*, d'Espriu.¹² I per a la qual va fer, seguint la moda vuitcentista dels quaranta, que caldria analitzar en totes les seves implicacions, una tria excel·lent dels quadres de costums d'Emili Vilanova. El 18 de maig de 1945, Serrahima, probablement estimulat pel Premi Nadal de novel·la castellana, instaurat el 1944 i amb la idea de desplegar el programa politicocultural existent, va recollir firmes per demanar a l'IEC el restabliment del Premi Joan Crexells, sens dubte, el model del Nadal. Aramon i altres «joves», diu, estan d'acord amb l'operació, si bé creuen que seria millor canviar-ne el nom. I proposen el de Narcís Oller. Serrahima, però, suposo que per raons de connexió històrica, insisteix en el nom ja consagrat. No sé quins van ser els resultats de la proposta, en tot cas, va ser la casa Aymà la que va convocar al cap de dos anys el premi. I ho va fer amb el nom d'un altre novel·lista famós, aquest del segle XV, Joanot Martorell. El 12 de novembre de 1947, es va reunir per primer cop el jurat, format per Aramon, Josep M. Boix i Selva, Marçal Olivar, Josep Pous i Pagès i Maurici Serrahima. I, el 2 de febrer de 1948, va ser atorgat el primer premi a Cèlia Suñol. Just un any després, el 25 de març de 1949, es va reunir el jurat del segon Premi Joanot Martorell, format, aquest cop, per Aramon, Salvador Espriu, Joan Oliver, Sagarra, que, en el darrer instant, havia substituït Miquel Llor, i Serrahima. I, una setmana després, va ser concedit a Maria Aurèlia Capmany, finalista de l'any anterior.¹³ La censura va intervenir, i no sols no es va poder publicar la novel·la premiada, sinó que el premi va quedar en suspens fins que va ser recuperat el desembre del 1951, en col·laboració amb l'Editorial Selecta, col·laboració que va desencadenar un canvi

11. Cf. M. GAYÀ, *Històries i memòries*, Ciutat de Mallorca, Moll, 1986, p. 259-266; LL. MOYÀ I GILABERT, *Memòries literàries*, ed. a cura de M. A. Vidal, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 71-74, 97-101.

12. Cf. GALLOFRÉ I VIRGILI, *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, p. 407-412; J. SAMSÓ, *La cultura catalana: entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, vol. II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 271-284.

13. Cf. SERRAHIMA, *Del passat quan era present*, vol. I, p. 211, 475; SERRAHIMA, *Del passat quan era present*, vol. II, ed. a cura de J. Poca i Gaya, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004, p. 7-8, 77, 78; SAMSÓ, *La cultura catalana*, vol. II, p. 291-299.

de jurat. De tota manera, més que aquestes excursions literàries, la seva intervenció més decisiva en el camp de la literatura és, com ja he dit, la seva proposta d'un model de llengua literària. O comuna. De fet, que jo sàpiga, no la va formular mai en un escrit sistemàtic, però la va anar exposant, entre línies, en pròlegs i ressenyes, i, específicament, en dos articles monogràfics: «Notes sobre alguns calcs sintàctics en l'actual català literari», publicat, el 1957, en la miscel·lània d'homenatge a Gamillscheg, i «Carles Riba i els problemes de la llengua comuna», aparegut, el 1959, al número de *Germinàbit* dedicat a Riba. El model, que suposava una forta tensió entre llengua culta, i més en concret, entre la sistematitzada per Fabra i la llengua viva del carrer, va provocar moltes discussions, que caldria contextualitzar i analitzar a fons, no sols al País Valencià i en el món estret de la lingüística (Joan Coromines), sinó també, i sobretot, en el de la literatura militant, especialment, en el de la novel·la i la prosa (Joan Sales, Maria Aurèlia Capmany, Josep Pla i el mateix Serrahima).

Per acabar, Aramon, com una extensió d'aquesta activitat social i literària, va participar amb regularitat a les tertúlies, fossin les més rígides de saló, à *la manière* de Mallarmé, com la dominical de Carles Riba, o les més obertes i bigarrades de cafè. De fet, els salons i les tertúlies, des del segle XVIII, constitueixen una possibilitat de trobada, de conversa, de discussió i de diversió, que es va anar consolidant al llarg del XIX. Amb la dispersió produïda el 1939, però, es van convertir, a més, en una possibilitat de reagrupament i d'activisme fins al punt que, molts cops, van ultrapassar els límits que els són propis. Aramon va assistir a dues de les tertúlies més emblemàtiques de la segona meitat del nou-cents, la del Tèrminus, cada dissabte a la tarda, i la Peña Santamaria, que convocava un sopar cada mes, la primera, més informal i canviant, i la segona, més rígida i ritualitzada. La del Tèrminus, la més antiga, aplegava gent de ploma o mers aficionats i constituïa un lloc de trobada dels exiliats que tornaven al país. Rafael Tasis, que la va presidir un temps, en va fer la història. Va néixer pels volts del 1925 al Cafè Colon, va passar, entre d'altres locals, per l'Hostal del Sol, Can Llibre i la Granja Colomer, es va establir al Tèrminus, del carrer d'Aragó, i va acabar al Velòdrom.¹⁴ La Peña Santamaria es va formar a Can Parés, una taverna del Raval, a principis dels anys quaranta, al voltant de l'autor de les *Visions de Catalunya* i de *Quatre titelles i un ninot* i amb gent molt heterogènia, des d'escriptors i fotògrafs fins a arquitectes, advocats, editors i metges. El 1955, en morir Santamaria, es va fusionar amb una altra tertúlia, el Cimbori, fundada el 1951. El primer president va ser Antoni Bergós, i el segon, Ramon Aramon, i el secretari, Carles Sala. Com la del Tèrminus, la Peña ha anat canviant de seu, i de Can Parés va passar a Can Culleretes i més endavant a Can Soterias, al passeig de Sant Joan, i, actualment, es reuneix a l'Hotel Catalònia Ducs de Bergara. A cada sopar, inviten un escriptor, que és presentat per algun crític i que llegeix un text. I l'operació acaba amb un debat sobre el text i la presentació. El 19 de gener de 1963,

14. R. Tasis, *Història d'una penya literària*, Barcelona, 1965.

per exemple, l'invitat va ser Serrahima, presentat per Osvald Cardona. I el 21 de novembre de 1981, Mercè Rodoreda, que vaig presentar jo mateix. A més, la Penya concedeix un premi anual, que, en un principi, alternava la narració curta amb el teatre i que, a partir d'un moment donat, es va fer extensiu a tots els gèneres, l'infantil inclòs. El primer de narració el va guanyar, el 1956, Mercè Rodoreda amb *Carnaval*, i un any després, el primer de teatre, Manuel de Pedrolo, amb *Cruma*.

Aramon, com a conseqüència dels canvis produïts al llarg dels cinquanta i dels primers seixanta, va anar reduint de forma progressiva l'activisme de xoc i va anar concentrant tots els esforços, d'una banda, en el funcionament i representació de l'Institut i, de l'altra, en la defensa de la seva proposta lingüística i, a meitat de camí del joc i la suplència, en les tertúlies del Tèrminus i de la Penya Santamaria. Tanmateix, el 1961, encara va intervenir en la campanya de presentació de la candidatura de Josep Carner al Premi Nobel de Literatura, que, com és sabut, va acabar de mala manera.¹⁵ I en la fundació i planificació de la JAEC (Junta Assessora per als Estudis de Català), destinada a la formació de «mestres» de català, de la qual ja ha parlat Albert Jané i sobre la qual no insistiré. O, més endavant, amb J. M. Batista i Roca i Joan Colomines, en la recuperació del PEN Club català.

15. Sobre la campanya del Premi Nobel, cf. «Epistolari entre Josep Carner i Joan Colomines», a cura de J. Colomines i Puig, a *Epistolari de Josep Carner*, vol. IV, ed. a cura d'A. Mament i J. Medina, Barcelona, Curial, 1998, p. 53-85; J. SUBIRANA, *Josep Carner: L'exili del mite (1945-1970)*, Barcelona, Edicions 62, 2000, p. 211-234.

ARAMON I LA SEVA ACTUACIÓ CÍVICA

RAMON ARAMON I SERRA:

PROJECCIÓ INTERNACIONAL

ANSCARI MANUEL MUNDÓ,

MEMBRE DE LA SECCIÓ HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA

L'encàrrec que vaig rebre de Jordi Carbonell de parlar sobre el senyor Ramon Aramon i Serra era precís, però, ensems, lliure, ja que deixava al meu criteri delimitar-ne el contingut. Em deia que parlés de la seva «projecció internacional». En principi m'ocuparia de la Unió Acadèmica Internacional vista des dels Països Catalans; de la intervenció d'Aramon en congressos, en activitats de romanística, de cultura occitana, en intercanvi de publicacions. Carbonell desitjava que combinés una visió erudita amb vivències personals dels fets a fi de subratllar el paper decisiu que Aramon tingué en el procés de resistència cultural del nostre país en temps duríssims de repressió. Aquesta proposta era generosa; i m'hi atindré.¹

No serà possible evitar la repetició d'alguns fets i accions d'Aramon narrats aquests dies per altres conferencians. Quan s'examina un personatge sota punts de vista diferents esdevé necessari contextualitzar-los, altrament no s'entendria el conjunt de la seva vida.

A fi, però, que no en resulti només un enfilall de dates, ciutats i títols de congressos —que esdevindria enfarfegat i tediós— intentaré d'exemplificar la narració adduint alguns fets concrets. Per començar narraré algunes anècdotes personals que afecten justament les nostres primeres trobades.

Vaig conèixer Ramon Aramon i Serra gràcies a l'amistat amb Miquel Coll i Alentorn que ens unia des del 1943, quan jo tenia dinou anys. Coll em va proposar el 1946 d'inscriure'm a la Societat Catalana d'Estudis Històrics (SCEH). Aramon, que l'havia fundat aquell mateix any, n'era president. Ambdós membres, d'experiència més provecta que la meua, m'oferiren una primera col·laboració al *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* acabat d'endegar el 1952; col·laboració que vaig acceptar.

El 1962, havent d'organitzar uns volums d'homenatge al monjo montserratí pare Anselm M. Albareda, acabat de crear cardenal pel papa Joan XXIII, vaig pensar en Aramon com a possible col·laborador. Va acceptar-ho complagut. Aramon m'envià l'assaig d'edició crítica d'*Els cants en vulgar del 'Llibre vermell' de Montserrat*, prou lloada, fa pocs dies, per Germà Colón en aquestes jornades. En rebre el volum imprès, Aramon me'n dedicà un extret: «Al bon amic,» escrivia, «tot agraint-li la sol·licitud amb què ha vetllat l'edició d'aquest treball, cordialment».

Tornem endarrere. Quan només tenia divuit o dinou anys Ramon Aramon començà la col·laboració en les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), en concret en els *Estudis Universitaris Catalans* (EUC). Era la revista on aleshores esmolaven les plomes les joves promeses científiques del país, els «nois», com anomenaven als universitaris predilectes els membres consagrats de la casa. La primera recensió d'Aramon hi fou publicada el 1926. Els anys següents n'hi

1. Em sento gratament obligat a manifestar el meu agraïment a la senyora Núria Aramon i Stein per la seva col·laboració en la recerca de dades i per les seves valuoses observacions sobre aquest text. Els possibles errors són atribuïbles exclusivament a l'autor.

apareixen desenes, com també n'hi ha en l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, en el suplement de la *Zeitschrift für romanische Philologie* i en l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* de la Biblioteca Balmes. Les ressenyes de llibres alemanys comencen el 1927 i es multipliquen sobretot des de les seves estades d'estudi a Alemanya. La primera recensió d'una obra en francès, la publicà el 1929; les primeres de l'anglès i de l'italià són del 1931.

I no redactava només recensions. Jordi Rubió li encomanà, ja l'any 1927, l'estudi del manuscrit de la Biblioteca de Catalunya *Un sermonari amb fragments rimats*; fou publicat el mateix any 1927 en els EUC. L'any 1929 també en els EUC apareixia el seu treball erudit entorn de *Dos textos versificats en català de la carta tramesa del cel*. El 1930 fins i tot era elegit secretari de redacció dels EUC.

Com els altres joves arrecerats a l'ombra de l'IEC, Aramon tenia una convicció profunda del valor dels contactes amb ambients de fora dels estrictes catalans. Adquirí un coneixement notable de la cultura i dels mètodes germànics de treball científic que li havien proporcionat els seus sojorns de becari a Alemanya, de dos semestres a Leipzig, 1930-1931, i tres semestres a Berlín, de 1931 a 1933.

Més endavant, l'afany de dotar els nostres estudiants en llengües estrangeres i en coneixements forans féu que Aramon estimulés la dotació de beques per a poder enviar joves lingüistes i historiadors com a professors de català a diverses universitats europees. Els coneixem tots; molts han esdevingut col·legues nostres de l'Institut i de les nostres científiques societats filials.

A Leipzig i a Berlín s'havia especialitzat en llengües romàniques, amb una atracció especial per la provençal i occitana. Els primers congressos als quals assistí foren el IV Congrés Internacional de Lingüística Romànica, de Bordeus, l'any 1934, en representació de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura de Barcelona, i el V Congrés Internacional de Lingüística Romànica, de Niça, l'any 1937, en representació de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Després de la guerra començà, tan aviat com li fou possible, a assistir als congressos d'estudis clàssics. I durant molts anys assistí a nombrosos altres congressos; si podia, presentant-hi una comunicació. La finalitat era de mantenir o refer els lligams amb les institucions estrangeres amb les quals l'Institut s'havia relacionat abans de la Guerra Civil espanyola; ho feia també per donar a conèixer la llengua i la cultura catalanes i per deixar constància de l'existència de l'Institut. Recordem que foren els anys més durs del franquisme, quan l'Institut era en el punt de mira de la repressió anticatalana. Per a valorar l'esforç de mantenir alt el nom de l'IEC i del que representava a Catalunya, cal tenir present que els trenta-tres primers anys d'Aramon com a secretari general de l'IEC corresponen als de l'opressió franquista. Ell la va sofrir en la pròpia pell. La policia li retenia sovint el passaport. Hagué de refusar més de sis i set invitacions, tot advertint als invitadors que no podia sortir d'Espanya a causa de «dificultats de força major». Quan obtingué el passaport l'any 1950 pogué fer el primer

viatge a l'estranger després de la guerra espanyola. Però, a la fi del 1951 li retingueren el passaport una altra vegada i no pogué tornar a sortir fins a la darrera del 1955.

Sembla (A. Balcells, S. Izquierdo, E. Pujol, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. II, 2007, p. 45-46) que el motiu de la negativa governamental d'atorgar a Aramon el passaport aquells anys, anteriors al 1955, fou una visita que havia fet al papa Pius XII, el 1951, acompanyat del pare Miquel Batllori, amb la intenció de demanar-li que es pogués predicar en llengua catalana. Però aquest seria només un de tants motius per a obstruir la labor de l'Institut.

Així, per exemple, Aramon hagué de respondre a Juliette Ernst, que el convidava a assistir a Copenhaguen, l'agost de 1954, al Congrés Internacional des Associations d'Études Classiques, que ni ell, com a president de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, ni Josep de C. Serra i Ràfols, com a vicepresident, no podrien assistir-hi per manca de visat. Tampoc no podria ésser a París per a la reunió del Comité Byzantin que preparava l'Assemblea de la Federació d'Estudis Clàssics; en les cartes a Ronald Syme, president, i Alphonse Dain, secretari, els repetia que no tenia el visat oportú.

També el 1954, el mes d'octubre escrivia als professors Jean Bayet i Raffaello Morghen, que novament l'havien invitat a Roma a l'Istituto Storico Italiano per a l'assemblea preparatòria de la publicació del *Repertorium Fontium Historiae Medii Aevi*, per dir-los que havien sorgit dificultats que li impedien d'assistir-hi. Uns dies abans, l'11 d'octubre, encara a Barcelona, Aramon m'havia demanat que en parlés amb el prefecte de la Biblioteca Vaticana, pare Anselm Albareda, perquè el substituís en la delegació de l'IEC; cosa que vaig fer tot just arribat a Roma. Albareda era membre corresponent de l'IEC des del 1946; i Aramon no podia oblidar la carta que el prefecte de la Vaticana li havia tramès la primavera de 1948 en la qual feia l'elogi de les publicacions de l'IEC, en concret del *Diplomatari de l'Orient català (1301-1409)* d'Antoni Rubió i Lluch; carta que serví a Aramon per a treure de les grapes de la censura policial justament el *Diplomatari* segrestat feia poques setmanes.

Aramon havia estat invitat al susdit Istituto de Roma gairebé cada any. Hi anava com a membre del Comitato Generale del *Repertorium Fontium Historiae Medii Aevi*. Com que jo vivia aquells anys a la Ciutat Eterna, com a professor, tenia la sort d'acompanyar-l'hi o de substituir-lo alguna vegada. Així, l'abril de 1953 Aramon també havia estat invitat al Convegno Internazionale di Studi sulle Fonti Storiche del Medioevo Europeo, sota el patronatge del susdit Istituto. Aquell any es començava a perfilar el ja esmentat *Repertorium* de fonts històriques. Aramon m'havia avisat, per si el volia representar en la reunió; em va encantar, és clar, de prendre-hi part. Encara, el juny de l'any 1956, Aramon tornava a assistir a la mateixa reunió; i aquesta vegada el podia acompanyar personalment. Una de les visites romanes immancable d'Aramon era a monsenyor Higini Anglès, membre de l'IEC, que tenia un càrrec vaticà important, com a president que era del Pontificio Istituto di Musica Sacra.

Aramon, a invitació de Morghen, continuà assistint a les reunions de l'Istituto Storico Italiano. En la reunió del 1968 es retrobava, entre altres coneguts, amb Giulio Battelli, director de l'Archivio Segreto Vaticano, correlatiu del prefecte Albareda a la Biblioteca Vaticana. Molt més tard, l'any 1996, encara vaig rebre una carta del director d'aquell Istituto Storico, professor Girolamo Arnaldi, convidant-nos a assistir a l'Assemblea General del *Repertorium*. Li vaig haver de comunicar que l'estat de salut d'Aramon li impossibilitava d'assistir-hi; tot insistint, però, que l'IEC continuava interessat en el projecte de *Fontes d'història medieval*.

Al costat de l'assistència a nombrosos congressos, Aramon féu moltes conferències sobre llengua i literatura catalanes a diverses ciutats europees, tant per a donar a conèixer la cultura catalana, com per a poder pagar el viatge per assistir als congressos o reunions. De vegades es tractava de veritables *tournées*. Per exemple, l'any 1950, que, com acabem de veure, fou la primera vegada que pogué sortir a l'estranger després de la guerra, assistí a la sessió anual de la Union Académique Internationale (UAI) a Brussel·les i, a continuació, va fer un seguit de conferències a Alemanya: Heidelberg, Tübingen, Munic, Erlangen, Würzburg, Frankfurt i Marburg. Uns quants anys més tard, el 1957, féu diverses conferències i lliçons a Berlín. El 1959 les conferències foren a les ciutats de Munic, Tübingen, Heidelberg i Friburg de Brisgòvia. Mesos abans, el mateix any havia estat el torn d'Anglaterra i Escòcia: Cambridge, Oxford, Liverpool, Nottingham, Edimburg, Glasgow. Normalment ho combinava amb algun congrés o reunió, sempre amb la mateixa finalitat. En altres ocasions només feia conferències en una o dues ciutats. Tant en un cas com en l'altre, podia haver-n'hi dues a la mateixa ciutat. En pronuncià, principalment, els anys cinquanta i els seixanta. A més dels llocs esmentats, també a: Hamburg, Magúncia, Bonn, Colònia, Göttingen, a Alemanya; Sheffield, a Anglaterra; Dublín i Belfast, a Irlanda; Basilea, Berna, Zuric, a Suïssa; Bari, Pavia, Torí, a Itàlia; Århus i Copenhaguen, a Dinamarca, etc.

En els anys seixanta, inaugurarà uns cursos de català —llengua i literatura—, com a *Gastprofessor* (catedràtic convidat) a Alemanya: els semestres d'estiu de 1960 i de 1961 a la Universitat Lliure de Berlín, i el del 1965, a la Universitat de Saarbrücken.

El 1951 intervingué amb el lingüista Mario Roques, membre corresponent de l'IEC, i altres romanistes, en la creació de la Fédération Internationale des Associations d'Études Romanes. Aramon mateix ho explica en la crònica que fa del Congrés Internacional de Filologia Moderna, celebrat a Lieja el setembre de 1951, al qual assistí, en l'*Anuari de l'Institut* de 1952: «[...] El dia 13, acabades les sessions de treball, els romanistes s'aplegaren separadament, sota la presidència del senyor Roques, i s'ocuparen de diverses qüestions concernents els estudis romànics. Fruit d'aquesta reunió foren els següents acords: a) constituir una Federació Internacional d'Associacions d'Estudis Romànics, que pogués ésser representada al Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines (CIPSH) de la UNESCO (per a la qual fou designat un comitè organitzador for-

mat pels senyors Mario Roques, Ramon Aramon i Serra, C. de Boer, Maurice Delbouille i Angelo Monteverdi); *b*) estudiar la manera de donar nova vida a la Société de Linguistique Romane, i *c*) reprendre a Barcelona, la primavera de 1953, els congressos internacionals de lingüística romànica [...]». Per als nous estatuts, elaborats més endavant, encara dins el mateix 1951, es valgueren dels de la Fédération Internationale des Associations d'Études Classiques. Aramon —que havia estat proposat per a secretari— envià un esborrany, adaptat a la nova associació de romanistes, amb interrogants i suggeriments anotats al marge; esborrany que Roques —ja proposat per a president—, De Boer, Delbouille, Monteverdi i Gamillscheg retornaren amb les respostes i algun comentari. També hi intervingué Pere Bosch i Gimpera, que en aquella època residia a París, on era el cap de la divisió de filosofia i humanitats de la UNESCO. És interessant d'assenyalar que la reunió del Bureau (consell directiu), preparatòria de la primera Assemblea General, fou celebrada el 5 d'abril, diumenge de Pasqua, de 1953, per Monteverdi, Delbouille, Boutière, Gamillscheg i Aramon —Roques no hi pogué assistir per malaltia—, a casa de Ramon Aramon i Serra, al carrer de París, a Barcelona, el dia abans de l'Assemblea General de la Federació, que tingué lloc el dilluns dia 6, vigília de la inauguració del Congrès Internacional de Lingüística Romànica que se celebrà a Barcelona. En aquesta primera Assemblea —sota la presidència d'Angelo Monteverdi, vicepresident de la Junta Provisional— foren aprovats els estatuts i l'adhesió al Consell Internacional de la Filosofia i les Ciències Humanes i s'elegí la Junta de Govern de la Federació: Roques (París), president; Monteverdi (Roma) i Gamillscheg (Tübingen), vicepresidents; Aramon (Barcelona), secretari; Delbouille (Lieja), vicesecretari; Boutière (París), tresorer; De Boer (Leiden) i Wartburg (Basilea), membres adjunts. La Federació posteriorment es fongué amb la Société de Linguistique Romane.

Per la importància que té la Unió Acadèmica Internacional, convé parlar de les relacions estretes que Aramon hi mantingué. L'any 1947 la UAI tornà a celebrar una assemblea anual, cosa que no havia pogut fer des de l'any 1939, a causa de la Segona Guerra Mundial. La UAI convocà l'Institut a aquesta sessió que havia de tenir lloc a Brussel·les el mes de setembre. El president delegà Aramon perquè hi portés la representació de l'Institut. El Ple ratificà el nomenament com a delegat. Les gestions per a obtenir el passaport foren, però, infructuoses, així que no hi pogué assistir. Malgrat això, Aramon envià els reports dels treballs a Josep Carner —exiliat a Bèlgica— perquè els pogués presentar. Els anys següents, 1948 i 1949, persistia, encara, la impossibilitat d'obtenir el permís de sortida. No fou fins l'any 1950 que Aramon pogué finalment participar a la sessió anual de la UAI. També assistí a la del 1951, a Londres. Però, com ja hem vist, no pogué tornar a sortir fins al final del 1955. La policia del règim franquista, en retenir-li el passaport, feia la vida impossible a ell i a l'Institut i els ofegava el respir d'aires internacionals. Aquests quatre anys coincidiren amb les queixes expressades en les respostes a invitacions a congressos i reunions de què hem par-

lat abans. La cúpula de la UAI —que els anys 1951 a 1953 era presidida pel romà Giuseppe Lugli, de l'Accademia dei Lincei, i que el 1954 i el 1955 tenia Francesco Arnaldi com a secretari adjunt— intervingué perquè la policia espanyola retornés el passaport a Ramon Aramon. Recordem que Arnaldi era de l'Institut Storico Italiano i que sabia molt bé per què el secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans tampoc no havia pogut assistir a les reunions celebrades a Roma aquells mateixos anys.

Val la pena de mostrar un altre exemple d'obstrucció franquista a aquesta important representació de l'Institut. La idea del *Corpus dels vitralls catalans* com a col·laboració al projecte 16è de la UAI, el *Corpus Vitrearum Medii Aevi* (CVMA), havia estat proposada a l'IEC per Joan Ainaud i de Lasarte, el qual ja hi treballava des de l'any 1952. L'any 1955 l'Institut el feia seu. Immediatament Aramon el volgué presentar per a la seva acceptació a la UAI. Però aquell any no obtingué el passaport, i hagué de delegar en Serra i Ràfols la presentació del projecte català. Abans ja n'havia enviat els informes per correu. No fou fins a la sessió de 1957 que Aramon pogué informar personalment la UAI de la creació d'un comitè català dels nostres vitralls; i a la sessió del 1958 hi presentava el programa detallat de treball preparat per Joan Ainaud.

Aramon presentà a la sessió de la UAI de 1961 la proposta del *Corpus des Troubadours*. Aquest *Corpus* tenia uns antecedents. Els treballs sobre poemes trobadorescs i piadosos d'Aramon —que, tot i citats l'altre dia per Germà Colón, torno a recordar aquí per la relació amb el susdit *Corpus* internacional: penso en *Arondetà de ton chantar m'azir*, *Augats, seyós qui credets Dèu lo Payre*, *De gran dolor cruzel ab mortal pena*, *Els cants en vulgar del 'Llibre vermell' de Montserrat*, *Un debat de l'ànima i el cos en versos catalans*, *Dos Planys de la Verge del segle XV*, *El 'Tristany' català d'Andorra* com a exemple de la dita *matière de Bretagne*, afegint-li el *Cançonier dels Masdovelles*— eren la preparació d'un pla d'Aramon per a formar un *corpus* català. El títol que havia de dur era «Cançoners catalans de la Biblioteca de Catalunya». Així ho explicà en el VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica celebrat a Barcelona l'abril de 1953 (*Actas y memorias*, vol. II, Barcelona, Sant Cugat del Vallès, 1955, p. 197-266; reeditat a R. Aramon i Serra, *Estudis de llengua i literatura*, Barcelona, IEC, 1997, p. 464 i nota 4). Allí anunciava que, a més del *Cançonier dels Masdovelles* ja publicat, tenia preparats el *Cançonier de l'Ateneu*, el *Jardinet d'orats*, el *Cançonier de Saragossa* i el *Cançonier d'obres enamorades*; que, encara, s'acabaven d'aplegar els materials dels grans cançoners provençals-catalans anomenats *L i Vega-Aguiló*, tots a cura d'ell mateix. Es comprèn que Aramon fos qui, a la sessió de 1961 de la UAI, presentés, com a iniciativa de l'Institut d'Estudis Catalans, la planificació del *Corpus dels Trobadors*. La UAI li assignà el número 19 de les empreses o projectes que patrocinaria; i Aramon n'era nomenat director. Per a tirar endavant l'empresa trobà altres especialistes. Convocà més d'una reunió a Barcelona, els anys seixanta i setanta. En una ocasió, un dels assistents fou Ulrich Molk que, ara, des de fa un parell d'anys, ha reprès el *Corpus*. Participà en més d'una

reunió Aurelio Roncaglia, del grup d'estudiosos italians, que, des del 1982, apareix en la llista de col·laboradors de la UAI com a codirector del projecte 19è, al costat d'Aramon; aquest el continuà dirigint, nominalment, fins a la mort.

El que potser no tothom sap és que Aramon intervingué decisivament en un altre projecte: el *Corpus de les antiguitats precolombines*. Aquest *Corpus* havia estat ideat pel nostre membre Pere Bosch i Gimpera, durant la seva estada de refugiament a Mèxic, i fou promogut pel Consejo Mexicano de Instituciones Humanísticas. El 1962 en féu la presentació Primo Villa Michel, ambaixador de Mèxic a Brussel·les, delegat d'aquest país a la UAI, que l'acceptà, com a projecte número 20. Els tractes per a l'acceptació es feren entre l'ambaixador delegat i Ramon Aramon, que aquells anys seixanta era vicepresident de la UAI. Els anys següents 1967 a 1973 Aramon, que havia estat a Mèxic, tingué la representació permanent a Europa del Consejo Mexicano de Instituciones Humanísticas, del qual fou delegat adjunt a la UAI. Succeïa així a Bosch i Gimpera, que ho havia estat el 1966.

Hi hagué una altra representació molt important que Aramon assumí l'any 1961. Acabava d'ésser elegit vicepresident de la UAI quan li fou encarregada la delegació d'aquesta al Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines. La UAI havia intervingut el 1949 en la creació del CIPSH; recíprocament, el CIPSH, desenvolupat a redós de la UNESCO, ajudà molts dels projectes de la UAI. Aquell any 1961 el Consell Internacional de la Filosofia i les Ciències Humanes celebrà l'Assemblea General biennal a Tòquio. Aramon hi assistí com a delegat de la UAI. La delegació d'Aramon al CIPSH el dugué a Ciutat de Mèxic per a l'Assemblea que s'hi celebrà el 1963. També assistí a les assemblees de 1965, reunida a Copenhagen, 1967 a Bucarest, 1969 a Palerm, 1971 a Salzburg, 1973 a Rio de Janeiro i 1975 a Dubrovnik; més tard, encara seguia rebent-ne les actes de les reunions.

A part del CIPSH, la representació de la UAI dugué Aramon l'any 1963 a les dues Amèriques. Quan traspassava l'Atlàntic, el mes d'agost s'aturava a Nova York per assistir al Congrés de la Federació Internacional de Llengües i Literatures Modernes. Nova York és la seu de l'American Council of Learned Societies, que reunia una seixantena d'acadèmies i societats erudites, que s'havien anat unint a la UAI des de la seva fundació el 1919; entre elles la Hispanic Society of America que aprofità per a visitar-la, a més d'altres entitats. La Hispanic Society havia estat fundada per Archer M. Huntington, bibliòfil exquisit, un dels primers mecenes insignes de la Biblioteca de Catalunya: havia ajudat a adquirir el *Cançoner Gil*, un dels que millor havia estudiat Ramon Aramon. El viatge de 1963 seguí cap a Boston, Cambridge, Washington i Filadèlfia; estades que Aramon aprofitava per a pronunciar-hi conferències. El mes d'octubre era a Ciutat de Mèxic, per a l'assemblea del CIPSH. Allà es reuní amb Bosch i Gimpera a la seu del Consejo Mexicano de Instituciones Humanísticas i parlaren del seu projecte de *Corpus Antiquitatum Americanensium*, o sigui de les antiguitats precolombines. Feia un parell d'anys que a Ciutat de Mèxic havia mort Lluís Nicolau d'Olwer; Aramon pogué tractar amb la seva vídua Palma de Guillén sobre els papers i el

llegat científic del seu marit, que arribaren a Barcelona, a l'Institut, gràcies a l'ajut econòmic d'un protector de la corporació.

Aquell mateix any 1963 Aramon rebé un altre encàrrec rellevant de la UAI dins el seu primer període com a vicepresident de la Unió Acadèmica. Per a la qual cosa féu un viatge de prospecció. L'objectiu era el d'examinar les possibilitats d'adhesió a la UAI de les acadèmies dels països de l'Amèrica del Sud. El viatge d'Aramon prosseguí per les capitals de diversos països: Caracas, Bogotà, Lima, Santiago de Xile, Buenos Aires, Montevideo, a més de São Paulo i Rio de Janeiro. No es tractava de fer adeptes en aquell moment, sinó d'estudiar quines acadèmies seria oportú de convidar a presentar la candidatura per a ser acceptades per la UAI. Aramon escrivia en el report en francès que presentà com a resultat del viatge: «[...] no és pas impossible de trobar algunes personalitats de primer ordre en els dominis de recerques pròpies de la UAI. Seria fàcil de mencionar noms i títols que ho confirmarien. Però quan hom considera les institucions en les quals aquests savis es reuneixen per a llurs treballs col·lectius, hom constata de seguida la gran diferència que la major part d'aquestes institucions presenten en comparació de les organitzacions paral·leles del nostre continent. No crec pas, doncs, que existeixi a l'Amèrica Llatina cap acadèmia de tipus europeu —pensem només en les acadèmies d'Alemanya, de la Gran Bretanya, de França, per exemple— que pugui unir-se a les acadèmies membres de la UAI».

L'única adhesió de l'Amèrica Llatina, la del Consejo Mexicano, ja s'havia produït el 1961. No fou fins l'any 1993 que una acadèmia d'Amèrica del Sud, concretament, l'Academia Nacional de la Historia, de l'Argentina, s'afilià a la UAI; l'Instituto de Santiago de Xile encara esperà fins al 1999. Hom es pot preguntar el perquè d'aquella trigança en l'adhesió a la UAI de les acadèmies sud-americanes. Per haver-hi estat implicat força després, el 1997, crec que una de les causes posteriors en foren també les discussions sobre l'autoria i la col·laboració o no en les excavacions nord-americanes i europees en aquells països, així com la suspicàcia i reticència a la redacció d'inventaris d'objectes de les cultures precolombines que havien estat exportats en gran quantitat a museus d'Amèrica del Nord i d'Europa.

La darrera assistència d'Aramon a les sessions de la UAI fou a la 65a, el mes de juny de 1991, celebrada a París. Dos anys abans, el 1989, a la sessió d'Estocolm, Aramon havia estat proposat per a president en primera instància (ho sé prou perquè, amb Balty, el delegat de l'Académie Royale de Belgique, vam fer d'escrutadors); però, tot agraint-ho, amb paraules amables per a tothom, hi renuncià per motius de salut. Aleshores Aramon fou elegit president d'honor de la UAI per aclamació; aclamació que fou llarga i calorosa, la qual cosa vol dir sincera. Cal saber que, en tota la llarga història de la UAI, fundada el 1919, només hi ha hagut dos presidents d'honor: Charles Samaran, historiador, de França, l'any 1979, en ocasió de fer cent anys, i Ramon Aramon i Serra.

Per a designar els membres de l'IEC delegats —també els adjunts i els suplents— a la UAI, Aramon tingué el criteri de triar algú que dirigís almenys un

projecte de la UAI en el qual l'IEC estigués compromès; així com també observava l'altre criteri dictat pels estatuts i pel reglament de la UAI establerts el 1955: que els delegats ho fossin almenys per a tres assemblees generals, que són anuals; altrament no podien conèixer bé el funcionament de la UAI, ni aquesta podia fer-los confiança si es tractava d'elegir-ne algun com a membre de les comissions específiques, del Bureau o fins per a la presidència de la institució; a més, aquells estatuts donaven als delegats la facultat de tenir un adjunt o un suplent per al cas que no poguessin assistir personalment a les sessions plenàries de la UAI.

Aramon mateix des de 1952 dirigia l'edició d'Obres espirituals d'Arnau de Vilanova (projecte 9.5); i des de 1961 era director del *Corpus des Troubadours* (projecte 19). A Joan Ainaud i de Lasarte, director del *Corpus Vitrearum Medii Aevi* o CVMA català (projecte 16), el nomenà delegat adjunt els anys 1986-1987 i 1990-1991. A mi —com a relator dels projectes *Tabula Imperii Romani* i *Forma Orbis Romani* (projecte 6a i 6b, ambdós portats abans per Josep de C. Serra i Ràfols), Llatí medieval (projecte 5, que havia començat Nicolau d'Olwer i dirigia Joan Bastardas), Obres espirituals d'Arnau de Vilanova (projecte 9.5, de Joaquim Carreras i Artau, després portat per Miquel Batllori), *Corpus des Antiquités Précolombiennes* (projecte 20, ho havia estat el meu antecessor a l'IEC, Bosch i Gimpera), Lèxic de codicologia (projecte 29, participat per mi dins el Comitè Internacional de Paléographie Latine), Suplement d'inscripcions gregues i romanes (projecte 49, de Marc Mayer, Isabel Rodà i Georges Favre), i CVMA (projecte 16, en substitució d'Ainaud)—, l'Institut em designà suplent el 1986, adjunt el 1987 i el 1989, suplent el 1990 i el 1991. Vaig tenir la satisfacció de succeir a Aramon com a delegat, del 1992 al 2007, i com a membre del Bureau, del 2003 al 2007. Durant aquest darrer període em vaig fer càrrec també de la relació dels projectes d'Aramon; mentre que Josep Guitart ho feia amb els de Serra i Ràfols.

Com s'ha pogut veure, Aramon havia comprès els criteris d'assistència a la UAI; si hi hagué excepcions fou per malaltia o una altra força major, com fou el seu cas, de tant en tant i, repeteixo, per impediments polítics del temps franquista. Cal tenir en compte que la vida dins la UAI, per als membres més assidus (amb tres anys almenys), comportava encara més feina, com formar part d'alguna o algunes de les comissions: la d'Afers Interns, la de Comptes i Finances, i la Comissió *ad hoc* per a l'Admissió de Nous Membres Acadèmics. No cal dir que Aramon, durant la seva llarga presència dins la UAI, fou elegit per a participar, amb molta freqüència, en una comissió o una altra.

Dit sigui, no pas gaire de passada, sinó ben clar, que un parell de membres de l'IEC havien precedit Aramon en els alts càrrecs de responsabilitat dins la UAI. L'un fou Ramon d'Alòs-Moner —primer delegat de l'IEC a la UAI, del 1923 al 1937, amb interrupcions—, que en fou secretari adjunt del 1930 al 1932. L'altre, Lluís Nicolau d'Olwer —el següent delegat de l'IEC, de manera discontinua, del 1930 al 1935— ostentà del 1935 al 1937 la presidència d'aquesta docta Unió Internacional.

No em puc entretenir a especificar totes les relacions d'Aramon amb científics estrangers, que foren nombrosos, amb alguns dels quals tingué una bona

amistat; com és el cas de Jean Boutière, Günther Reichenkron, el ja esmentat Aurelio Roncaglia i un llarg etcètera.

En l'assemblea del CIPSH a Tòquio el 1961 es trobà per primera vegada amb l'historiador japonès Tatsuro Yamamoto, un veritable senyor. La relació d'amistat entre ells dos fou constant: durant trenta anys, des del 1961 fins al 1991, Aramon i Yamamoto es retrobaren constantment com a delegats a la UAI, després, com a membres del seu Bureau i semblantment n'assumiren dues vegades la vicepresidència, per bé que no hi coincidiren.

Una relació similar s'establí entre Aramon i el lingüista australià Stephen A. Wurm, delegat de l'Acadèmia d'Humanitats de Canbera a la UAI entre 1979 i 1999, i que la presidí de 1986 a 1989. Durant la seva presidència se celebrà a Barcelona la 61a sessió de la UAI. Tots els assistents encara recordem que, en aquella ocasió, Wurm s'havia escrit i pronuncià un discurs en català, una de les setze llengües en què, amb més o menys fluïdesa, podia expressar-se.

Aramon va fer un gran acte de presència internacional l'any 1946, quan fundà la revista *Estudis Romànics* (encara que la data d'estampació del primer volum, corresponent als anys 1947-1948, sigui el 1949). Així ho han reconegut els estudiosos de dins i de fora dels Països Catalans. Qui vulgui saber més del que ja se n'ha dit aquí aquests dies d'homenatge en honor seu, pot llegir el que n'han escrit els col·legues Jordi Carbonell (*Estudis Romànics*, xxii (2000), p. 213-215) i Joan Bastardas (*Serra d'Or* (novembre 2000), p. 21-23). Els dos objectius d'Aramon en fundar aquesta empresa científica eren convidar a col·laborar-hi, si era possible, tants autors estrangers com catalans, així com donar una major amplitud a la secció de recensions crítiques dels llibres rebuts. Les seves relacions amb científics lingüistes i historiadors d'arreu d'Europa i ben aviat de les dues Amèriques, li facilitaren cursar les invitacions a col·laborar amb articles en la nova revista. *Estudis Romànics* esdevingué de seguida d'abast internacional. Espigolant en els seus volums, al costat de filòlegs i d'historiadors dels Països Catalans, hi trobem noms tan importants com Paul Aebischer, Giovanni Bertini, Manuel Alvar, István Frank, Wilhelm Giese, Frank Pierce, Hans Rieffelder, Eva Seifert, Arthur Terry, Alonso Zamora, Heinrich Bieler, Constantin Marinescu, Walther von Wartburg, Geoffrey Ribbans, Robert Tate, Maurice Delbouille, Rafael Lapesa, Rita Lejeune, Erich von Richthofen, Ruggiero Ruggieri, Friedrich Stegmüller, Johannes Vincke, Robert Pring-Mill, Joseph Gulsoy, Günther Haensch, Iorgu Jordan, Robert Lafont, Gerhard Rohlf, Alan Yates, i tants d'altres de més recents que, però, ja no pogueren ésser invitats per Aramon. Com es pot constatar, el cabal de saba científica forana feia créixer esponerós l'arbre de la romanística catalana plantat per Aramon al bell mig de l'Institut d'Estudis Catalans.

La pràctica, que tenia ben demostrada des de jove, a recensionar críticament obres i autors, féu que dedicués la primera meitat del volum d'*Estudis Romànics* a articles i l'altra meitat a les recensions bibliogràfiques. En fullejar-ne la part de bibliografies crítiques, només en el primer volum, hom constata que el

nom de «Ramon Aramon i Serra», o les sigles «R. A. i S.», amb què firmava sovint, hi apareixen vint-i-vuit vegades. Per les recensions que he llegit (com a tast i delectació mental), m'he adonat que Aramon aplicava sovint el consell romà: *fortiter in re, suaviter in modo*; fins i tot era dur davant de la mitjanja intel·lectual de certs autors.

Aramon pertanyia a diverses acadèmies, així com a associacions, societats i comitès nacionals i estrangers. La seva projecció internacional és reflectida en les distincions rebudes. Era membre honorari de l'Institut d'Estudis Occitans, a Tolosa del Llenguadoc, i membre corresponent de l'Accademia Pontaniana, a Nàpols, de la Suomalainen Tiedekatemia, a Hèlsinki, de la Real Academia Española i de la Real Academia de la Historia, a Madrid, de l'Accademia delle Scienze, Lettere ed Arti, a Palerm, de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres (Institut de France), a París.

Mancava dir quelcom del seu interès per la Biblioteca de Catalunya. Joan Bastardas explica que Aramon es complaïa a recordar el que fou dit el 1932 en complir-se els vint-i-cinc primers anys de l'Institut: «De totes les obres de l'Institut potser cap no n'hi ha de la qual pugui sentir-se més orgullós que de la creació de la Biblioteca de Catalunya, arribada de bona hora a la major edat [...]. La seva creixença ha estat una de les coses més meravelloses per la rapidesa amb què s'han multiplicat els seus fons, [...] pels records del passat que ha pogut salvar». Una de les fonts de multiplicació dels seus fons, l'intercanvi de publicacions amb institucions acadèmiques i científiques, s'havia estroncat a la fi de la revolta franquista. A partir del 1939 la Biblioteca, confiscada per les autoritats que governaven, continuava rebent aquells llibres procedents de l'intercanvi estranger, adreçats a l'Institut, el qual la Diputació franquista considerava inexistent i exclòs, per tant, del mapa cultural.

La primera activitat d'Aramon com a secretari general consistí, doncs, a reclamar a la Biblioteca la recepció dels llibres, i així poder reprendre aquells intercanvis de publicacions amb les d'altres entitats acadèmiques i universitàries començats ja a l'inici de l'IEC. Aramon, val a dir que ajudat discretament per Pere Bohigas, funcionari de la Biblioteca, se n'ocupà des del primer dia de la seva secretaria general. Els paquets rebuts i els enviats eren continus; alguns mesos arribaven a un centenar. Aramon en donava compte als plens de l'Institut. La llista de les entitats culturals d'arreu del món erudit que acceptaven l'intercanvi amb l'Institut és inacabable. Aital activitat no era pas mancada d'entrebancs: sovint era difícil de treure els paquets de la duana, car el funcionari de torn exigia el rebut o factura de compra o el permís d'importació. Aramon se'n sortia amb arguments lògics, però també amb argücies convincentes a fi d'obviar les traves, sovint de mala fe, dels funcionaris del règim.

Una idea d'aquest activíssim intercanvi bibliogràfic, reprès en la clandestinitat, la donen les fotografies, ja clàssiques, d'Aramon envoltat i gairebé ofegat de llibres al despatx privat de l'Institut a la Gran Via de Barcelona. No hi havia

lloc per a emmagatzemar-los; Maria Riera, la bibliotecària col·laboradora, feia mans i mànigues per mantenir-los ordenats o si més no retrobables.

El final d'aquesta llarga època de l'Institut com a dipòsit de l'intercanvi bibliogràfic mantingut durant els anys de la repressió fou l'acte celebrat el 17 de novembre de 1989, al qual assistí Aramon. La invitació deia que es feia l'«Acte de lliurament a la Biblioteca de Catalunya de la col·lecció de llibres rebuts per l'Institut durant els anys més durs de repressió polític-cultural, procedents de donacions i intercanvis amb corporacions acadèmiques d'arreu del món». Com a director que jo era llavors de la nostra Biblioteca nacional, vaig tenir el goig de rebre de les mans del president de l'Institut, aleshores Emili Giralt, aquell llegat tan valuós que, entre llibres i revistes, sumava uns 20.000 volums i que, en una grandíssima part, havia arreplegat amb tants entrebancs Ramon Aramon i Serra.

ARAMON I LA SEVA ACTUACIÓ CÍVICA

RAMON ARAMON I SERRA

ET L'UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE

MADÉLINE H. CAVINESS,

PRESIDENTA HONORÀRIA DE LA UAI

C'est pour moi un très grand honneur d'avoir été invitée pour réfléchir à une facette des activités scientifiques du grand savant Ramon Aramon i Serra, et si près de la date de sa naissance, le 8 décembre. J'ai fait sa connaissance, ainsi que celle d'Anscari Mundó i Marcet, et du regretté Joan Ainaud i de Lasarte, en tant que délégués de l'Institut d'Estudis Catalans aux Assemblées générales de l'Union Académique Internationale. Mais il faut reconnaître que l'Institut, qui fête aussi son centenaire en 2007, est bien plus âgé que l'UAI, fondée seulement en 1919.¹ Comme nous allons le constater, l'Institut devint membre de l'UAI très tôt, en 1922.

L'Institut d'Estudis Catalans et Aramon sont nés en 1907, au cours d'une ère paisible et riche en culture littéraire et artistique. Les grands architectes et artistes catalans étaient en train d'apprendre, avec les historiens, à apprécier les œuvres du « premier art roman » (c'est la phrase de Puig i Cadafalch) – dans le sens non péjoratif de « primaire », plutôt des origines.² Antoni Gaudí, principal créateur de la ville moderne de Barcelone, s'est inspiré de l'architecture autochtone de style roman – on peut le voir très clairement en comparant les piliers, si forts et compacts, employés pour soutenir l'étage inférieur du Palais Güell vers 1890, et ceux de l'église inférieure de Sant Miquel de Cuixà construite circa 975.³

Aux environs de 1907, la ville de Barcelone a été transformée, et la première conception d'un musée national catalan énoncée – un musée à Montjuïc, qui n'allait être finalement ouvert au public, sous la forme qu'il connaît actuellement, qu'en 1934. En 1907 aussi – mais à Paris –, un jeune peintre formé à Barcelone créa la première œuvre abstraite. On a très souvent fait remarquer que les figures de droite de la composition de ses fameuses *Demoiselles d'Avignon* s'inspirent des masques africains, mais je trouve que la ressemblance entre les personnages de gauche et ceux d'un retable roman conservé à Vic est plus frappante encore.⁴

1. *L'Institut d'Estudis Catalans 1907 - 1986*, Barcelone, 1986, p. 5, 7, 8.

2. J. PUIG I CADAFALCH, *Le premier art roman. L'architecture en Catalogne et dans l'Occident méditerranéen aux Xe et XIe siècles*, Paris, 1928 ; J. PUIG I CADAFALCH, *La geografia i els orígens del primer art romànic*, Barcelone, 1930.

3. Madeline H. CAVINESS, « The Politics of Taste: An Historiography of 'Romanesque' in the 20th Century », dans *Romanesque. Art and Thought in the Twelfth Century: Occasional Papers from the Index of Christian Art in Honor of Walter Cahn*, publié par Colum P. Hourihane, University Park et Penn State Press, 2008, fig. 3 - 4 ; Cf. M. H. CAVINESS, « Erweiterung des Kunst'-Begriffs: Die Rezeption mittelalterlicher Werke im Kontext nachimpressionistischer Bewegungen », *Oesterreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, XL (1986) p. 212 - 213, fig. 241 - 242, et M. H. CAVINESS, « Broadening the Definitions of 'Art': The Reception of Medieval Works in the Context of Post-Impressionist Movements », dans P. J. GALLACHER et H. DAMICO (ed.), *Hermeneutics and Medieval Culture*, Albany, N.Y., 1989, p. 267 - 270, fig. 5 - 6. Pour les modèles cisterciens aussi bien que romans, voyez d'avantage : D. MACKAY, *Modern Architecture in Barcelona 1854-1939*, New York, 1989, p. 13 - 71. Pour Cuixà : M. DURLIAT, *Roussillon roman*, Yonne, La Pierre - qui - Vire, 1958, « La nuit des Temps », 7, p. 45 - 46, planche 11.

4. Le musée archiépiscopal de Vic fut fondé en 1891, ce qui donne la possibilité à Picasso de l'avoir visité dans sa jeunesse. Voyez : CAVINESS, « The Politics of Taste », n° 32 et fig. 5 - 7.

Plus tard, on pourra lire dans le journal *La Publicitat* combien le journaliste s'enthousiasma en apprenant que « notre Musée roman deviendra unique au monde, un document important pour tous ceux qui veulent connaître les origines de l'art d'occident » et il conta la joie du peintre à la vue de toutes ces peintures romanes au musée de Montjuïc : « Picasso, devant d'aquells fragments incomparables de l'art primitiu català, n'admirava la força, la intensitat i l'ofici; la seguretat de visió amb què la mà de l'artista ignorat havia expressat en aquells panys de paret les idees i els sentiments que li ocupaven l'esperit. »⁵ Entretemps, l'Institut d'Estudis Catalans avait formé un comité pour l'étude de l'art roman. La littérature romane y était aussi beaucoup appréciée.

Toujours avant la fondation de l'UAI, l'Institut d'Estudis Catalans avait publié des références indispensables pour stabiliser et conserver la langue catalane. C'est ainsi que les membres n'eurent pas peur d'aborder une organisation internationale dont la langue officielle était le français ; avoir le courage d'entrer dans la sphère internationale est, à mon avis, la preuve que l'on est sûr de sa propre identité culturelle. Une fois admis dans les organisations non-gouvernementales, l'adhésion devient une voie pour faire connaître et apprécier la langue, la littérature, les arts, la pensée et même la politique de la nation membre.

Les buts des deux organisations sont très proches l'un de l'autre : encourager et patronner les recherches en langue et littérature, en histoire, archéologie et art – tout ce qu'on appela plus tard les sciences humaines, ou actuellement les « cultural studies » et maintenir des contacts avec l'étranger pour les collaborations scientifiques. Quant aux buts de l'organisation internationale, je cite Sir Eric Toner dans un manuel publié en 1987 :⁶ « Par le mot *Union* [les fondateurs] affirment les sentiments de confraternité amicale, confiante, égale et libre dont ils sont animés et dont s'inspire la fédération. » Tout de suite après : « L'Union Académique Internationale (UAI) fut fondée en 1919 à l'initiative de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Des projets de Statuts furent élaborés par [des] assemblée[s] tenue[s] à Paris en 1919. La première Assemblée générale de travail s'est tenue à Bruxelles, du 26 au 28 mai 1920. Henri Pirenne fut élu premier Président et le siège administratif de l'Union fut établi à Bruxelles, à l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique dont le Secrétaire perpétuel est *ex officio* le Secrétaire administratif de l'UAI. » Normalement, tous les deux ans, les délégués travaillent ensemble, pendant une semaine, dans les salles historiques du Palais des Académies à Bruxelles.

5. C. CAPDEVILA, « Picasso, al Museu », *La Publicitat* (6 sept. 1934). Je dois à Francisco Prado-Vilar une copie de cet article et son aide pour la déchiffrer. On trouve une référence à l'article dans H. B. CHIPP et J. TUSELL, *Picasso's Guernica: History, Transformations, Meanings*, Berkeley, 1988, p. 87.

6. UNION ACADÉMIQUE INTERNATIONALE, *Manuel*, Bruxelles, 1987, p. 6. Les passages cités sont aussi sur le site web, dans la description de l'UAI : http://www.uai-uaa.org/francais/description_fr.

Les objectifs de l'UAI ont été définis dans les statuts, en octobre 1919 :

Le but de cet accord est la coopération au progrès des études par des recherches et des publications collectives, dans l'ordre des sciences cultivées par les académies et institutions scientifiques participantes : sciences philologiques, archéologiques et historiques, sciences morales, politiques et sociales.

Pour ce faire, l'UAI constitue une fédération d'Académies ou groupes d'Académies à caractère national, ou encore des institutions scientifiques nationales qui leur soient comparables, créée pour une coopération internationale dans des projets collectifs et par une coordination d'activités scientifiques. La tendance à une pensée commune et une étude collective des grands problèmes de la nature et de l'humanité est aussi ancienne que l'Académie, c'est-à-dire l'Académie de Platon. Dans les *dialogues* de Platon, c'est toujours un groupe de penseurs, les disciples de Socrate ou ses adversaires, qui tentent de répondre à une question importante par un effort commun, en discussions souvent passionnées. Pas même le caractère international ne fait défaut à l'Académie de Platon : parmi ses disciples se trouvent des Perses. C'est ensuite à l'école d'Aristote que la recherche commune s'est poursuivie. Ainsi, l'UAI suit une ancienne et noble tradition de recherche collective [...].

122

De quinze en 1920, le nombre de pays où l'UAI compte des affiliés est monté aujourd'hui [2007] à plus que cinquante. Les projets sont actuellement au nombre de soixante-seize, pour la plupart en cours. Le but principal de chaque comité scientifique, avec son équipe d'éditeurs, de chercheurs et d'auteurs, est de publier. Certaines séries ont été poursuivies depuis la fondation de l'UAI jusqu'à nos jours, d'autres furent rapidement menées à bien. Elles ont en général un caractère international, qui requiert la participation de deux ou plusieurs académies, quelles que soient les relations politiques entre les pays.

La Real Academia de Ciencias Morales y Políticas et la Real Academia de la Historia de Madrid étaient parmi les membres fondateurs de l'UAI, en 1919. Heureusement, l'Institut d'Estudis Catalans a suivi en 1922 ; sa place à titre de représentant de l'Espagne avec la Real Academia était ainsi assurée pour toujours, « come hell or high water » comme on dit en anglais. Ce n'est que vingt ans plus tard, en 1942 – après la suspension de l'Institut, en 1938, pour des raisons politiques – que Ramon Aramon i Serra est devenu membre de IEC. Il avait trente-cinq ans.

La Catalogne vivait à ce moment-là une période très difficile. Déjà au moment de préparer le pavillon d'Espagne pour l'Exposition universelle de Paris, en 1937, la République fut menacée, et la Catalogne saisit l'occasion pour se manifester en tant que conservatrice et protectrice des arts et de la culture. Picasso manifesta sa souffrance lors du bombardement du village basque de Guernica dans une grande peinture dont il avait prévu le style et les motifs lors de sa visite au Museu Nacional de Catalunya, en 1934. Ainaud i de Lasarte, Picasso et d'autres organisèrent une exposition ailleurs, à Paris, afin de montrer les œuvres romanes catalanes sauvées de la guerre civile. Parmi ces œuvres figurait le retable

de Saint Martin, dont je fais mention plus haut, envoyé de Vic et proclamé dans le catalogue comme la plus ancienne peinture mobile conservée dans toute la péninsule Ibérique.⁷

Pendant ce temps, avec ses portes officiellement fermées, l'Institut tenait ses rendez-vous dans des maisons privées de Barcelone, dont celle de Puig i Cadafalch. Aramon y assistait. Bien d'autres devinrent membres spirituels, en exil. Mais Aramon devint délégué de l'IEC auprès de l'UAI en 1950, pour une durée de quarante-six ans à peine interrompue (1950 - 1951, 1956 - 1991). Il servit pendant trois périodes au Bureau (1959 - 1961, 1964 - 1965, 1986 - 1989), périodes pendant lesquelles il siégeait dans plusieurs comités – celui du budget, des nouveaux membres, des nouveaux projets, le comité interne, etc. Il fut élu vice-président pour deux périodes (1961 - 1964, 1965 - 1968). En 1989, il devint Président d'honneur par acclamation.

Pendant ses années à l'UAI, Aramon alla dix-neuf fois à Bruxelles, deux fois à Stockholm, il se rendit aussi à Palerme, Budapest, Athènes, Munich, Londres, Helsinki, Oslo, Vienne et Noordwijk-aan-Zee. En outre, le Bureau tient chaque année une séance à l'Institut de France. Il se déplaçait, souvent avec l'aide de Núria, aussi longtemps que cela lui fut possible, jusqu'en 1991. Il se rendit à Bruxelles pour la dernière fois en 1990. Un de ses grands avantages était d'être polyglotte. Il mettait sa connaissance philologique au service du sauvetage de la langue catalane, mais il savait aussi communiquer en allemand et en français – un français impeccable et élégant d'ailleurs –, la langue qui était, jusqu'à il y a peu, la seule langue officielle de l'UAI. Il parlait français lorsque je l'ai connu.

Aramon dirigea dès leur début deux entreprises sous le patronage de l'UAI : l'édition d'Arnau de Vilanova et le *Corpus des Troubadours*. En effet, Aramon proposa une édition des œuvres latines d'Arnau de Vilanova à l'IEC en 1950 déjà, et tout de suite après, c'est lui qui proposa l'entreprise à l'UAI dans le cadre du fameux *Corpus Philosophorum Medii Aevi*, en tant que projet dirigé par l'IEC. Arnau est né en 1238, alors que les royaumes de Catalogne et d'Aragon étaient unis. Il étudia la médecine à Montpellier, revint dans son pays natal pour exercer pendant un certain temps comme médecin de trois rois successifs, puis mena une vie professionnelle en France et en Italie. C'était un grand savant polyglotte, sa réputation atteignait les meilleurs centres de connaissance scientifiques (je dois souligner qu'il ressemble en cela à notre bien-aimé Aramon). Parmi ces œuvres d'importance capitale pour la philosophie occidentale se trouve une traduction d'Avicenne dont l'UAI édite toujours toutes les versions en différentes langues en relation avec les écrits d'Aristote.

Un deuxième grand projet international, proposé par Aramon et l'IEC, est le *Corpus des Troubadours*, présenté à l'UAI en 1961. Il fut justifié de la façon suivante :

7. J. FOLCHI TORRES et A. DEZARROIS, *L'art catalan du Xe au XVIe siècle : [catalogue], Jeu de Paume des Tuileries, mars - avril 1937*, Paris, 1937. Introduction, p. 26 ; Catalogue, p. 8 - 9, Salle II, n° 11.

La lyrique moderne du monde occidental débute avec la poésie des troubadours occitans. Ce sont eux qui ont défini ce cadre d'inspiration, et ce système de formes dure encore de nos jours. C'est à leur école que notre civilisation a accompli son éducation sentimentale. La culture de l'Occident ne peut donc se passer d'une connaissance directe des textes des troubadours auxquels elle doit réserver les mêmes soins qu'elle réserve aux auteurs classiques. Le *Corpus des Troubadours* a été conçu dans ce but, le projet étant de réunir dans une collection complète et homogène des textes aujourd'hui dispersés dans nombre de publications de qualité très inégale et pas toujours facilement accessibles. La nouvelle édition devrait naturellement être une édition critique, mais aussi une édition accessible aux non-spécialistes.

La pensée « La lyrique moderne du monde occidental débute avec la poésie des troubadours occitans » est très proche de celle exprimée par Capdevila et Picasso en 1934 devant des peintures romanes à Montjuïc. C'est encore ces peintures « primitives » qui furent mises au premier plan dans la grande exposition internationale organisée par Ainaud i de Lasarte, parmi d'autres, la même année de l'acceptation du *Corpus des Troubadours*. Le Conseil de l'Europe soutint cette exposition de *L'Art Roman* à Barcelone et, par la suite, à Saint-Jacques-de-Compostelle, en 1961.

124

Aramon patronna aussi les arts catalans, dans le cadre d'un projet de l'UAI. En tant que président du comité national pour le *Corpus Vitrearum Medii Aevi*, nommé en 1958 (y compris les historiens de l'art, Josep Gudiol i Ricart et Ainaud), il trouva les personnes capables et les moyens financiers qui permirent de réaliser un projet très osé dans l'église de Santa Maria del Mar. Pour mener à bien le premier volume du *CVMA* pour la Catalogne dans lequel est publié l'ensemble des vitraux du Moyen-âge de cette église, il fallait des échafaudages d'une hauteur d'environ trente mètres et d'une profondeur suffisante pour prendre les photographies non seulement de près, mais aussi pour inclure plusieurs ouvertures du réseau de la grande rosace.⁸ À partir de ces vastes structures, le chercheur Joan Vila-Grau et le photographe Ramon Roca i Junyent examinèrent et photographièrent ces verres peints, difficilement déchiffrables d'en bas. Il nous en reste non seulement une belle publication, mais aussi des clichés photographiques incomparables.

Aramon et Ainaud se voyaient souvent lors des assemblées de l'UAI et, naturellement, à l'Institut. Les dernières années, Aramon était souvent accompagné de sa fille, Núria Aramon i Stein, c'est ainsi que j'ai eu la chance de faire sa connaissance, il y a vingt ans. Anscari Manuel Mundó i Marcet, délégué à l'UAI à son tour, membre du comité pour le *Corpus Vitrearum* et par la suite son président, devint aussi directeur du projet Arnau de Vilanova, en 1992.

8. J. AINAUD I DE LASARTE, J. VILA-GRAU et M. Assumpta ESCUDERO I RIBOT, *Els vitralls medievals de l'església de Santa Maria del Mar, a Barcelona*, Barcelone, Institut d'Estudis Catalans, 1985, « Corpus Vitrearum Medii Aevi, Espagne VI, Catalonia I », p. 11 (illustration).

Vous m'excuserez de vous rapporter quelques souvenirs personnels d'Aramon car j'en ai de spéciaux et toujours vifs de nos premières rencontres et de la durée de nos contacts. Arrivée assez jeune auprès de l'assemblée générale de l'UAI, en 1984, en tant que déléguée des États-Unis, je me trouvais dans un rôle difficile, j'étais l'une des deux femmes déléguées parmi plus ou moins quatre-vingts hommes venant de quarante-cinq pays cette année-là ; d'autres années, je fus la seule femme. Au début, beaucoup de mes confrères me traitèrent comme une femme – c'est-à-dire, comme la femme d'un autre. Trois ou quatre hommes s'adressèrent à moi avec politesse, mais aussi comme à une consœur avec qui ils pouvaient s'exprimer sur les valeurs d'un nouveau projet, les lacunes d'un ancien, les problèmes généraux des sciences humaines – comme ils se seraient exprimés avec leurs confrères. Aramon, surtout, avait une telle générosité d'esprit que je l'appelais mon grand-père : il me guidait très doucement alors que je ne connaissais pas les mœurs d'une organisation qui peut paraître opaque au premier abord ; il s'intéressait aux projets en dehors de ses propres recherches – tel le *Corpus Vitrearum*, pour lequel je préparais les rapports (après Eva Frodl-Kraft). Il ne se méfia de moi, ni en tant que jeune, ni anglophone, ni historienne de l'art, ni venant des États Unis - ni femme.

Aramon reste pour moi, qui suis de la génération UNESCO, l'idéal de cette coopération transculturelle qui demeure au cœur des entreprises épaulées par l'UAI. C'est là le paradoxe fondamental : pour sauvegarder la culture régionale un dialogue interne ne suffit pas, aussi intense soit-il : il faut informer et inspirer les gens du dehors – et c'est grâce à Ramon Aramon i Serra et, plus tard, à Joan Vila-Grau, Joan Ainaud i de Lasarte et Anscari Mundó i Marcet, que j'ai commencé à prendre conscience de la langue et des traditions catalanes. Finalement, je suis capable de lire des écrits d'histoire de l'art publiés en catalan.⁹

Dès 1987, l'Institut d'Estudis Catalans sut faire apprécier son pays – si riche en histoire et œuvres d'art – en invitant les délégués à une assemblée à Barcelone – avec, bien sûr, une excursion à Montserrat. En revenant à Barcelone, je me souviens d'un triomphe d'organisation : imaginez notre surprise en voyant les fontaines de Montjuïc qui commençaient à jouer pour nous, et au rythme d'un orchestre ! Nous faisons du travail sérieux pour l'UAI, mais nous profitons aussi pour mieux connaître plusieurs nations et leurs cultures uniques, ce qu'Aramon savait très bien. Il est bon qu'un représentant de l'UAI rende hommage ici à ce grand gentilhomme et savant.

9. Tel le livre d'un médiéviste sur l'art moderne : X. BARRAL I ALTET, *Retallar el blau: assaig sobre l'art català al segle XX*, 1re éd., Barcelone, 2001 ; et bien sûr avant ceci, les volumes du *Corpus Vitrearum* pour la Catalogne avec leur glossaire.

FOTOGRAFIES

Fotografies extretes de l'exposició «Ramon Aramon i Serra, la tenacitat indefallent» feta a l'Institut d'Estudis Catalans el maig de 2008.

FONTS: Arxiu Aramon i Serra, Arxiu Montserrat Manent, Arxiu Serra d'Or, Fundació Pere Coromines i Servei de Documentació i Arxiu de l'IEC.

129

Ramon Aramon i Serra
(1907 – 2000)

la tenacitat indefallent

per a l'IEC,

**la pervivència,
la continuïtat**

FOTOGRAFIA 1. *Ramon Aramon i Serra (1907-2000). Plafó inicial de l'exposició.*

FOTOGRAFIA 2. *Ramon Aramon i Burguès, el pare.*

FOTOGRAFIA 3. *Dolors Serra i Boladeras, la mare.*

130

FOTOGRAFIA 4. *El petit Ramon, de vuit anys, guanya una primera distinció, el Premi d'Honor de Lectura d'un certamen convocat per l'entitat Sang Nova, sota el patronatge de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.*

FOTOGRAFIA 5. *L'enyorat Francesc Martorell i Trabal, el mestre generós.*

FOTOGRAFIA 6. *Jordi Rubió i Balaguer, mestre els anys vint i mestre després i després.*

131

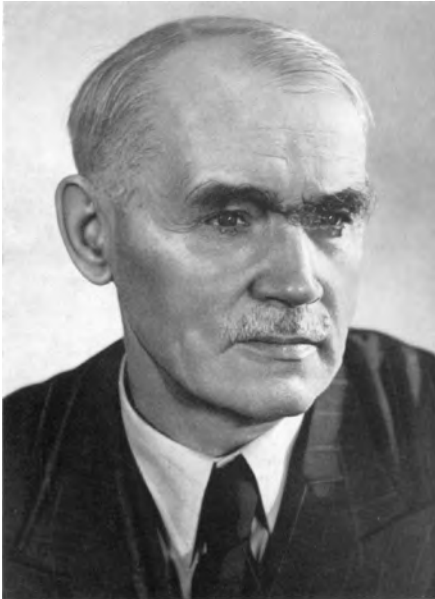

FOTOGRAFIA 7. *Amb Ramón Menéndez Pidal, el mestre i l'amic perdurable.*

FOTOGRAFIA 8. *Ramon Aramon durant la seva estada d'estudi a Leipzig (1931).*

132

FOTOGRAFIA 9. *Ernst Gamillscheg, professor de filologia romànica a la Universitat de Berlín (1932).*

FOTOGRAFIA 10. Cinc membres de l'IEC. Francesc de B. Moll i Ramon Aramon amb un grup d'alumnes de l'Institut-Escola, dels quals Joan Ainaud, Enric Casassas i Josep Teixidor —de catorze anys— també serien membres de l'IEC.

133

FOTOGRAFIA 11. Els professors de l'Institut-Escola en un sopar commemoratiu del tercer aniversari de la fundació. Al costat del professor d'història Enric Bagué, a l'esquerra, Ramon Aramon.

FOTOGRAFIA 12. *Ramon Aramon i Francesc de Borja Moll, una sòlida amistat.*

FOTOGRAFIA 13. *Uns amics —Joan Coromines, Hilde Stein, Josep Maria de Casacuberta i Ramon Aramon—, un dia de 1934, d'excursió a Sant Pere de Ribes.*

FOTOGRAFIA 14. *Ramon d'Alòs-Moner, Joan Coromines, L. d'Alòs-Moner, Pau Vila, Hilde Stein, J. M. de Casacuberta, M. d'Alòs-Moner, Pompeu Fabra i Ramon Aramon, d'excursió, amb la lexicografia i els topònims al cap.*

135

FOTOGRAFIA 15. *Un grup de components d'Acció Valenciana amb Pompeu Fabra (1), R. Aramon (2) i J. M. de Casacuberta (3), que anaren a València (1935) per tal de tractar qüestions de toponímia.*

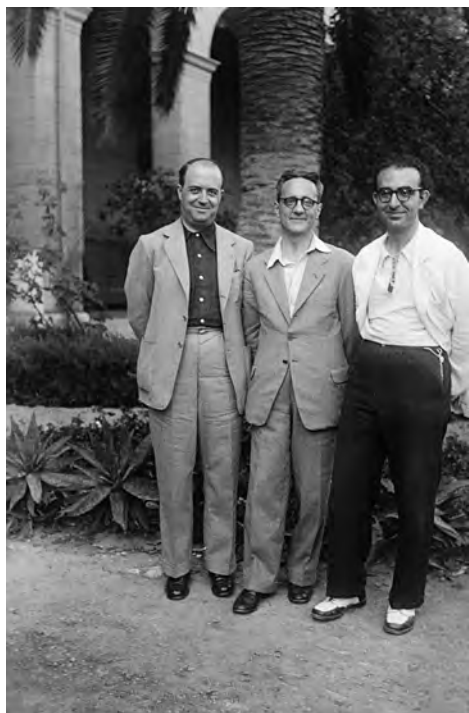

FOTOGRAFIA 16. *Ramon Aramon i la seva muller Hilde Stein amb els quatre fills: Núria, Pere, Jordi (al braç) i Carme. (Fotografia per al carnet de família nombrosa, 1947.)*

136

FOTOGRAFIA 17. *El 1950, invitat per diverses universitats a fer conferències, Ramon Aramon i Hilde Stein van a Alemanya amb un primer permís de sortida del país després de la guerra (més endavant vindrien, altre cop, llargs anys de denegació).*

FOTOGRAFIA 18. *A Ciutat de Mallorca, Ramon Aramon, Francesc de B. Moll i Manuel Sanchis i Guarner el 1945.*

FOTOGRAFIA 19. *Maria Antònia Salvà —entre Miquel Dolç i Ramon Aramon— acaba de fer setanta-cinc anys i rep felicitacions a dojo.*

Per un glop que us doní de la pairal cisterna
em torneu el poal, amics, curull de flors.

4 de novembre de 1944

138 FOTOGRAFIA 20. *El 1947, a la dreta de mossèn Antoni Pons i Pastor, Sanchis i Guarner i Aramon, i a l'esquerra, Moll.*

FOTOGRAFIA 21. *El pare Miquel Batllori i Ramon Aramon al Vaticà, sortint d'una audiència papal el 1951. Volien informar Pius XII de la situació de la llengua i la cultura catalanes.*

FOTOGRAFIA 22. *La Festa Anual de 1949, a la llar de Puig i Cadafalch, amb l'amfitrió i J. M. López-Picó a la presidència, i el secretari general llegint la Memòria. Tots amb esmòquing, amb voluntat de denotar solemnitat per damunt la circumstància repressiva.*

139

FOTOGRAFIA 23. *Festa Anual de 1954, al domicili de Joan Botey, amb Puig i Cadafalch, Carles Riba i Eduard Fontserè a la presidència i Ramon Aramon llegint la minuciosa Memòria.*

FOTOGRAFIA 24. *La Societat Catalana d'Estudis Històrics, que presidia Ramon Aramon i de la qual havia estat fundador, es reüní el 21 de maig de 1950 al monestir de Santes Creus.*

140

FOTOGRAFIA 25. *També la Societat Catalana d'Estudis Històrics s'aplegà a la Font de l'Oreneta, a Viladrau, l'1 de juny de 1958, en commemoració del 25è aniversari de la mort de Guerau de Liost. Jaume Bofill i Bofill, fill del poeta, entre Ramon Aramon i Rafael Tasis, llegeix una endreça.*

Filla del cel, jo só la font de
l'oreneta.
Em descobrí l'ocell i em coronà
un poeta.

FOTOGRAFIA 26. *Davant el monument a Costa i Llobera que hi ha a la cala Murta, de Formentor, el 1956 s'hi commemorà el trenta-quatrè aniversari de la mort del poeta. Ramon Aramon, és clar, hi era i glossà la figura del gran mallorquí.*

FOTOGRAFIA 27. *Ramon Aramon amb el general Rafael Catardi, poeta alguerès, que presentà els seus versos a Barcelona, el 8 de novembre de 1957.*

FOTOGRAFIA 28. *Des del 1945, el refugi de la Gran Via, 600, a l'Editorial Pedagògica. Les condicions de treball. La permanent ajuda de Montserrat Martí. La precarietat vençuda pel coratge.*

142

FOTOGRAFIA 29. *Des de principis de 1963, l'IEC s'hostatjà a la planta noble del Palau Dalmases, seu d'Òmnium Cultural. La Festa Anual de 1966 tingué lloc a l'Editorial Spes —que el Palau Dalmases, el 2 de desembre de 1963, havia estat precintat per ordre governativa. Oriol de Bolòs, Pere Bohigas i Ramon Aramon, a la presidència.*

FOTOGRAFIA 30. *Al Congrés d'Estudis Romànics a Florència, el 1956, Ramon Aramon presideix una sessió.*

FOTOGRAFIA 31. *Ramon Aramon davant el Palais des Académies de Brussel·les, seu de la Unió Acadèmica Internacional.*

FOTOGRAFIA 32. *Ramon Aramon, representant la UAI, i Pere Bosch i Gimpera, el setembre de 1967, assisteixen a la IX Assemblea General del Consell Internacional de la Filosofia i les Ciències Humanes celebrada a Romania i, acompanyats d'un hieromonakhós, visiten el monestir de Căldărușani.*

144

FOTOGRAFIA 33. *El Consell Internacional de la Filosofia i les Ciències Humanes, adscrit a la UAI, celebrà Assemblea General a Rio de Janeiro de l'11 al 14 de setembre de 1973. Ramon Aramon, durant una sessió, amb Tatsuro Yamamoto, historiador orientalista (al micròfon) i el belga Gerard Verbeke, filòsof i teòleg.*

FOTOGRAFIA 34. *L'estiu de 1968 parlà a Cuixà davant el monòlit que recorda Puig i Cadafalch, l'home que tan bé coneixia el monestir i la seva història.*

145

FOTOGRAFIA 35. *L'agost de 1968 parlà a Cantonigròs invitat pel Concurs de Poesia.*

FOTOGRAFIA 36. *La primavera de 1970 Josep Carner i la seva muller, Émilie Noulet, feren una breu estada a Barcelona. El 9 d'abril visiten el Palau Dalmases i Ramon Aramon els dóna la benvinguda.*

146

FOTOGRAFIA 37. *Eduard Fontserè ha fet cent anys, i una representació de l'IEC —R. Faus, J. Teixidor, P. Bohigas, R. Aramon, P. Domingo, J. Rubió— va al seu domicili a felicitar-lo (1970).*

FOTOGRAFIA 38. El 1971, el bust de Pompeu Fabra és descobert per la seva filla Carola en una sala del Palau Dalmases cedida per Òmnium Cultural a l'IEC, en presència de Martí Mas (Òmnium Cultural) i Ramon Aramon.

147

FOTOGRAFIA 39. La Festa Anual de 1972, al Palau Dalmases, tingué a la presidència Pere Bohigas, Jordi Rubió, Pere Domingo, Ramon Aramon —llegint, com sempre— i Coll i Alentorn.

FOTOGRAFIA 40. *El 1973, al Palau Dalmases, Aramon i el seu amic Aurelio Roncaglia, romanista, que, l'any 1990, com a representant de la Unió Acadèmica Internacional, pronunciaria el discurs dels mereixements quan, a Ramon Aramon, li fou concedida la Medalla d'Or de la Generalitat.*

148

FOTOGRAFIA 41. *Ramon Aramon amb Robert Pring-Mill, Arthur Terry i Frank Pierce, catalanòfils britànics.*

FOTOGRAFIA 42. *Ramon Aramon i Joan Fuster, una bona entesa.*

149

FOTOGRAFIA 43. *Francesc de B. Moll, Ramon Aramon i Manuel Sanchis i Guarner, a Mallorca, el 1979, en ocasió de les Festes Populars de Cultura Pompeu Fabra.*

FOTOGRAFIA 44. *Ramon Aramon i Serra, l'assessor lingüístic de la Gran enciclopèdia catalana des de 1965 fins a 1990.*

150

FOTOGRAFIA 45. *L'any 1977 Ramon Aramon presidí els Jocs Florals de Múnic, «els darrers que tindran lloc lluny de Barcelona, fora de l'àmbit de les terres catalanes», digué en el discurs presidencial, a l'exili.*

FOTOGRAFIA 46. *Ramon Aramon i Joan Ainaud —president de l'IEC— reben, el 9 de maig de 1979, el president Tarradellas i la seva muller a la porta del Palau Dalmases.*

151

FOTOGRAFIA 47. *Aramon parla de «Frederic Mistral i la Renaixença catalana» al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, dintre les jornades commemoratives del cent-cinquantè aniversari de la naixença de Mistral (5 desembre 1980).*

FOTOGRAFIA 48. *L'any 1981, setanta-cinquè aniversari del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona, Aramon, Moll i Sanchis i Guarner parlaren de la unitat de la llengua.*

152

FOTOGRAFIA 49. *Fabra i Aramon, el 1939, foren expulsats —amb tants d'altres— de la Universitat. Un dia de 1982 —el de l'obertura del curs acadèmic— hi tornaven a ser: Aramon, pronunciant una conferència, i Fabra en la paraula d'Aramon, amb motiu del cinquantè aniversari del Diccionari i, alhora, de les Normes de Castelló.*

FOTOGRAFIA 50. *L'Institut torna a la Casa de Convalescència! Els presidents de la Generalitat de Catalunya, del Parlament de Catalunya i de la Diputació de Barcelona —Josep Tarradellas, Heribert Barrera i Francesc Martí i Jusmet— són presents a l'acte de lliurament (1982) de la seu recobrada, que reben el president i el secretari de l'Institut —Enric Casassas i Ramon Aramon.*

153

FOTOGRAFIA 51. *La mesa del Parlament de Catalunya, entre Ramon Aramon i Jordi Carbonell, visita la Casa de Convalescència, retornada de poc a l'IEC (1983).*

FOTOGRAFIA 52. A l'IEC, Ramon Aramon i Josep Tarradellas, cordialment.

FOTOGRAFIA 53. Ramon Aramon, davant la Biblioteca del Congrés, a Washington, entrevistat per TV3 en ocasió d'una reunió de la North American-Catalan Society, el 1984.

FOTOGRAFIA 54. Al Pati dels Tarongers, Ramon Aramon féu les presentacions de dos presidents: Jordi Pujol, de la Generalitat, i l'australià Stephen Wurm, de la Unió Acadèmica Internacional (1987).

FOTOGRAFIA 55. L'1 d'agost de 1988, aniversari de la mort de Prat de la Riba, Ramon Aramon fou el conferenciant en l'acte commemoratiu anual que té lloc a la Casa Museu de Castellterçol: «Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans».

Foto: Barce11

Ramon ARAMON i SERRA

*filòleg,
de Barcelona*

PREMI D'HONOR

de les Lletres Catalanes 1983

ÒMNIUM CULTURAL

ASSOCIACIÓ PROMOTORA DE LA CULTURA CATALANA

Lletrada 20, ent. 1 (Passeig Dalmau) 1 - 081 219 89 90, Barcelona 2

ACTIVS, BUNYOL

L.L.A. - 01-8-1988-83

FOTOGRAFIA 57. *Amb motiu del seu setantè aniversari, és oferta a Ramon Aramon —en un emotiu acte al Palau Dalmaes celebrat el 1980— la Miscel·lània Aramon i Serra.*

FOTOGRAFIA 58. *El Col·legi de Doctors i Llicenciats en Filosofia i Lletres i en Ciències atorgà —el 1982— el Premi Ramon Fuster a Ramon Aramon, que ho agraeix, davant de Joan Guitart, conseller de Cultura; Miquel Coll i Alentorn, president del Parlament de Catalunya; Helena Ferrer, degana del Col·legi, i Joan Carreras, de la Junta Col·legial.*

FOTOGRAFIA 59. *L'any 1990 fou concedida la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya a Ramon Aramon.*

FOTOGRAFIA 60. *L'any 1982 la Generalitat de Catalunya concedia, per primera vegada, la Creu de Sant Jordi. Entre els guardonats en aquesta edició hi havia Ramon Aramon i Serra, que rebia la distinció de mans del president Jordi Pujol.*

FOTOGRAFIA 61. El 1993 a les Drassanes de Barcelona se celebrà un multitudinari homenatge popular a Ramon Aramon, organitzat per l'associació Llengua Nacional. Per primera vegada s'hi concedí el Premi a la Lleialtat Lingüística Ramon Aramon i Serra. Ramon Aramon i els premiats escolten les paraules de Jordi Pujol, president de la Generalitat de Catalunya.

159

FOTOGRAFIA 62. Els noranta anys de Ramon Aramon; amb Jordi Carbonell —en el curs de la visita que li fa una representació de l'Institut— fullegen el llibre *Estudis de llengua i literatura* que l'IEC li ha ofert en homenatge (1997).

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA

Títols publicats

- 1 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Sessió inaugural del curs 1999-2000* (1999)
- 2 *Debat sobre humanitats* (2000)
- 3 *Els premis Nobel de l'any 1999: Cicle de conferències* (2000)
- 4 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Restauració de la Casa de Convalescència: Octubre 2000, acte inaugural* (2001)
- 5 *Els premis Nobel de l'any 2000: Cicle de conferències* (2001)
- 6 *Homenatge als nostres pobles i a la seua gent: Segon cicle de conferències al nord del País Valencià* (2001)
- 7 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Seu de Castelló de la Plana: Juny de 2001, acte inaugural* (2001)
- 8 *Debat sobre les plantes transgèniques* (2002)
- 9 Pendent de publicació
- 10 *Any Mossèn Alcover: Presentació de la Lletra de convit 2001* (2003)
- 11 *L'aigua i el medi: Cicle de conferències* (2003)
- 12 *La ciència en la història dels Països Catalans: Presentació del projecte* (2002)
- 13 *Els premis Nobel de l'any 2001: Cicle de conferències* (2002)
- 14 Joan MARTÍ I CASTELL, *Institut d'Estudis Catalans: Del Dictamen acord de 1907 als Estatuts de 2001* (2002)
- 15 *Atles lingüístic del domini català: Presentació del primer volum* (2002)
- 16 *Homenatge als nostres pobles i a la seua gent: Primer cicle de conferències al sud del País Valencià* (2004)
- 17 *La terra i el medi: Cicle de conferències* (2005)
- 18 Josefina SALORD RIPOLL, *Els filòlegs menorquins i l'Institut d'Estudis Catalans* (2003)
- 19 *Educar en la política: Dotze raons per a la participació en la vida pública: Presentació del llibre* (2003)
- 20 *Els premis Nobel de l'any 2002: Cicle de conferències* (2004)
- 21 *Els premis Nobel de l'any 2003: Cicle de conferències* (2004)
- 22 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Declaracions institucionals sobre la llengua catalana* (2004)
- 23 INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Perspectives del segle XXI: Recerca i país: Declaració institucional* (2004)
- 24 *Perspectives del segle XXI: Recerca i país: Cicle de conferències* (2006)
- 25 *Els premis Nobel de l'any 2004: Cicle de conferències* (2006)
- 26 *Sessió sobre el dèficit fiscal: Conferències pronunciades el 10 de febrer de 2005* (2005)
- 27 *El foc i el medi: Cicle de conferències* (2007)
- 28 *L'aire i el medi: Cicle de conferències* (2008)
- 29 *El naixement de Jaume I: Drama històric amb pròleg, quatre actes i epíleg* (2008)
- 30 *Jaume I i la seva època: Anàlisi breu d'un important llegat polític i cultural* (2008)
- 31 *Els premis Nobel de l'any 2005: Cicle de conferències* (2008)
- 32 Màrius FOZ I SALA i Francesc GONZÀLEZ I SASTRE (cur.), *Malalties emergents* (2010)
- 33 *Jornades d'homenatge a Ramon Aramon i Serra en el centenari de la seva naixença (1907-2007)* (2011)

